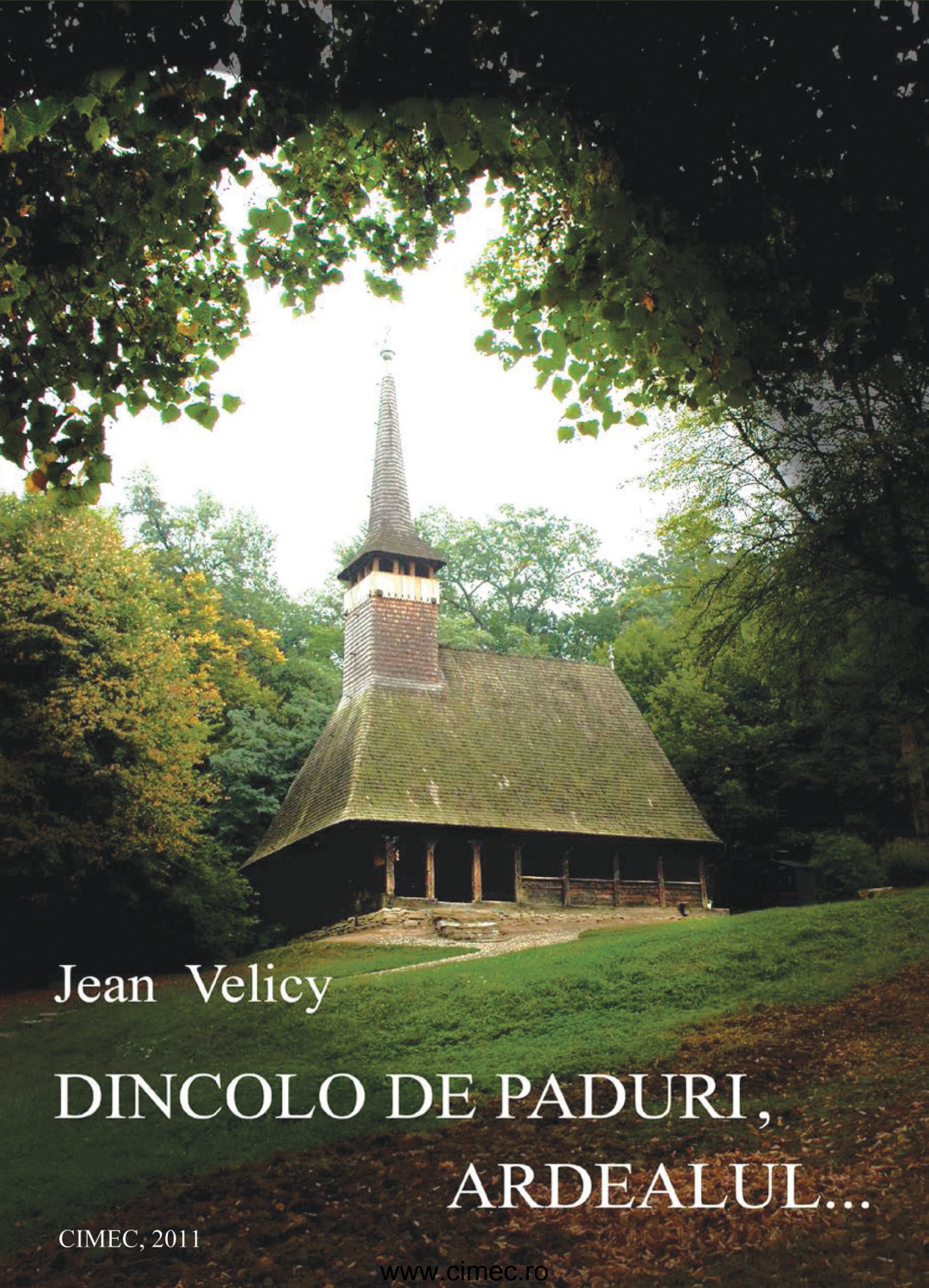

Jean Velicy

DINCOLO DE PADURI, ARDEALUL...

CIMEC, 2011

www.cimec.ro

Jean Velicy

Dincolo de păduri, Ardealul ...

CIMEC - Institutul de Memorie Culturală
2011

www.cimec.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Velicy, Jean
Dincolo de păduri, Ardealul / Jean Velicy. —
București : CIMEC, 2011. — p. (20,5 cm)

ISBN 978-973-7930-22-4

ISBN 978-973-7930-22-4

© Jean Velicy, 2011

CIMEC - Institutul de Memorie Culturală
Piața Presei Libere nr. 1, CP 33-90
013701 București, România
Tel. (+40) 21 317 90 72, Fax (+40) 21 317 90 64
www.cimec.ro

www.cimec.ro

CUPRINS

	Cuvânt înainte	3
	CLUJ	7
1	Vuia, Compania Franco-Română, aeroportul Someşeni	8
2	Hotelul Agape	16
3	Vizita ghidată, Mathias Rex, Jànos Fadrusz, Generalul Berthelot	18
4	Dàvid Ferenc şi Biserica Unitariană	33
5	Ţuica şi calvadosul	40
6	Grădini botanice, prinţesa Sturdza	45
7	Salina Turda	49
8	Marea Para-Thetys şi Franz von Nopcsa	51
9	Problema de la Gilău	56
10	Silvanerul	58
11	Călătoria prin muzica românească	62
	SIGHIŞOARA	89
12	Gastronomia restaurantelor	90
13	Inevitabil, Dracula	95

www.cimec.ro

14 Cavalerii teutoni 98
15 Producătorul local 102
16 Cei zece ardeleni 103
17 Kelpius, pietiștii și rozicrucienii 113

BIERTAN 119
18 Biserica fortificată 120
19 Donariul și naționalismul transilvan 123

SIBIU 133
20 Împăratul Romanilor, dinastia angevină, Mozart și teluriul 134
21 Sholomance 143
22 Capela Crucii, Huet și Folliot de Crenneville 148
23 Cazarma și cimitirul, Dumbrava, Muzeul Civilizației Populare 152
24 Homeopatia, brânzeturile românești și tramvaiul sibian 160
25 O cofetărie, Catedrala Ortodoxă, Mihnea cel Rău 169
26 O carte despre Transilvania, Nicolaus Olahus 174
27 Alchimiștii și Melchior 178
28 Muzeul Brukenthal 186
29 Aeroportul din Sibiu 198
30 Epilog 200

www.cimec.ro

Alor mei

www.cimec.ro

www.cimec.ro

Lumea din preajmă, lumea în totalitatea
ei e ca o veste cu totul improbabilă, care
totuși se confirmă.

Lucian Blaga

Pagina încă albă așteaptă o poveste...

Voi așterne în cele ce urmează povestea unor călătorii concomitente care, trăite pe mai multe planuri, se împletesc cu voia sau nevoia povestitorului. Călătoria depanată pe drum transilvănean, dar și cea pe calea amintirii, transhumanța pe poteci de istorie, istoria „cea mare" și mici istorii descoperite aproape întâmplător, toate într-un amalgam ce nu aș vrea să se decanteze înainte de a fi așternut așa cum a fost trăit.

Totul a început... așa începe povestea aceasta.

Totul a început odată cu alegerea mea ca secretar al unei asociații medicale franceze din care fac parte de douăzeci de ani. Adevărata denumire a funcției este cea de „secretar general", pe care m-am grăbit, știți de ce, să o scurtez la minimul necesar. În calitatea mea nou dobândită aveam, pe lângă alte inerente obligații și pe aceea de a organiza călătoria anuală a asociației într-o alta țară, în care să întâlnim colegi de breaslă, să le cunoaștem preocupările, munca și viața și, desigur, să descoperim și alte meleaguri. După Austria, Catalonia, Germania, Tunisia, Grecia, Canada

www.cimec.ro

și New York, o destinație inedită care să atragă, să intereseze, să câștige pe colegii mei mi s-a impus ca o evidență: Transilvania.

E locul în care m-am născut, locul în care mi-am trăit copilăria, studența, iubiri și bucurii, frustrări inerente și vise fără hotare. După ce plaiuri din cele mai exotice, mai îndepărtate, mai surprinzătoare, mai atașante m-au făcut să mă simt acasă pe atâtea continente, Transilvania, îmi spuneam, rămâne locul pe care îl cunosc cel mai bine în lume.

Propunerea destinației am ales-o cu un anume calcul, mărturisesc, căci dacă ecoul „revoluției române" la începutul deceniului trecut a entuziasmat opinia publică franceză, vești triste despre copiii orfelinatelor, urmate apoi de știri despre bande de borfași venind din acea parte a Europei și toate clișeele despre tristețea orașelor din est care au vărsat valuri sumbre în mass media lumii fac azi din România un puțin probabil subiect de vis pentru călătorul occidental neavizat. De aceea am hotărât, exprimând în fond realitatea, să propun « *la Transylvanie* » ca destinație a următoarei noastre călătorii. Mă bazam, evident, pe conotația istorico-mitologică pe care „țara" aceasta o trezește în imaginarul lumii, pe curiozitatea stârnită de orice picior de plai legendar pe care nu îl putem localiza spontan.

Prima surpriză a fost reacția colegilor. Nu cunoșteau legătura mea de sânge cu Transilvania și, cu o anume mirare, mi-au cerut asigurarea că știu cât de cât ceva despre destinația pe care o propun. Când le-am spus că Clujul, capitala Transilvaniei, e orașul în care m-am născut, că Sibiul, o altă capitală, e unul din orașele în care am copilărit, au înțeles că aveau o anume șansă: aceea de a fi invitați

www.cimec.ro

cumva acasă la un prieten.

Ciudat a fost, în cele ce au urmat, nu atât entuziasmul colegilor de a se înscrie pentru călătorie, cât ceea ce am trăit eu în lunile de pregătire care s-au scurs pline de miez. Am început prin a decide destinațiile, ceas cu ceas, căci o călătorie de doar patru zile este, implicit, o trăire densă, bogată în descoperiri și totul trebuie, mi-am spus, plănuit în amănunt, la cel mai mărunt detaliu.

Am început deci prin a-mi rememora noțiunile de istorie. Istoria Transilvaniei, așa cum am mai păstrat-o în amintire după anii de școală: Posada 1330, Bobâlna 1437, Mihai Viteazu la Mirăslău și Guruslău, în fine, cam tot ce mai rămăsese după atâția ani...

Ei bine, am găsit bagajul cam subțire. Colegii mei, îi cunosc, sunt oameni cultivați, interesați, citiți, fini observatori și amatori de cultură. Istoria mea trebuia revigorată, „revăzută și adăugită”, cum se spune.

Acesta a fost *primum movens*-ul, motivația, începutul, a fost pornirea mea la drum. Un drum care, înainte de a mă duce împreună cu tot grupul de colegi la Cluj, Sighișoara și Sibiu, m-a transportat în lumea cărților, a informațiilor istorice pentru mine încă inedite, în lumea artei, muzicii și a gastronomiei ardelene. Aceste descoperiri adunate, mici mărgele care îmi par că strălucesc într-o salbă ce merită constituită, sunt, împletite cu reacțiile călătorilor care mă însoțeau, mirările și încântările noastre, substanța acestei cărți.

Informațiile adunate în paginile următoare sunt răspunsul căutărilor mele prin surse diverse, de la amintiri personale până la cărți de referința sau internet. Nu am

www.cimec.ro

nicidecum pretenția de rigoare *științifică*, în măsura în care formația mea academică nu este de fel în legătură cu subiectul acestor rânduri, iar izvoarele mele de informare sunt variate și nu întotdeauna verificabile. Nu voi înscrie deci la capătul rândurilor mele, așa cum e uzanța, o lungă listă de referințe bibliografice. Vă invit să contați pe onestitatea demersului meu și, în rest, să vă lăsați furați de plăcerea de a crede că totul e adevărat.

Doar încă un cuvânt despre titlu. Dincolo de puțin facilul joc de cuvinte, pădurile ce trebuie străbătute pentru a cunoaște Ardealul sunt azi, mi se pare evident, crângul de idei preconcepute, hățișul de inexacte sau chiar false cunoștințe, precum și jungla ignoranței... Ardealul se relevă Europei, lumii, doar dacă, curioși și îndrăzneți, pășim la drum. Astfel, codrul care ne desparte se va transforma într-o gradină care să ne apropie.

Normandia, septembrie 2009

www.cimec.ro

Cluj

www.cimec.ro

1

În lumea de azi, călătoriile se democratizează, evident. A lua avionul e cum am fi luat în anii '60 „RATA", autobuzul înțesat de lume, ca să parcurgem, ca o aventură, cei câțiva zeci de kilometri care ne duceau la bunici, la oraș, „*la centru"*. Continuă să fie o stare deosebită, o emoție plăcută, un anume gust de aventură...

Asta îmi spuneam în avion, căscând ochii ca întotdeauna, niciodată sătul de clipa magică în care perdeaua norilor se desface și solul pestriț ni se revelează până la orizont.

„Ne pregătim de coborâre" s-a anunțat în avion, în limbile internaționale.

Privirea mea îmbrățișează dealurile transilvane la fel ca atâtea alte peisaje similare, și totuși cu ceva anume, aparte, care mă face să le simt vechi cunoștințe, unduiri ale scoarței terestre ce au, îmi spun, ceva mioritic. E o închipuire culturală probabil, dar cine poate nega, dacă cunoaște, personalitatea acestui loc pe pământ ? Curios, caut repere cunoscute și, într-un târziu, descoperind șoseaua, văd drumul de la Sânicoară, (o formă transilvăneană, superbă, a *Sfântului Nicolae*) și urmărindu-l, zăresc aeroportul de la Someșeni...

Cu aeroportul de la Cluj suntem vechi cunoștințe. Copil fiind, călătoream de la Baia Mare la Sibiu, în vacanțe, cu avionul, căci era calea cea mai scurtă între cele două localități, cea de reședință și cea în care locuiau bunicii.

www.cimec.ro

Altfel, cu „cursa”, drumul impunea o noapte de răgaz la Cluj, căci așa erau „legăturile”, iar cu trenul nu era de fel mai la îndemână. A străbate cei 300 de kilometri în mai puțin de două ore, cu o haltă la Cluj, era un lux extraordinar !

Scriu asta și mă surprind zâmbind: chiar că anii trec atât de repede și generațiile se succed, iar ceea ce unii au trăit mai ieri devine pentru alții, cei tineri, o poveste teribil de arhaică !

Coborând spre pista de aterizare văd, aliniate în parking, avioane moderne. Avioanele copilăriei mele, țin minte, se numeau Li-2...

Atunci când compania de transporturi aeriene române și-a redobândit independența față de URSS, în 1954, luându-și denumirea de TAROM, o practică de mai bine de trei decenii de aviație comercială legitima existența ei. O experiență care nu e puțin lucru. Rari străini o știu, dar România a fost prin visul, curajul și obstinația lui Traian Vuia, a lui Aurel Vlaicu și a altora, printre premergătorii zborului uman. Cu acești pionieri a început istoria excepțională a „aripilor” în România, țara care a rămas, de la începuturi și până în contemporaneitate, mereu implicată în aviație.

— Vuia ? Cine e ? Cum se scrie ? Traian, adică *Trajan* ?

— Da, ca împăratul roman...

Să mă lansez chiar acum în poveste ? De ce ardelenii au botezat generații de copii cu nume de regi daci sau de împărați romani ?... Nu e momentul, nu e timp, dar trebuie să îmi notez asta, am să le-o povestesc într-un moment de tihnă,

www.cimec.ro

mi-am spus.

— Traian Vuia a zburat cu o mașinărie „mai grea decât aerul”, condusă de el, decolând prin puterea propriului motor, în premieră mondială. A fost pionierul care a demonstrat că e posibil. Primul, da, primul în lume !

Mirare în rândurile audienței... Politicoasă îndoială...

— Dar Clément Ader ?... Dar frații Wright ?... Dar Santos-Dumont ?...

— În 18 martie 1906, Traian Vuia a fost primul om care a decolat, cu aparatul pe care l-a inventat, prin mijloacele proprii ale mașinii (și nu ca alți premergători, folosind planul înclinat sau catapulta, precum frații Wright). Doar pletora de invenții, valurile de noutăți care s-au succedat în acei ani în domeniul aviației a estompat în memoria umanității această cărămidă românească la temelia aviației mondiale. Clément Ader ar fi zburat cu câțiva ani mai înainte, se spune, înconjurat de secretul militar (încă de pe atunci !) dar evenimentul nu a fost dezvăluit publicului decât mult mai târziu. Dubii legitime persistă, deci, privitor la realitatea acestui zbor. Cât despre Albert Santos-Dumont, recent convertitul la „mai greu decât aerul”, orice s-ar spune, nu a reușit să zboare în aceleași condiții, decât cu 7 luni după român...

— Cine a fost Vuia acesta ? m-a întrebat Gauthier. Care e istoria lui ?

— Vuia era un bănățean care a început prin a face studii de drept la Budapesta, după ce fusese silit să abandoneze politehnica, din lipsă de mijloace materiale. Obsesia construcției unui „aeroplan automobil” îl determină să plece la Paris, cu speranța că Academia de Științe îi va susține financiar proiectul. Neinspirată, frizând retroactiv

www.cimec.ro

ridicolul, Academia răspunde negativ cererii lui Vuia în februarie 1903, argumentându-și astfel rezoluția: „Problema zborului cu un aparat mai greu decât aerul nu are soluție, nefiind decât o himeră...”.

Destinul însă a făcut ca Traian Vuia să aibe în Franța câteva întâlniri cruciale. L-a cunoscut de la început pe Victor Tatin, un renumit inventator al epocii, care demonstrase cu un sfert de secol mai înainte, la scara aeromodelului, că prejudecata academică era falsă. Tatin l-a susținut pe Vuia cu nedezmințită prietenie. Asistența materială însă, marea problema a construcției, a venit în primul rând de la un concetățean și confrate, bănățean și el (prin adopțiune, căci de sorginte moldovenească), Coriolan Brediceanu, avocat și om politic (și tatăl atât de cunoscutului compozitor Tiberiu Brediceanu), apoi de la prințul Sturdza și de la tânărul Nicolae Titulescu (care avea să joace un rol esențial nu doar în politica, ci și în aviația mondială, după cum se va vedea). Dar și de la Aeroclubul Francez, al cărui președinte, Georges Besançon, a crezut în el și i-a înlesnit lui Vuia, prin legăturile pe care le avea cu industriașii vremii, realizarea prototipului.

Aparatul a fost construit în iarna 1902-1903, după proiectele desenate de Vuia la Lugoj. Nevoia unui motor ușor și puternic l-a obligat pe constructor să imagineze, să breveteze și să realizeze inima motrice a aparatului: un motor de 25 CP (cam cât puterea unui motor de barcă din zilele noastre). Noroc că Vuia însuși nu cântărea decât 56 de kg...

Aeroplanul automobil „Traian Vuia N° 1” ieșea pe porțile atelierelor Hockenpas & Schmitt de la Sartrouville (Paris) în decembrie 1905. Purtând sub singura pereche de aripi (monoplan), fixate deasupra pilotului, o elice cu două pale, dăruită de Victor Tatin...

www.cimec.ro

Avionul a fost testat în primăvara timpurie, la vestul Parisului, pe drumul de la Montesson la Saint Germain-en-Laye. Mulțime de jurnaliști au fost martorii epocalului eveniment. „După un avânt pe vreo 50 de metri — au scris imediat după aceea ziarele din toată lumea — aparatul s-a ridicat de la sol cam la 1 metru înălțime (...altitudine...?...) și a zburat !" Motorul, alimentat cu anhidridă carbonică, nu putea să funcționeze mai mult decât câteva minute. Aparatul și-a oprit cursa după 12 metri, măsurați cu rigoare, într-un copac. Pilotul Vuia, scăpat indemn din accident, victorios, era dornic să continue aventura. Fără suficienți bani însă, a fost constrâns să abandoneze cursa spre noi performanțe, care devenea, deja la acea dată, o importantă afacere economică.

În anii 1918-1921 Traian Vuia a mai construit două prototipuri de elicoptere, nu mult după ce George de Bothezat, alt pionier al aviației, tot de origine română, (colaborator al lui Igor Sikorsky, unul din părinții americani ai elicopterului) a adus și el contribuții fundamentale în domeniul zborului vertical.

Pionierul Traian Vuia, care ni se pare venind din alte vremuri, un erou dintr-o pagină colorată în sepia, un personaj dintr-un film mut, suntem surprinși să constatam că ne-a fost (aproape !) contemporan: a participat în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, ca și alți români, în Rezistența Franceză, și a murit în 1950 la București, fiind îngropat — conform dorinței sale — în țara lui de baștină.

Era important să mă fi documentat din vreme, să am argumentele cu care să susțin în fața colegilor de călătorie acestă contribuție românească la istoria aviației lumii. Nimeni

www.cimec.ro

din grup, nici chiar dintre cei pasionați de acest domeniu, piloți amatori brevetați, nu a avut până atunci cunoștință de pionieratul românesc în zboruri. E o frumoasă poveste adevărată, o faptă de istorie și eram bucuros să am ocazia de a o face cunoscută.

Dar mai aveam în mânecă un fapt excepțional, o altă premieră mondială în domeniu: prima companie aeriană transcontinentală din lume a fost „Compania Franco-Română pentru Navigația Aeriană”, CFRNA !

Inițiativa nașterii acestei companii a fost, se pare, a lui Nicolae Titulescu. Cu ocazia semnării Tratatului de Pace de la Paris, după Primul Război Mondial, românul — care a fost în două rânduri președinte al Societății Națiunilor (premergătoare Organizației Națiunilor Unite de azi) — sugerează crearea unei companii aviatice transcontinentale, care să lege prin zboruri regulate coasta Atlanticului cu Bosforul, tranzitând prin București.

Propunerea „cădea bine”: lumea ieșea din război, dornică să trăiască, să cunoască, să călătorească, să facă afaceri transnaționale, iar piloții militari erau demobilizați și disponibili, ca și aparatele de zbor care puteau să se adapteze cu ușurință nevoilor civile. Această companie și-a luat zborul, la propriu și la figurat, în septembrie 1920, partea franceză aducând avioanele și piloții, iar partea română capitalul, prin banca Marmorosh-Blank de la Paris, rue de Rivoli.

Prima cursă a nou-înființatei companii a plecat de la Paris la Strasbourg. A urmat apoi deschiderea succesivă a liniilor ce legau Parisul, Praga, Varșovia, Bucureștiul, Viena, Budapesta, Istanbulul și Ankara. La numai 15 ani după acei primi câțiva metri zburați de Vuia, între 1921 și 1922,

www.cimec.ro

avioanele POTEZ 15 ale companiei franco-române au ajuns să transporte 2.140 pasageri.

CFRNA a efectuat în 1923, pentru prima oară în lume, un zbor internațional nocturn cu pasageri, între Belgrad și București. În acel timp, Bucureștiul s-a apropiat la (numai !) 24 de ore de Paris, iar proiectele companiei vizau deja Rusia și China.

Marea criză economică de la sfârșitul deceniului al treilea a constrâns guvernul francez să ia măsuri de rentabilizare, căci subvențiile acordate companiilor aeriene erau considerabile. Victima, CFRNA, devenită între timp CIDNA (Compania Internațională de Navigație Aeriană), și-a încetat astfel existența.

Compania franco-română a zămislit ideea unei opere literare: Paul Morand a scris « Flèche d'Orient », *Săgeata Orientului*, o poveste romantică născută din minunata aventură a acelor zboruri, luând ca titlu un slogan din afișele publicitare ale companiei.

Și „Franco-Româna" a mai dat naștere în Franța companiei « Air France », fiică a cuplului originar, până azi una din companiile aeriene cele mai cunoscute și importante ale lumii. Tot atunci, în 1928, s-a creeat în România Serviciul Național de Navigație Aeriană, care și-a schimbat numele în 1930 în „Liniile Aeriene Române Exploatate de Stat" (Lares), iar din 1945 în „Transporturile Aeriene Româno-Sovietice", TARS.

Nu, este evident că aeroportul din Cluj, acum la o aruncătură de băț de avionul care ne aduce în Transilvania, nu

www.cimec.ro

este o destinație recent imaginată, o binefacere de ultimă oră a cooptării României de către Uniunea Europeană ! După cum Uniunea însăși nu este o invenție a anilor din urmă. Înainte de a fi formalizată, înainte de a fi o instituție, cu mult înaintea cortinei de plumb care a tăiat-o în două, Europa unită a existat. Prin comerț, prin cultură, prin călătorii. Întoarcerea la calea firească estompează paranteza pe care ne-a impus-o istoria.

Din autotransportorul care ne transferă, modern și inutil, scutindu-ne de câțiva pași bineveniți de la avion la „Sosiri", privesc cu o anume nostalgie noul aeroport al Clujului. L-am cunoscut copil, un fel de baracă pe o margine de câmp, cu o sală de așteptare și un bufet modest. Doar azi, documentându-mă, am aflat că istoria aerogării de la Someșeni începuse cu mulți ani înainte.

La sfârșitul anilor '20, terenul de zbor de la Someșeni aparținea armatei. În 1932, la numai câțiva ani după înființarea primului aeroport civil de la Orly, aeroportul Cluj a devenit civil, și primul Farman-Goliath, avion cu 10 locuri, a deschis linia București-Cluj. Un an mai târziu, aeroportul primește drept de vamă, ceea ce îi conferă un statut internațional. Avioanele companiei cehe CSA făceau escală la Cluj, în cursele care legau Praga de București. Linii naționale și internaționale s-au intersectat în anii '30 la Cluj: Moscova-Cluj-Praga, Cernăuți-Cluj-Arad, Cluj-Satu-Mare.

O construcție modernă, elegantă, înălțată la sfârșitul deceniului al 4-lea, a adăugat patrimoniului clujean o nouă comoditate: aerogara. Distrusă până la temelii în 1944, căci aeroportul, militarizat, era folosit atât de armata maghiară, cât și de Luftwaffe. Clujul a trebuit să aștepte încă 20 de ani

www.cimec.ro

pentru ca să redobândească o aerogară demnă de acest nume.

Ideea însă că dincolo de „Cortina de Fier” lumea ar fi una nou-nouță începea să cadă și în mintea colegilor mei de călătorie, un mit fără substanță se spulbera.

Pășim în clădirea aeroportului, cochet, luminos, colorat. Reprezentanta agenției de turism ne așteaptă cu zâmbete largi:

— Welcome in Cluj !... Scuzați-mă... Regret că nu vorbesc franțuzește...

Și mitul României francofone rămâne de reconsiderat...

2

Autocarul ne conduce spre centrul Clujului, străbătând cartiere de blocuri. Altădată mândria regimului comunist, dar și a locatarilor lor, blocurile sunt azi subiectul unei opinii în curs de revizuire și în România. Vizitatorul occidental tace politicos, gândind că eroarea nu aparține doar estului. Nici măcar evocarea prețurilor locuințelor, concurând cu cele ale orașelor franceze, nu poate oculta o anume impersonalitate și, mai ales, o lipsă evidentă de întreținere. Clădirile murdare sunt, din păcate, un leitmotiv care întristează încă orașele românești.

Călătoria noastră în Transilvania, după cum o

www.cimec.ro

spuneam, am plănuit-o minuțios. Traducerea ei în concreta realitate o datorez unei agenții de turism clujene, remarcabile prin profesionalism. În discuțiile preliminare am cerut să fim cazați în centrul orașului, la „Continental”. *Continentalul* — mi s-a răspuns —, vai, nu mai există. Obscure interese au făcut ca venerabila instituție, de ținută, cu patină și prestanță, să fie închisă. Și, din câte aud, să nu se mai redeschidă vreodată ca hotel-restaurant. E regretabil pentru Cluj. E regretabil pentru turismul în Transilvania.

Agenția mi-a făcut mai multe propuneri alternative. Hoteluri cu totul noi sau cu nume schimbate; mi-era greu să mă decid pentru vreunul. Cele recente, toate, au alura unor hoteluri americane. Colegii mei, călătoriți în lume, ar fi dezamăgiți, știu, să locuiască în Transilvania într-un bloc, oricât de plin de neon ar fi el, și care, în plus !, să se cheme „City Plaza”, sau „Golden Tulip” sau „Sunny Hill”.... Un astfel de hotel e la locul lui în Florida; în drumul nostru transilvan, nu. Eu cred că e o greșeală, sau probabil o facilitate economică, soluția de a construi cu făloșie, în loc de a reconstrui.

— Aș vrea un hotel central, un hotel din care dacă ieși, să te plimbi direct în centrul orașului. Și aș mai vrea un hotel transilvănean. Visez ?...

Agenția mi-a propus prompt hotelul „Agape”.

În plin centrul Clujului, Parohia romano-catolică din oraș a redobândit o clădire datând de la sfârșitul secolului XIX. O construcție solidă, cu o estetică de sorginte austro-ungară, pe mai multe caturi, ridicată în jurul unei curți interioare pătrate.

Precum alte confesiuni instituționalizate din România,

www.cimec.ro

Parohia a decis să se lanseze în afaceri. Ergon SRL a văzut ziua. Și încet-încet, fosta clădire de locuințe a devenit, în 2002, un restaurant, apoi un hotel cu 60 de camere.

Grupul nostru, vag mirat de această, neobișnuită pentru francezi, implicare a instituției religioase în trebile pamântești, economice, a fost, în corpore, încântat de cazare. Fără pretenții, cu un mobilier mai degrabă sumar, modest, banal, dar cu farmecul de netăgăduit al clădirii... Și apoi bucătăria ardelenească-ungurească, ce agreabilă descoperire ! Personalul prezent și atent, discret și amabil, eficace, vorbind românește cu accent unguresc, dar englezește ca tot omul, a completat plăcerea șederii sub acest acoperiș.

Călătoria a pornit astfel sub cele mai bune auspicii.

3

Adevărul e că legăturile aeriene ale Parisului cu Clujul nu sunt încă ideale. După calcule și ezitări, alesesem un zbor de compromis, prin definiție cu avantaje și dezavantaje. Inconvenientul major era că am pornit de la Roissy-Charles de Gaulle cu noaptea în cap, unii dintre colegii de grup plecând de pe la casele lor la miez de noapte, alții dormind, scurt, în hotelurile aeroportului parizian. Consecința, mă temeam, era oboseala, nesomnul, nu tocmai binevenite în pragul unei călătorii de doar patru zile.

După prânzul apreciat, am îndrăznit deci să întreb dacă, conform programul anunțat, mai sunt în rândurile

www.cimec.ro

noastre dornici să participe la prevăzutul tur „ghidat” al orașului. Am avut ca răspuns priviri mirate: evident !, toată lumea era pornită să se întâlnească cu istoria în capitala transilvană.

Capitala Transilvaniei... Una din cele trei ! Clujul, Sibiul și Alba Iulia au fost pe rând și alternativ, capitale. Și, era să uit o a patra: în vremea lui Gabor Bethlen, pe la începutul secolului XVII, Deva a devenit și ea, pentru o vreme, capitala Transilvaniei.

La ora hotărâtă, ne-am întâlnit cu ghidul gata să ne conducă prin Clujul de azi și dintotdeauna. Un ghid profesionist care, am fost asigurat, „era cel mai bun ghid din oraș” !

Un ghid de calitate, gândesc după ce am avut parte în călătoriile mele de călăuze de toate facturile, trebuie să îndeplinească trei condiții esențiale: să cunoască limba în care prezintă subiectul (accentul nu are importanță; chiar dimpotrivă, as zice, un accent „culoare locală” poate fi o calitate, un plus, o savoare de cultivat), apoi să cunoască subiectul și, în fine, să fi reușit să trieze esențialul prezentat într-o povestire cu farmec, care să îmbine marea și mica istorie a locului cu inteligență și har, adaptată publicului care îl ascultă.

Ghidul nostru, îmi pare, a ratat mai toate preceptele. Vorbind o limbă franceză aproximativă, foarte aproximativă, mai ușor de înțeles pentru cel care știe și românește și, întorcând sensul traducerii, suie la originea autohtonă a frazei, discursul era greu de urmărit, căutările și ezitările în cuvinte, în conjugări, obligând la stufoase perifraze care oboseau auditoriul.

www.cimec.ro

Francezii au, o spun acum când îi cunosc bine, un raport cu totul particular cu limba lor. În « *La Lenteur* », prima carte scrisa de Kundera în franțuzește, personajul entomologului ceh Cechoripsky trăiește, ca atâția străini în Franța, senzația de gol în jur, de mare, apăsătoare solitudine în momentul în care vrea să comunice cu colegii lui, entomologi francezi. Sigur că pe el, personajul, îl poartă entuziasmul de a putea să se exprime liber și că publicul, ascultându-l, nu înțelege acest dat ca o voluptate, dar și cuvintele, venind greu, împleticindu-se sărace, obosesc ascultătorul francez. O limbă bogată, strălucitoare, o spumă care se prelinge dulce, o băutură care stimulează veghea minții pișcând la gustare palatul ca șampania, a fost, în conversația, în *cozeria* franceză dintotdeauna, motiv de admirație implicită, rar declarată. Francezii rămân urmașii lui Sacha Guitry și Pierre Desproges. Ei iartă, vai !, la o adică chiar subțirimea ideii cu condiția ca ambalajul vorbei să fie foc de artificii. Or, ghidul nostru bâjbâia de-a bușilea...

Mai apoi povestea Clujului mi-a părut o lecție de școală elementară. Nume de domnitori, ani de domnie s-au înșirat ca salve de mitralieră. Mihai Viteazu este, neîndoielnic, o personalitate istorică. Românii îl cunosc cu toții. Specialiștii istoriei europene îl știu și ei, evident. Dar călătorului francez, chiar intelectual, o spun cu un anume regret, numele domnitorului primei uniri naționale române nu-i vorbește. De altfel, ce poate spune, spontan, un intelectual român nespecialist despre Cristian al IV-lea al Danemarcei ?...

Pregătindu-mă pentru acestă călătorie am făcut efortul

www.cimec.ro

de a stabili repere, referințe, pentru cei care nu le aveau pe cele românești. Mihai Viteazu (1593-1601) a devenit — de câte ori a venit vorba în repetatele discuții cu însoțitorii mei — contemporanul lui Henric al IV-lea. Nu neapărat puhoiul de date este util discursului unui ghid, ci mai degrabă ierarhizarea informației, jalonarea prin repere lizibile auditoriului, cu referințe la date pe care le cunoaște, alternarea surlelor marilor evenimente cu sunetul zglobiu de piculină al micilor istorii, adevărate sau presupuse.

Când se simțeau osteniți, pierduți în meandrele istoriei locale, colegii se întorceau spre mine cu întrebări. Astfel, în șoapte, am devenit involuntar, un al doilea ghid al Clujului nostru. Am mulțumit cerului că am avut ideea de a mă documenta serios pentru călătorie: toți membri grupului au rămas convinşi că sunt un erudit al culturii locului. N-am cautat să le zdruncin părerea, mărturisesc, dar adânc în mine mi-am propus să fac în așa fel încât — cel puțin de acum înainte — să ajung să merit acest măgulitor statut.

— Pronunți Clouge sau Clouï ? De unde vine numele ?

Mă pufnește puțin râsul. Cu ani în urmă, la Telefoane, așteptând „legătura” — ah ce departe e vremea aceea ! —, aud dintr-o cabină un italian strigând să se audă până în Calabria lui natală: „Sono a Clui, C-L-U-J, se scrie *Cluj* și se pronunță *Clui* !”.

— Numele Clujului, le spun, e o poveste de mai bine de șapte veacuri. Pe vremea când Ludovic al IX-lea, Sfântul Ludovic al Franței, plecat în cruciadă împotriva păgânătății, moare la Tunis, la sfârșitul secolului XIII, „villa Cluswar-Clausenburg” apare într-un document al curții regelui

www.cimec.ro

Ungariei, Ladislau IV. *Villa*, în epoca de care vorbim, post-romană, era termenul folosit pentru o așezare măruntă, eventual fortificată, care trăia în autarhie. Din „villa” se naște în franțuzește cuvântul « le village », satul. Pe vremea aceea deci, Clujul era un mugure de sat, un fel de gospodărie mai mare.

E însă doar o fotografie a momentului, un instantaneu istoric prins în șerpuirea ascendentă și descendentă pe care a urmat-o Clujul în milenara sa istorie. Căci — precum Luteția e fundamentul pe care s-a ridicat, eveniment după eveniment, pace după luptă, construcție după cădere în pulbere, Parisul —, la fel și Clujul a avut strămoșul sau antic: Napoca.

De unde acest toponim ? Nu avem decât presupuneri: era numele unei populații locale ? Naparișii să fi dat numele lor localității „*Napuca”* ? Și cine erau de fapt naparișii ? Doar presupuneri, cum ziceam...

Important e că — o confirmă Ptolemeu — la venirea romanilor în Dacia, Napoca exista. Azi, după săpături arheologice, știm că vechea așezare daco-romană se întindea de la Someș până pe la actuala Biserică Sfântul Mihail din centrul orașului. Administrația romană a transformat localitatea în „civitas”, care constituia unitatea de bază, teritorială și administrativă a imperiului, cu o anume autonomie. *Civitas* erau în vremea romană și Nantes, și Amiens, și Parisul. Împreună, mai multe civitas formau o *provincie*. Napoca a devenit capitala unei astfel de provincii, *Dacia Porolissensis*, jumătatea nord-vestică a Daciei Superioare care ocupa Podișul transilvan. A fost declarată *municipium* în 124, apoi a mai devenit una din cele opt *colonii* ale Daciei în 170. De fiecare dată schimbarea de statut

www.cimec.ro

i-a adus noi drepturi, noi avantaje, totul înainte de a cădea în uitare, cel puțin din paginile scrise ale istoriei...

Luc îmi zâmbește..

— ... Nu mi-ai răspuns însă la întrebare...

Da, așa e. Prins de pasiunea împărtășirii atâtor informații, m-am abătut de la subiect.

— Uite, îți răspund scurt: spui Cluj, cum ai scrie « clouge ». Deși, știi, Clujul, urmașul Napocei, e doar unul dintre atâtea alte nume pe care orașul le-a purtat în limbile acestui pământ sau în limbi străine, de-a lungul istoriei...

I s-a spus Clus și Kolozsvàr și Klausenburg**.** I s-a mai spus și Kluž, în unele limbi slave, și Claudiopolis în latina medievală.

Această din urmă denumire îmi pare o gogomănie. De unde până unde „Claudio” ?... Etimologii fanteziste au încercat să explice sau să recupereze denumirea care, și după umila mea părere, nu e decât o găselniță de cancelarie, comisă prin nepricepere.

Căci „Cluj”, cu o arhaică formă românească azi abandonată: „Cluș”, pare evident legat de latinul „clausum”, în sensul de „închis între coline”, pentru oricine privește harta locului. S-a spus că orașul a fost construit pe șapte coline, ca mama-Roma; poate, dar sigur e că Someșul curge șerpuitor printre dealuri de 500-800 de metri, pe când orașul e în vale, la mai puțin de 300 de metri altitudine.

Sașii îi spuneau Klausenburg, de la „Klause” care înseamnă „defileu”. Ungurii au în vocabularul lor cuvântul „kolostor”, de origine latină, însemnând „claustru”, construcția care închide între zidurile ei, ca într-o vale a spiritualității, viață monahală. Kolozsvàr ar fi cetatea (*vàr*-ul)

www.cimec.ro

ce se afla într-un astfel de loc, închis ca o mănăstire. Și în limba franceză există cuvântul « la cluse ». El denumește o vale largă, săpată de un râu în munți, amintind contextul geografic al Clujului. Locuitorii comunei La Clusaz din Savoia franceză se numesc « les Cluses »...

— Dar orașul acesta este românesc, unguresc sau germanic ?, vine o altă întrebare, inocentă, din partea unui coleg care trăgea cu urechea la șușotelile noastre.

— Un pic din toate, mon colonel, îi răspund ca într-o veche glumă cazonă. Căci chiar așa este: Clujul, inima Transilvaniei, e aidoma acestei provincii: născut din toți acești părinți, de o mie de ani în instanță de divorț.

După ce au plecat romanii, spuneam, Napoca a dispărut din scrieri. Urme de locuire s-au găsit în acest ev intermediar la Mănăștur, iar Anonymus, cronicarul ungur, scria pe la mijlocul secolului XIII că pe aceste meleaguri trăiau la venirea maghiarilor *blahii*, sau vlahii lui Gelu. Unde anume ? La câțiva kilometri de Cluj, într-un loc care i-a păstrat conducătorului numele: Gilău. Tuhutum, ungurul, l-a bătut pe Gelu. A ajuns astfel stăpânul țării, iar strănepoata sa, Sarolt, a născut mai târziu pe marele rege al ungurilor care a devenit Sfântul Ștefan, creștinând poporul maghiar pe la anul 1000.

Clujul a reapărut pe valea Someșului Mic după o mie de ani. De ce nu se mai numea Napoca ? De ce localitatea să fi luat o altă denumire, tot latină ? Poate că „clusum”-ul originar să fi fost o anume parte, o zona apărată, închisă, o îngrăditură (care în franceză, de altfel, se numește *clôture*). Sau cine știe...

www.cimec.ro

— Nu ar fi o originalitate transilvană, mi-a replicat Luc. Știi, Parisul e cam în aceeași situație

— Adică ?

— Pentru că localitatea care se numea Luteția a fost delăsată începând din secolul al III-lea de stăpânii romani, urbea a revenit galilor. Pe o piatră miliară (transformată încă din primul mileniu prin „recuperare” în sarcofag și pe care o poți vedea la muzeul Carnavalet) sta scris: *Civitas Parisiorum*, adică orașul *parisiilor*, cum se numeau locuitorii gali din acel loc. Apoi încet, încet, Civitas Parisiorum s-a transformat, prescurtându-se, în *Paris*....

— Da, ai dreptate, spun, o evoluție asemănătoare e posibilă...

— Și mai departe ?

— Mai departe, localitatea slab apărată e distrusă până la temelii de mongoli, cu ocazia marii invazii, în 1241. Repopularea zonei se va face prin colonii sași, invitați de regele Ungariei și principe al Transilvaniei, Ștefan al V-lea să se instaleze în zonă. Era un nou val de germanici, după ce, cu un secol mai înainte, Geza al II-lea adusese pe aceste meleaguri „saxoni”, cu misiunea de a apăra țara de invaziile tătărești și să dezvolte meșteșugurile la care erau atât de pricepuți.

— De unde vin sașii ?

— Din apusul Sfântului Imperiu Romano-German, din Renania germană, din Turingia, Bavaria și din sudul Olandei de azi, din părțile actuale ale Luxemburgului, dar și din Mosela franceză. Un bunic uitat de vremi mi-a povestit odată, în Lorena, uimirea cu care a descoperit că în Transilvania, unde ajunsese purtat de război, în sate ardelene, o populație germanică vorbea același dialect ca el, în orașul

www.cimec.ro

lui de baştină din Moselle !

Oraşul Cluj a reînceput, deci, prin a fi saxon. Şi secuiesc. Pe la începutul secolului al XV-lea a devenit un oraş „liber” faţă de principele Transilvaniei. Avea în acea vreme o populaţie de vreo 5.000 de oameni, jumătate saşi, jumătate maghiarofoni, în majoritate agricultori. Apoi scutiri de taxe au făcut ca negoţul să prospere: comercianţii Clujului îşi vindeau mărfurile de la Veneţia până în Polonia, şi din Turcia până în Moravia...

Şi, ca să răspund întrebării tale de la început, populaţia oraşului a evoluat spre maghiarizare până pe la mijlocul secolului XX, când, după două conflicte mondiale, după trasări de noi graniţe, împărţiri şi reuniri, populaţia românească a oraşului a egalat-o pe cea maghiară, apoi a depăşit-o.

Clujul de azi are indubitabil o sorginte ungurească. A fost considerat, la începutul secolului XX, al doilea oraş al Regatului Maghiar, după Budapesta. Ungurii transilvăneni l-au construit şi înfrumuseţat de-a lungul unui mileniu. Această realitate nu poate fi negată, nici ştearsă de extremisme naţionaliste care au ajuns să frizeze ridicolul.

Argumentul originii, mereu adus pe tapet de unii şi alţii în dezbaterea asupra îndrituirii de a avea Transilvania, e o cale falsă, cred. Originea multiplă a transilvănenilor, acest brasaj etnic, îi caracterizează, îi defineşte. Paradoxal, ea le conferă ardelenilor unicitatea.

În Transilvania, timp de patru zile, vom avea cu siguranţă ocazia, vrând-nevrând, să mai vorbim despre asta !

Ghidul ne-a purtat prin locurile marcante ale oraşului. Pe străzi, printre monumente, prin biserici. Cu spiritul de

www.cimec.ro

observație ascuțit, colegul Denis remarca:

— Ciudat: toate străzile sunt perpendiculare, parcă trase cu echerul. Și pe urmă aici, în dosul catedralei ortodoxe, o stradă care șerpuiește...

Am deschis planul Clujului și cu degetul am desenat un cerc în plin centrul orașului actual:

— Vezi, aceasta era localitatea, pe vremea când, în secolele XV-XVI, zidul cetății o înconjura de jur împrejur, presărat cu bastioane, într-un complex de construcții fortificate de apărare. Actuala stradă Cuza Vodă, pe care o descoperi, apoi strada Șaguna, urmăresc fidel traseul vechiului zid de apărare.

Am făcut — conduși de ghidul nostru — un tur clasic: de la Piața Unirii la Catedrala ortodoxă, apoi, lângă ruinele zidului medieval, la statuia lui Baba Novac. E circuitul „românesc" al orașului. Vorbitorii de limbă maghiară au alte circuite, ale lor: Colegiul reformat, Biserica Sfântul Mihail, cimitirul Házsongárd... Circuitele se petrec și nu se intersectează decât într-un punct: casa în care s-a născut Matia Corvin.

Casa lui Jacob Méhffy, în care s-a născut viitorul rege, se afla azi la încrucișarea străzilor botezate de-a valma după numele unui rege maghiar, al unui academician român de origine aromână, al unui fost primar de Cluj, și al unui președinte al Statelor Unite.

În trecere spre Buda, soția lui Ioan de Hunedoara, voievodul Transilvaniei, e cuprinsă de durerile facerii aici. Scăzând nouă luni de la data nașterii, calculam că viitorul rege a fost conceput între doua bătălii cu turcii, ambele

www.cimec.ro

câștigate de războinicul său tată.

Copilul a fost botezat Matia. A-l numi *Matei*, aflu, e o neinspirată încercare de a-l „româniza”. În fapt, cele două nume nu sunt echivalente; în grecește și în latinește evanghelistul Mattheus (Matei) pe de o parte, și apostolul martir din Iudeea Matthias (Matia) pe de alta, sunt numiți diferit. Distincția există în numeroase onomastici moderne de la răsărit și apus, și e prezentă și în edițiile românești ale Noului Testament.

Matia a devenit rege la 15 ani. Era un intelectual cu brațe de ostaș. Vorbea limbile țărilor peste care a domnit, maghiara, ceha, croata, dar și latina. Și româna. A fost, după spusele istoricilor, unul din cei mai importanți regi pe care i-a avut Ungaria, căci a repurtat victorii militare în numele țării sale, a sprijinit economia, actele culturale și a fost, așa cum și-l amintesc legendele, un domnitor care a împărțit dreptate. A murit la 47 de ani, probabil prin otrăvire de către ultima lui soție, Beatrix de Aragon, fiica regelui Neapolelui.

Clădirea în care Matia s-a născut a fost, prin decizia regelui, scutită de orice taxe, pentru vecie. Urmașii la conducerea țării au perpetuat aceasta tradiție timp de secole.

Proprietarii succesivi ai clădirii au întreținut, restaurat, pus în valoare acest loc încărcat de istorie. Printre vizitatorii de marcă ai sălașului a fost, la sfârșitul secolului XIX, împăratul Franz Josef I, care a făcut casei o mărinimoasă donație. Ultima dintre decizii, luată la Sibiu în anul în care orașul a fost desemnat „capitala culturală europeană”, a fost o hotărâre simbolică, colectivă, a guvernelor României și Ungariei: aceea de a înființa în casa nașterii regelui o expoziție comemorativă permanentă, care să îi perpetueze amintirea. Această decizie comună, că o rândunică, pare să

www.cimec.ro

aducă o primăvară cu spirit european în bătrâna Transilvanie.

În 1902, în centrul urbei, luând ca fundal Biserica Sfântul Mihail, pe terenul eliberat prin dărâmarea numeroaselor clădiri care s-au îngrămădit prin ani în perimetrul actualei Pieți a Unirii, s-a ridicat grupul statuar care a devenit emblema orașului.

Statuia marelui rege din piața centrală poartă acum, printr-un fericit compromis, inscripția consensuală „Mathias Rex”, nici în ungurește, nici în românește, pentru un rege maghiar de sorginte română, ilustrând și astfel forța acestui loc: conviețuirea.

Inspirata statuie a lui Jànos Fadrusz are și ea istoria ei.

Născut la Pozsony, azi capitala Slovaciei, Bratislava, într-o familie cu rădăcini morave, artistul a început modest, ca ucenic lăcătuș. A studiat la Praga și la Viena devenind un important sculptor maghiar. Monumentul regelui Matia e socotit cântul de lebădă al artistului, decedat la un an după ce opera a fost inaugurată. Puține dintre operele lui Fadrusz s-au păstrat. Statuia Mariei Terezia din Bratislava, de pildă, a fost demolată de naționaliști frenetici și s-a pierdut pentru totdeauna.

Întrezărită printre eșafodajele care o îmbracă azi, din necesara operă de întreținere, statuia lui Matia nu se arată grupului nostru de călători în deplina ei frumusețe, măreție. Totuși, cu ochi de cunoscător, Jean-Paul insistă să și-o apropie cu teleobiectivul.

— Superb ! Ce păcat că astfel de artiști, într-o perioadă a istoriei care ne despărțea, au rămas cunoscuți doar pe meleagurile pe care au trăit !

www.cimec.ro

Mărturisesc că ador remarcile care îmi întind o tavă pentru servirea replicii care își aștepta cuminte rândul:

— Știi, Fadrusz nu era un necunoscut la începutul secolului XX în Franța. Statuia pe care o admiri a fost distinsă cu Medalia de Aur a Expoziției Mondiale de la Paris în anul 1900 !

La colț de piață, corpul alb al fostului hotel „Continental" (fost „New York") atrage, vrând-nevrând, privirile. Clădirea e în mod evident părăsită, dar stilul ei, prestanța, o fac un obiectiv atrăgător.

— Păcat, îmi spune unul dintre colegi. Păcat că hotelul nu mai există.

— Cu atât mai mult cu cât e un loc încărcat de istorie... îi răspund. Chiar și numai pentru faptul că a adăpostit în 1919 pe generalul francez Berthelot, adaug trăgând cu ochiul.

— Dar cine e generalul acesta ? Îmi amintesc de chimistul Berthelot, cel care se odihnește azi în Pantheon, la Paris. De general nu știu nimic...

— Coincidență de nume ! Generalul e un erou al Primului Război Mondial. Berthelot a fost șef de stat major sub mareșalul Joffre. E drept că e un personaj mult mai bine cunoscut în România decât în Franța lui de baștină.

— Și care e legătura generalului cu România ?

— În vara anului 1916, România intra în război alături de Antanta. Acest angajament venea la timp, căci deschiderea unui al doilea front era esențială pentru cursul războiului. Antanta garanta României, în schimbul participării ei, luarea în posesie a Transilvaniei.

www.cimec.ro

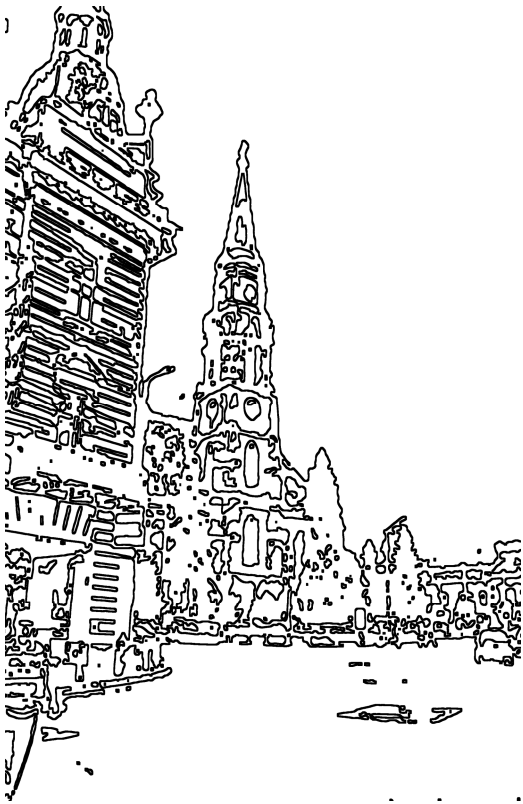

Armata română, slab pregătită, suferă însă de la început o înfrângere teribilă și țara este ocupată în bună parte de trupe bulgare și austro-ungare. E momentul în care Franța trimite în România o misiune militară sub comanda generalului Berthelot. O figură de bunic, rotund, cu mustață și barbă à la Napoleon al III-lea, supranumit cu dragoste de trupele române „papa Berthelot”, acest militar cu simțul istoriei reușește să coordoneze instruirea și repunerea pe

www.cimec.ro

picioare a armatei naționale. Victoriile de la Mărășești și Mărăști îi sunt într-o anume măsură datorate.

— Deci alipirea Transilvaniei la Principatele Unite vine și din acțiunea unui francez !

— Mai mult chiar decât îți pare ! Căci un episod, insuficient subliniat, datorat exclusiv generalului, a determinat până azi anume hotare ale țării.

— Ce episod anume ?

— Cum spuneam, Antanta a garantat României în schimbul participării ei la război obținerea Transilvaniei. Limita provinciei era consemnată în acest acord: linia Tisei. Numai că în 1918, o convenție, un armistițiu la care nu participase România, semnată în grabă la Belgrad de militari care ignorau acordul din 1916, stabilea hotarul Transilvaniei pe linia Someșului Mare. Generalul Berthelot, împotriva deciziei comandanților forțelor franceze din Orient, într-un moment decisiv și de mare tensiune, autorizează Armata Română să ocupe întreg teritoriul stabilit în 1916. Da, pagina aceasta de istorie a fost scrisă de un francez.

— România ar trebui să-i ridice generalului o statuie !

— A făcut, cred, mult mai mult. Generalul a devenit cetățean de onoare al țării, a fost ales Membru de Onoare al Academiei, iar Regele Ferdinand i-a oferit o proprietate de 60 de hectare, de care generalul s-a bucurat până la moarte. Apoi încă ceva: localitatea din județul Hunedoara în care și-a avut conacul a decis să se numească, în onoarea eroului francez, *General Berthelot.* Iar locuitorii ei sunt „berthelotani”, bineînțeles !

www.cimec.ro

4

Vizita „ghidată” s-a încheiat. Curios să aflu, dincolo de politețe, care era impresia intimă, adâncă, a prietenilor mei după acesta primă zi de cunoaștere transilvană, am tras cu urechea pe drumul de întoarcere spre hotel, trecând de la un grup la altul. Cu zâmbet prietenesc, colegii mi-au înțeles curiozitatea. Mi-au spus deci lucruri remarcabile, pe care eu, subiectiv, nu le-aș fi putut vedea așa cum le poate observa cineva care pășește pentru prima oară, neutru, pe străzile unui oraș: „Cu totul surprinzător, remarcabil, de neimaginat”...

Soția unui coleg, Sylvie, impresionată, zicea:

— E un oraș extraordinar; mă face să mă simt fericită. E încărcat de istorie, de monumente, dar mai ales e un oraș frumos, cu bulevarde largi, clădiri monumentale, perspective excepționale. Orașul acesta, în anii care vin, trebuie inclus în circuitele turistice ale Europei Centrale !

Vorbele nu veneau de la fitecine; doamna cu pricina, artistă ea însăși, e licențiată în belle arte și o subtilă cunoscătoare a orașelor lumii.

— Biserici după biserici, unele mai notabile ca altele. Uite, încă una pe care încă nu am zărit-o până acum !

— E biserica unitariană...

— Există și o biserică unitariană ?!

Ah, soarta îmi surâde iar. Căci biserica din Cluj nu este o biserică unitariană oarecare. E chiar biserica-mamă a

www.cimec.ro

bisericilor unitariene din lume !

Să vă povestesc: istoria începe în urmă cu secole, în Europa Reformei. Suntem deci la începutul secolului al XVI-lea.

Pentru a finanța înălțarea domului Bisericii Sfântul Petru la Roma, papa Leon al X-lea are nevoie de bani, mulți, mulți bani. Îi vine deci ideea să facă un comerț rușinos cu iertarea de păcate, vânzând „indulgențe”. Tarifele, în funcție de presupusa greutate a păcatelor, erau anunțate: „pentru iertarea celui care și-a ucis tatăl, mama, fratele, sora, 5 carlini”; ciudat, pentru „laicul care trăiește în concubinaj”, mai mult, 8 carlini. Și așa mai departe.

Călugărul german Martin Luther se ridică împotriva acestei practici și, în 1517, bate în cuie — se spune —, pe ușa bisericii din Wittemberg, cele 95 de teze ale sale împotriva indulgențelor. Papa, ca răspuns la acest afront, emite o bulă papală („bula” reprezentând o judecată irevocabilă): Luther este excomunicat ! Scrierile lui să fie distruse !

Luther răspunde cu argumente. Unii credincioși îl urmează. Lumea creștină se deșiră iar. O religie nouă se naște: religia reformată, lutherană.

Câțiva ani mai târziu, Jean Calvin, francez din Picardia, îmbrățișează și el Reforma. Scrie și predică la Geneva, în țara devenită reformată. Duce mai departe revoluția lui Luther, într-o religie care devine „calvinistă”.

Reforma se răspândește în Europa, aducând și în Transilvania noi tensiuni. Habsburgii, catolici, se opun religiei reformate care prinde rădăcini în Ungaria și Ardeal. Credința cea nouă susține veleitățile de independență transilvăneană, în timp ce Austria nutrea alte planuri.

În 1526, bătălia de la Mohacs dintre otomanii lui

www.cimec.ro

Soliman Magnificul și maghiarii lui Ludovic al II-lea al Ungariei cutremură Imperiul. Turcii ocupă Ungaria și țin Transilvania sub suzeranitate. În aceste condiții, Reforma prosperă, căci controlul austriac nu mai are putere, iar turcii, abili, o favorizează din motive strategice.

Ardealul a cunoscut, ca și alte părți ale Europei, confruntarea celor două curente ale credinței reformate: religia originară, a lui Luther, și cea care a izvorât din ea pe pământ helvet, calvinistă. Într-o prima perioadă, s-au făcut tentative repetate de apropiere ale celor două curente. Sinodul de la Aiud (Nagyenyed) din 1564 a fost cea din urmă încercare eșuată: problema *împărtășaniei* a dezbinat credința născută din Reformă.

Iată contextul politic și religios al epocii.

Reforma aduce cu sine, cel puțin la începuturi, o emulație, o nouă libertate de gândire. Idei îndrăznețe, de neimaginat mai înainte, plutesc în aer. Reforma își ia sursa ultimă, referința, în Cartea Sfântă. Trinitarismul, doctrina care sacralizează Trinitatea, Divinitatea formată din trei persoane: Tatăl, Mesagerul Său, Fiul și Sfântul Duh, deși nu are referințe explicite în Biblie, e larg acceptată atât de catolicism, cât și de reformați.

Un curent de gândire se conturează însă în trupul religiei reformate: și dacă mozaicii și musulmanii ar avea dreptate ? Dacă creștinii primitivi sau anume secte creștine renegate de Conciliul de la Niceea, ca arienii, susțin un adevăr ? Dacă Dumnezeu ar fi Unul, nu o Trinitate ? Curentul Unitarian considera că religiile trinitariene fac jocul neadevărului, constituindu-se în religii politeiste mascate. Iisus devine pentru unitarieni un fiu al Domnului, un fiu iubit,

www.cimec.ro

dar un fiu ca noi toți, un om.

Un teolog reformat, născut într-o familie clujeană ilustrând etnicul locului (tatăl fiind sas, iar mama unguroaică), după studii în Frankfurt pe Oder și Wittemberg, se întoarce la Cluj. Dàvid Ferenc devine, în 1555 pastorul șef al orașului, apoi, câțiva ani mai târziu, episcopul luteranilor unguri din întreaga Transilvanie.

Într-o prima perioadă, teologul a susținut orientarea calvinistă pe care o îmbrățișase masiv colectivitatea maghiarofonă din Ardeal. Dar dorința lui de a continua Reforma, de a o duce, după spusele lui, până la restaurarea perfectă a creștinismului, îl fac pe Dàvid Ferenc să urmeze o nouă cale a credinței. Punerea la îndoială a trinitarismului îl împing pe pastor spre disidență într-un cadru instituțional. Așa se naște în Transilvania Biserica Unitariană.

Unul dintre principiile afirmate de Calvin era și acela că „cel care, prin spiritul său, a primit lumina, nu trebuie să rămână în tăcere și nu are voie să ascundă adevărul”. Urmând preceptul, Dàvid Ferenc revizitează credința, nepăstrând decât ceea ce avea o referință, o sursă directă în Biblie. Și, printre altele, pune în discuție conceptul de *trinitate dumnezeiască*. Nu există, spune Biblia, decât un singur Dumnezeu. Dumnezeu este deci unic, iar doctrina trinității este contrară Scripturii. Principiul unității lui Dumnezeu devine astfel ideea fundamentală a credinței lui Dàvid Ferenc.

Emulația gândirii religioase din acea vreme face ca tensiuni nesănătoase să se manifeste în principat. Luteranii și calviniștii, trinitarieni, se ridică într-un glas împotriva

www.cimec.ro

unitarienilor.

Ioan Sigismund Zápolya (cel care a guvernat în Ardeal sub numele de *Ioan Sigismund,* purtând, primul, titlul de „principe al Transilvaniei”, și a domnit din 1540 în Ungaria sub numele de *Ioan al II-lea*), la cârma țării, trebuie să stingă acest conflict cât mai grabnic. Fără a-l nedreptăți pe Dàvid Ferenc însă, care a devenit între timp predicatorul personal al Curții. Principele a hotărât deci să dea un cadru organizat, o acoperire oficială, legală, aprinselor discuții teologice ce făceau să clocotească spiritele în Ardeal.

În 1568, între 6 și 13 ianuarie, s-a ținut deci la Turda un sinod de importanță istorică. Formulându-și concluzia în *Edictul de la Turda*, Ioan Sigismund afirma că „fiecare predicator e liber să propovăduiască evanghelia după propriile lui convingeri, în orice loc, dacă comunitatea este dispusă să îl accepte. Dacă nu, nimeni nu poate forța pe predicator să vorbească împotriva convingerilor sale. Nimeni nu poate fi acuzat din cauza religiei sale. Nimeni nu are dreptul să amenințe sau să nedreptățească pe cineva din cauza credinței sale.”

Era pentru epoca aceea, și rămâne și până azi, o hotărâre exemplară de toleranță a credinței. În vremea în care războaie religioase sfâșiau națiuni, atunci când intoleranța era motiv de atrocități criminale, un astfel de edict rămâne un act unic, recunoscut azi ca atare de istorici.

Noua religie a lui Dàvid Ferenc a primit prin aceasta princiară decizie dreptul la existență legală. Biserica Unitariană devine foarte activă: publică scrieri la tipografia nou înființată de la Alba Iulia, preia și dezvoltă școala Ovàr din Cluj, care devine vatră a teologiei unitariene. Aceasta libertate de credință, excepțională în acea vreme, cum

www.cimec.ro

spuneam, face ca numeroşi teologi europeni, prigoniţi pe alte meleaguri, să îşi găsească refugiu în Transilvania. Reforma unitariană, născută în Ardeal, s-a propagat apoi în Ungaria.

Timpurile au devenit neprielnice după moartea lui Ioan Sigismund. Noul principe al Transilvaniei, Ştefan Bathori, favorabil catolicismului, a luat măsuri de limitare a expansiunii credinţei unitariene. Când Ştefan a devenit mai apoi rege al Poloniei, fratele său mai mic, Cristofor, preluând principatul, a profitat de prima ocazie pentru a-l năpăstui pe prelatul şef al Bisericii Unitariene. Conflicte interne în chiar curentul unitarian ardelean au oferit principelui pretextul aşteptat: dieta de la Alba Iulia din 1579 a decis condamnarea la închisoare pe viaţă a pastorului Dàvid Ferenc. Câteva luni mai târziu, în acelaşi an, pastorul decedează în închisoarea din Cetatea Devei, lăsând zgâriate pe zidul celulei cuvintele: „nici spada papilor, nici crucea, nici viziunea morţii, nimic nu va opri triumful adevărului”.

Anii, veacurile care au urmat, au continuat să aducă timpuri grele pentru Biserica Unitariană. Doar secolul XVIII a insuflat o nouă speranţă: curentele anti-trinitariene din lumea anglo-saxonă, puternice, au descoperit existenţa Bisericii Unitariene din Transilvania. S-au creeat legături între fraţii de credinţă. Englezii şi americanii au adoptat şi ei, după transilvăneni, numele de *unitarieni.*

Biserica Unitariană numără azi în România 80.000 de membri. În Statele Unite au fost recenzaţi mai multe sute de mii de credincioşi. În Canada, Anglia, Germania, Cehia şi Polonia, Franţa, Belgia şi Elveţia, dar şi în India şi Filipine, în

www.cimec.ro

numeroase țări africane, Biserica Unitariană este reprezentată prin sute de mii de adepți. Patru președinți ai Statelor Unite, John Adams, Thomas Jefferson, John Quincy Adams, Millard Fillmore, au fost de credință unitariană. Apoi, de-a valma, alți unitarieni celebri: Isaak Newton, Béla Bartok, Neville Chamberlain, Charles Dickens, Linus Pauling, Frank Lloyd Wright...

Aceasta credință răspândită azi pe întreg globul consideră printre fondatorii ei, printre martirii ei de prim rang, pe transilvăneanul Dàvid Ferenc.

— Pasionantă poveste ! îmi spune Sylvie, convorbitoarea mea. Aflu o pagină a istoriei bisericilor creștine pe care o ignoram. Iar nașterea ei aici, în acest ținut, mă tulbură.

Tace o clipa, privind clădirea bisericii.

— Nu aveam idee despre așa ceva. E impresionant și

www.cimec.ro

mă simt mai bogată acum. Biserica pare o construcție combinând barocul și roccocoul, nu ?

— A fost construită după ce fonduri de peste ocean au venit în sprijinul enoriașilor persecutați, la sfârșitul secolului XVIII, cum spuneam. Putem intra, dacă vrei. Uite, chiar deasupra intrării stă scris: „In Honorem Solius Dei”, *în cinstea Dumnezeului Unic*, principiu fondator al credinței lor. Dar vino să-ți arăt ceva deosebit; uite aici, lângă intrare, o enormă piatră rotundă. E piatra care se afla la capătul Căii Turzii și pe care, se spune, a urcat pastorul fondator Dàvid Ferenc să predice clujenilor principiile credinței Unitariene, convertindu-i.

... S-a făcut târziu. Ne-am rătăcit de grup. O luăm deci repede spre hotel, căci trebuie să ne pregătim de cină.

5

Cina a fost anunțată „de pomină”. Agenția noastră m-a asigurat că va fi o adevărată masa ardelenească, bogată în feluri, gusturi, arome. Ceva autentic și copios.

De la sosire la locul cu pricina, restaurant ardelenesc, mi-am dat seama că oricât voisem să-mi pregătesc colegii, inevitabil, nu am putut să prevăd totul. De pildă obiceiul frumos de a întâmpina oaspeții dragi cu pâine și sare... Mirare în rândul nou-sosiților. Pâine, de ce nu ?... Dar sare ?!...

M-am grăbit să le explic obiceiul, cunoscut în această

www.cimec.ro

parte a Europei. S-au conformat deci, fără convingere. A fost însă doar prima, în rândul ineditelor serii. Căci după protocol, pasul următor a fost, evident, țuica !

Alcoolul de fructe, le-am spus, se numește în România țuică. În Muntenia, sucul fermentat este trecut o singură dată prin alambic, licoarea obținută fiind de tăria *calvadosului* normand („țuica de mere”), pe la 40°, dar ardelenii o mai trec odată prin serpentină, obținând ceea ce unii numesc *palincă,* iar maramureșenii, mari specialiști, îi spun *horincă*, urcând la peste 60° și arzând cu flacără, dacă i se dă foc.

Și, că veni vorba de *calvados*: în Ardeal, țuica adevărată, nobilă, cea pe care cunoscătorul o bea cu respect, cu evlavie, cu ochii pe jumătate închiși pentru a-i simți căldura, puterea, parfumul, e horinca de prune. Sigur că unii, pe ici, pe colo, mai încearcă și alte fructe, dar băutura „națională” tot pruna rămâne. Și nu, în nici un caz, țuica de mere ! A face alcool din mere e semn de sărăcie, dacă nu de nepricepere, de indolență. Cine are, cui îi dă mâna, bea licoarea „adevărată”. Cel care nu poate, bea ce are, țuica de mere fiind, cu numai puțin, cu „un miez”, „o țâră” deasupra alcoolului celui mai de jos, „din bucate”: cartofi sau cereale. În treacăt fie zis, netrebnica votcă a făcut o excepțională cariera internațională, umăr la umăr cu whisky-ul, detronând nobilul cognac, chiar și la el acasă, în Franța.

Cu câțiva ani în urmă am primit în vizită, în Normandia, un român fin cunoscător al licorilor de viață lungă. I-am propus, ca o specialitate locală, un păhărel de calvados, țuica de mere din regiune. A acceptat-o politicos, cunoscând după nume și faimă băutura, dar având evidente

www.cimec.ro

rezerve și prejudecați în privința calității unei țuici de mere. A gustat omul. A mai luat odată. A plescăit din limbă a cunoaștere, a recunoaștere, a respect:

— Nu e țuică de mere ca la noi, băutura asta ! E alcool nobil, e țuică de calitate, jos pălăria !

— Calvadosul, i-am spus cu bucurie, e o mare tradiție locală. O istorie care e cunoscută pe aici, după scripte, de cel puțin patru secole. Producătorii au ajuns prin ani și prin selecții succesive să definească specii de mere anume, azi cam 200 la număr, care sunt folosite la fabricarea calvadosului. Specialiștii știu să îmbine felurile de mere, dulci, acidulate, amărui, aidoma enologilor care cupează musturi diverse pentru a obține vinul de aleasă calitate. Nu e rar, prin urmare, ca un singur calvados să se nască din îmbinarea calităților a 10, 50, 100 de specii diferite de măr de *calva'*.

Dacă vrei să plantezi în gradina casei un măr și ceri într-o pepinieră normandă pomul, întrebarea specialistului vine natural: măr *de cuțit*, sau măr *de calva'* ? Căci mărul *à couteau*, mărul de mâncare, cu toate speciile cunoscute, nu poate da calvados. Și nici invers !

Toate acestea, pentru ca să confirm că prietenii mei nu sunt necunoscători în domeniu, nu sunt „născuți după ultima ploaie”, după o comună expresie franțuzească. Au gustat la viața lor „picătura”, « *la goutte* », cum se numește în Normandia țuica. Știu despre ce este vorba, ca să zic așa.

Doar că, după tipicul francez, *alcoolurile*, băuturile tari, concentrate, se beau ca *digestiv*, după masă, nu ca aperitiv, înainte. Am învățat asta cu ani în urmă, și acum mă abțin de a propune invitaților mei din Franța o țuiculiță

www.cimec.ro

înainte de masă. Dar la Cluj, în Transilvania, o facem după obiceiul pământului. Deci, după pâine și sare, țuica !

Ortacii nu s-au lăsat invitați. Puțin surprinși, dar fără fasoane, s-au supus cutumei. Și au găsit că horinca era bună, și că se poate bea, de ce nu ?, și înainte de mâncare.

Mâncare servită, așa cum era prevăzut, sub formă de bufet. Un bufet destul de plin, de bogat, cu salate diverse, de vinete (inexistentă până acum câțiva ani în Franța, azi tot mai prezentă, după rețete altfel decât în România, sub numele exotic de *caviar d'aubergines*), „de boeuf", care, contrar sugestiei din nume, e necunoscută pe malurile Senei, mezeluri diverse, bune, în fine, murături specifice, în saramură, care au fost apreciate. Oamenii, flămânzi după o prima zi atât de lungă, s-au servit o dată, apoi — fără fasoane — încă o dată, și încă, până la saturare. Țuica, îndeplinindu-și misiunea, a animat conversații, a pus la dans comesenii, așa încât cafeaua a venit tocmai bine, ca să ne acorde un respiro.

Și toate păreau să se fi terminat rotund, normal, plăcut.

Doar că lumina s-a stins și, în acorduri de muzică populară, venind în șir indian, la lumini de lumânări, ospătarii au revenit cu... felul principal de mâncare !

Francezii au fost uimiți peste poate. Eu însumi nu știam ce să cred, căci și în mintea mea cafeaua e băutura de „la revedere", cea care închide o masă. Am întrebat deci gazdele cum de se întâmplă așa. Și am aflat că e un obicei (nou ? vechi și necunoscut mie ?) ca la mese mari, la nunți, la ospețe care durează ore, să se servească cafea după primele feluri, pentru ca musafirii să se revigoreze și să poată ataca cu forțe împrospătate felurile care vor urma.

www.cimec.ro

Într-un glas, mai multi dintre comeseni au avut aceeași idee:

— E o *gaură transilvăneană* !

Da, cam așa și este.

« Le trou normand », *gaura normandă*, e un obicei bine cunoscut azi în întreaga Franță. Pe la mijlocul ospățului, atunci când simți că burta e plină și că ochii ar mânca, dar nu mai e loc in vintre pentru altele, se servește în Normandia un păhărel de calva'. Acesta e „gaura normandă”. Și e drept că e eficace. După paharul de alcool (azi tot mai des înlocuit cu un sorbet de mere stropit cu calva), devii alt om. Și omul acesta, cum spunea inspirat regretatul academician Moisil, are și el dreptul să se înfrupte. Așa că totul poate reporni, cu o nouă vigoare.

Așa și cu cafeaua transilvană. Doar că oamenii mei, cam flămânzi și lacomi, și-au chiar făcut plinul. Și mă temeam că ceșcuța de cafea nu va ajunge să mai facă loc atâtor bucate care se înșirau pe mese.

Ei bine, mă înșelam ! Fripturile de purcel bine rumenite, aburinde, varza călită, cârnații fierți, toate bunătățile pământului ardelenesc bine prezentate, colorate, apetisante, au fost apreciate cu sârg și entuziasm. A fost o cină pe cinste, despre care am mai auzit vorbindu-se și după luni bune de la acea seară de pomină.

www.cimec.ro

6

Și a fost noapte, și a fost iar zi. Ziua a doua.

O zi „de lucru”, în care am întâlnit colegi de meserie, am vorbit despre munca noastră, am schimbat păreri.

Soțiile noastre, curioase să vadă cât mai multe, au plecat în timpul ăsta, cu ghiduri turistice în mână, să exploreze Clujul. La prânz, Isabelle a venit să-mi spună:

— Am fost la gradina botanică !

— Face parte din obiectivele obligatorii, îi răspund. Care îți sunt impresiile ? Ți-a plăcut ?

— Mult ! Locul, așezarea este superbă: pe firul unui pârâu, cu relief, poteci, pădure. O delectare ! Habar n-aveam că românii au o tradiție în grădinărit !

Venind din partea Isabellei, o pasionată de horticultură, grădinăreasă și ea în parcul care îi înconjoară casa, aprecierea aceasta era de două ori valoroasă.

Iar cât privește pasiunea grădinăritului la români:

— Ba da, evident că știai de ea !

— Cum adică ?!

Îi zâmbesc cu tâlc:

— Tu, care ai vizitat și cunoști ca-n palmă toate minunatele grădini ale Normandiei, nu se poate să nu fi fost și la Vasterival.

— Gradina de la Varengeville ? Da, sigur că da ! Dar ce are gradina aceea normandă cu România ?

www.cimec.ro

— Ţii minte doamna care te-a condus, ca pe toţi vizitatorii, prin parcul ei minunat ?

— Da, da ! O prinţesă ! Prinţesa Sturdza !

— Vezi ?... Prinţesa Sturza e o prinţesă româncă !

Povestea prinţesei Greta Sturdza e o poveste excepţională. Prinţesa s-a născut în 1915 la Oslo, în Norvegia, în familia unui industriaş norvegian şi a soţiei sale, de origine rusă. La vârsta cuvenită, a plecat să studieze literatura engleză la Oxford, la Magdalen College. Acolo l-a întâlnit pe prinţul Gheorghe M. Sturdza, student şi el. Prinţul venea dintr-o veche familie nobilă, care a dat Moldovei doi domnitori, iar României un prim ministru. Tinerii s-au iubit şi s-au căsătorit, apoi s-au instalat la Iaşi. Tânăra doamnă a învăţat limba soţului ei şi şi-a crescut cei trei fii în româneşte.

Fără nici o noţiune prealabilă de grădinărie, prinţesa s-a pasionat pentru cultivarea pământului. Primele ei cunoştinţe de horticultură, a spus-o mereu, le-a căpătat în Moldova.

O pagină deosebită din biografia acestei alese doamne a fost scrisă în anii cei grei de după război, după 1946, când foametea secera fără milă prin ţară. Prinţesa s-a angajat în strângerea de fonduri pentru ajutorarea copiilor flămânzi, şi organizaţia ei a reuşit să hrănească zeci de mii de sărmani.

Au venit apoi anii de prigoană comunistă. Familia a decis că era imposibil a mai continua viaţa în România, şi s-a refugiat în Norvegia, mai pe urmă pe o mică proprietate în Franţa, în Normandia. O casă relativ modestă şi un teren mare, aproape viran. Aşa a început cariera aproape legendară

www.cimec.ro

a prințesei Sturza, care a devenit prin muncă, studiu și pasiune o expertă, o referință mondială în grădinărit. Societăți savante de prim rang au fost bucuroase să o primească în rândurile lor: prințesa a fost aleasă vicepreședintă a *Horticultural Society*-ului din Marea Britanie, precum și președintă de onoare a *Societății Dendrologice Internaționale de profesioniști și amatori.* Grădinari pasionați din toată lumea vin să o întâlnească, să îi viziteze parcul, să îi ceară sfatul. Se spune că în gradina Vasterival convieţuiesc, pe cele 10 hectare, peste 15.000 de specii de plante. Prințesa Sturdza e autoarea unor cărți de referință în horticultură, pornite toate din practica din gradina ei normandă.

La 95 de ani continuă să conducă vizitele în gradina Vasterival, întotdeauna în mână cu o săpăligă, gata să smulgă o buruiană, să aerisească un colț de glie.

— Da ! Așa e ! Când am fost la ea ultima dată, ne-a cam mânat cu săpăliga ei legendară, îmi spune Isabelle. Dar toată lumea o adoră așa, voluntară și energică, plină de har și de tonus. I-ai vizitat gradina, nu ?

Am oftat. Nu. Nu am vizitat Vasterivalul. Am bătut zeci de grădini în Normandia, însă gradina prințesei, așa a fost să fie, nu am ajuns încă să o vizitez. Dar m-am angajat solemn în mine însumi să o fac, de îndată ce va da colțul ierbii, în primăvara viitoare.

Din păcate, la doar două luni după călătoria noastră în Transilvania, prințesa Sturdza a trecut în nemurire. Cum

www.cimec.ro

spunea o persoană anonimă, comentând tristul eveniment: „Prințesa a plecat să îngrijească alte grădini...”.

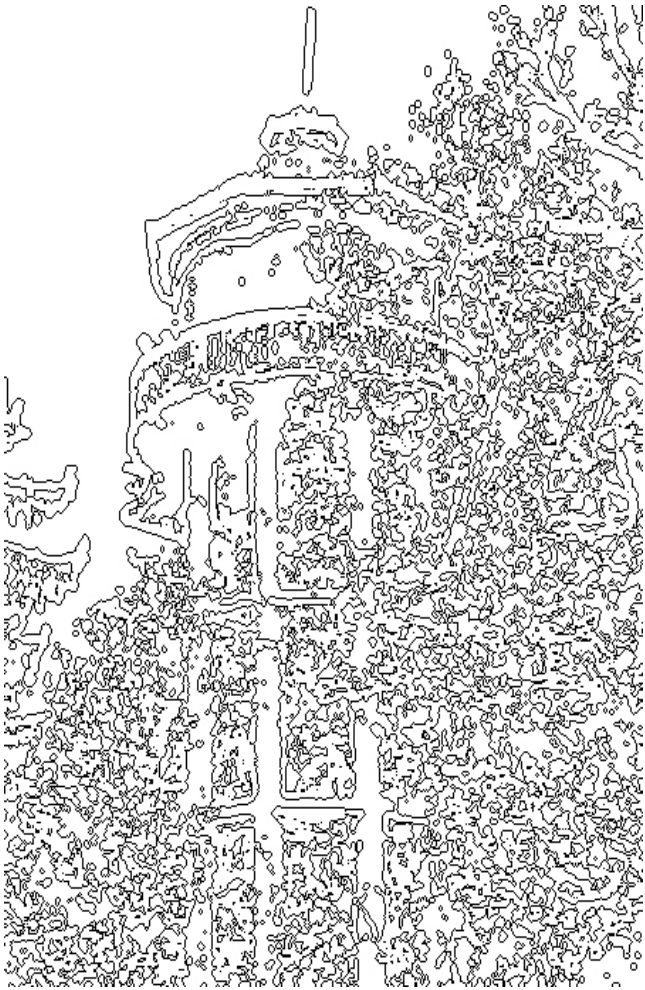

www.cimec.ro

7

După amiază, conform propunerii agenției noastre, am plecat să vizităm salina de la Turda.

Spre rușinea mea, înainte vreme habar n-aveam că există la Turda o salină care poate fi vizitată. Nu știam nici măcar că există o salină. Doar acum câțiva ani, din întâmplare, am descoperit existența ei la... televizor, pe un post american, care o prezenta ca pe o adevărată mică minune. Incitat de cele văzute, am căutat atunci informații. Ocazia de a o vizita mi s-a părut deosebit de fericită.

Transilvania, ancestral fund de mare, are în solul ei imense rezerve de sare, exploatate dintotdeauna, mai cu seamă în vremurile în care sarea era căutată ca aurul. Întreaga zonă vestică a Depresiunii Transilvane, asemenea Turzii, e presărată cu exploatări istorice, din Maramureș până la Sibiu. La Turda, zăcământul exploatabil se întinde în subteran pe 45 de kilometri pătrați și o profunzime de mai bine de un kilometru.

O frumoasa poveste spusă de bătrâni maramureșeni amintește un fapt istoric: în 1773, împăratul Iosif al II-lea (fiul și coregentul Mariei Terezia), a vizitat Transilvania. Maramureșenii i-au pregătit o primire... împărătească: între Cavnic și Ocna Șugatag (altă ocnă...) au construit un drum de sare ! Și astfel, în plină vară, împăratul a putut să coboare în sanie trasă de cai. Drumul acesta, existând și azi, se

www.cimec.ro

numește *drumul Măriuchii,* în cinstea Mariei Terezia, împărăteasa, se zice.

Tot Terezia se numește și cea mai veche mină de sare din complexul de saline de la Turda. Existentă încă de la sfârșitul secolului XVII, mina adăpostește azi un lac subteran de mai mulți zeci de metri în diametru. Cealaltă mină, Rudolf, are o suprafață cam cât un teren de fotbal, la zeci de metri sub pământ. Cu ajutorul unor fonduri europene s-au construit aici comodități diverse: sală de concerte, teren de sport, bowling, toate accesibile cu un ascensor modern. Sunt importante toate, mai cu seamă pentru copiii bolnavi care își petrec aici zile de tratament și care pot să practice, după interes, diversele activități devenite azi posibile.

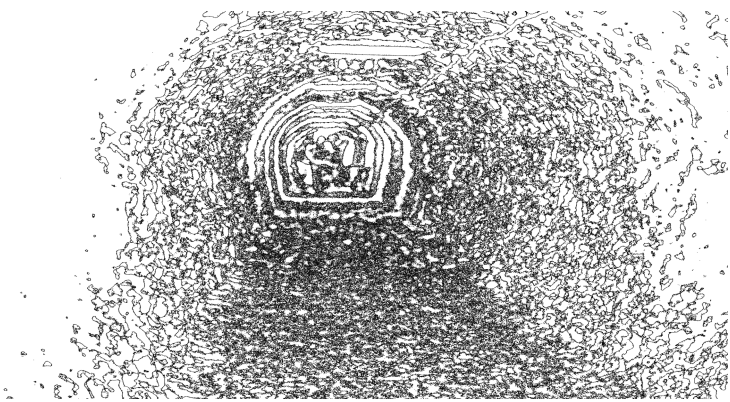

Locul este impresionant. Spațiul subteran e imens, efectele sonore, stalagmitele și stalactitele, depunerile de sare amintind uneori zăpada, excepționale. Iar faptul că un ghid local, amabil, practica o franceză de bună factură a făcut și

www.cimec.ro

mai agreabilă vizita locului.

— Extraordinar ! Îmi spune Denis la ieșire. Nu știu să existe ceva similar în Franța. O salină în care să fie exploatate potențialele virtuți curative ale sării. La noi, în Franche-Comté-ul meu de baștină, sarea se extrăgea pe vremea lui Ludovic al XVI-lea din ape sărate, slatine, concentrate prin încălzire și evaporare. Manufactura a trebuit să fie instalată lângă o pădure, căci lemnul de foc pentru încălzirea apei sărate se prăpădea pe bandă rulantă.

— Într-un fel, îmi permit să te contrazic: te înșeli.

— Adică ?

— Un francez întreprinzător, puțin original, a avut ideea să creeze o mică ocnă artificială la el acasă, în Lorena. A încropit deci o grotă căptușită cu rocă de sare, și acum își face publicitate pe internet, oferind ședințe de tratament cu aer încărcat cu sare, *haloterapie*, contra cost. Știi de unde are sarea ? A cumpărat-o de la Salina din Turda !

8

Pe drumul de întoarcere spre Cluj, s-a iscat discuția despre originea salinelor. A salinelor în general, apoi a celor din Transilvania în speță.

Colegii mei cunoșteau cu amănunte teoriile acceptate ale formării scoarței Pământului. Ce nu știau însă era povestea, oarecum locală, povestea Mării Para-Thetys...

www.cimec.ro

Denis s-a dovedit în formă, și mai ales un pasionat al istoriei străvechi a Pământului:

— Salinele acestea sunt rămășițe de fund de mare, este evident. Sarea s-a depus, s-a acoperit cu aluviuni, apoi apa s-a evaporat. Să mulțumim mării Thetys pentru salina Turda !

— Da, grosso modo asta am înțeles și eu, documentându-mă. Doar că nu Mării Thetys trebuie să îi mulțumim. În fine... nu direct.

— Despre ce mări tot vorbiți voi acolo ? a intervenit cel mai pasionat marinar al grupului nostru, Alban. Căci Normandia, regiune maritimă, nu duce lipsa de pasionați ai navigației. Iar Alban, amator avizat, face parte din cei care bat marile globului. În tinerețe, după ce și-a terminat facultatea, a traversat într-o ambarcație cu pânze, doar împreună cu soția, Atlanticul.

— Nu Alban, marea asta ți-a scapăt, dacă ne putem imagina așa ceva, a glumit Denis. E marea care s-a născut din oceanul cel mare, oceanul primitiv, oceanul părinte al tuturor oceanelor și mărilor, întinsul de ape care despărțea cele două blocuri de uscat: Laurasia (în mare America de Nord, Europa și Asia împreună) de Gondwana, restul Pământului. Marea care nu mai este...

— *A fost pe când nu se numea / Azi o numim și nu e...* intervin eu, meditativ.

— Frumos spus ! Mai ești și poet pe deasupra !

— Nu, recunosc umil că e o biată parafrază la niște superbe versuri românești.

— Și Tethys asta a voastră venea până în inima Europei ? s-a interesat Alban.

— Da, a răspuns Denis. Marea Thetys era o

www.cimec.ro

dependință a Oceanului Thetys și se întindea larg între ceea ce va deveni mai apoi Europa și Africa. *Tethys*, după numele fiicei lui Uranus, zeul cerului și al Geei, zeița pământului. Ea și-a lăsat, retrăgându-se, amintirea în Marea Mediterană.

— Doar că, iartă-mă că insist, aici, în inima Europei, nu era chiar Tethys, marea care acoperea continentul, ci sora ei mai mică, Marea Para-Tethys. Când, la sfârșitul mezozoicului, a început să se ridice lanțul muntos alpino-carpatin, o parte din Marea Tethys s-a izolat de ceea ce va deveni Marea Mediterană. Marea Para-Tethys, nou născută, se întindea în perioada ei de glorie, acum 35 de milioane de ani, de la Alpi până dincolo de Caucaz.

— Și Para-Tethys asta a voastră, continuă marinarul puțin frustrat, a dispărut fără urmă ?

— Nu tocmai ! Începând din pliocen, acum 5 milioane de ani, Marea Para-Tethys a început să scadă. Încet-încet s-au delimitat astfel mări secundare, dintre care una ocupa centrul Europei: Marea Panonică.

— De Câmpia Panonică am auzit, s-a mirat Alban. De Marea Panonică, nu !

— Era o adevărată mare. Se întindea, ca să îți faci o idee, din Austria actuală până în Croația, România, Ucraina și Slovacia. Pe fostele ei țărmuri s-au construit ulterior orașe ca Viena, Graz, Zagreb, Oradea, Budapesta, Bratislava.

— Enorm ! Toată Europa Centrală ! Și cum de a dispărut ?

— Apele care se vărsau în Marea Panonică aduceau aluviuni...

— Atât de multe încât să umple o mare ?

— Știi, s-a stabilit că stratul sedimentar de pe fundul fostei mări atinge 4 km... Apoi, acum vreo 600.000 de ani, un

www.cimec.ro

zăgaz s-a rupt: s-au format Porțile de Fier, care au deschis calea apelor spre bazinul Câmpiei Române. Marea Panonică s-a golit, lăsând în urma ei un fir subțire de apa curgătoare. Ei, nu chiar atât de firav, pentru că e vorba totuși despre Dunăre ! Și a mai lăsat ceva: Lacul Balaton, „marea" Ungariei de astăzi.

— ... De unde minereul de sare din Carpați !

— O scurtătură cam rapidă, Alban. Zăcămintele de sare din Transilvania sunt datate de acum 14 milioane de ani. În fapt, după ce Carpații s-au înălțat, acum vreo 70 de milioane de ani, inima lor, Depresiunea Transilvaniei de astăzi, s-a format prin prăbușire. O imensă groapă adâncă de 4 kilometri și jumătate s-a căscat în interiorul arcului carpatic. Hăul a fost inundat de apele Mării Para-Thetys, iar pe vremea când încă mai exista Marea Panonică, în zona Transilvaniei de astăzi, continua să se întindă un lac imens între Cluj, Târgu Mureș și Sibiu. Tot prin umplere cu sedimente, pe vremea când primii hominizi apăreau, în cuaternar, lacul acesta transilvan a secat. Scoarța pământului, în mișcare, a adus aproape de suprafața solului zăcăminte de sare formate la mari adâncimi. Ceea ce a permis exploatarea lor. Și nașterea Salinei de la Turda. Și vizita noastră...

— Astfel strămoșii daci, remarca Alban, au putut să zburde în voie, vânând dinozaurii !

— E o imagine pitorească, dragul meu Alban, a remarcat Denis. Doar că dinozaurii și umanoizii nu s-au întâlnit niciodată. Primii s-au stins în cretacic, acum 70 de milioane de ani, iar cei care i-ar fi vânat nu s-au născut decât acum 2 milioane și jumătate de ani, în cuaternar... Te lași influențat de desenele animate...

— În plus, că veni vorba, în zona aceasta nu au prea

www.cimec.ro

pus dinozaurii piciorul ! adaug eu gaz peste foc.

— De ce ?

— Păi din cauza Para-Tetysului ! Doar că, o ciudățenie, Para-Tethysul, ca orice mare, avea și insule...

— Insule pe care trăiau dinozauri ?

— Da ! Întocmai ! În cretacic, în vremea dinozaurilor, Hațegului, o regiune a României, cam între Timișoara și Sibiu, era o insulă. E singurul loc în care, pe teritoriul actual al României, în afară de o zonă din vecinătatea Oradei, s-au găsit oase de dinozauri !

— Dinozauri blocați de ape pe o insulă în Marea Panonică !

— Da. Dar nu e singura ciudățenie a insulei. Trăind izolați de alte uscaturi, generație după generație, dinozaurii din Hațeg s-au modificat morfologic. Hrana era puțină, având în vedere întinderea insulei. Apoi animalele de pradă se pare că lipseau. Încet, treptat, adaptându-se, viețuitoarele au scăzut în dimensiuni. De la mai multe zeci de metri, dinozaurii insulei au devenit pitici, unele specii atingând de abia mărimea unui curcan de-al nostru !

— Extraordinară evoluție ! E ceva unic în lume ?

— Nu. Dar insula Hațeg a fost primul loc studiat care a născut o teorie evoluționistă insulară: paleontologul Franz von Nopcsa, născut în Hațeg, un personaj romanesc care ar merita un film la Hollywood, a dezvoltat la începutul secolului XX teoria *„nanismului insular”,* care s-a verificat mai apoi prin descoperiri și pe alte meleaguri: elefanții pitici din Sicilia, mamuții pitici din insulele californiene...

Franz von Nopcsa, descoperitorul dinozaurilor din Hațeg, a abandonat proprietatea familială — unde a făcut primele descoperiri de oseminte preistorice — atunci când

www.cimec.ro

zona a fost integrată României. A participat mai apoi la lupta de eliberare a Albaniei de sub turci, sperând să ajungă regele ei. A murit la Viena, sărăcit, sinucigându-se. Colecția lui de schelete preistorice a devenit proprietatea British Museum-ului.

Și, pentru că lumea e mică, proprietatea lui von Nopcsa, preluată de Statul Român, este chiar domeniul oferit de regele Ferdinand generalului Berthelot, în satul care astăzi îi poartă numele. Din păcate, conacul a ajuns într-o stare deplorabilă, căci în perioada comunistă a fost transformat în depozit de substanțe chimice al gospodăriei agricole de stat din localitate, și ar necesita cât mai curând substanțiale reparații.

— E pasionant tot ce ai povestit, m-a gratificat Denis.

Și, venind de la el, am știut că nu e o vorba de o simplă politețe...

9

Nu am avut timp de pierdut la hotel. O jumătate de oră, cât să ne împrospătăm și să ne schimbăm puțin. La colțul străzii, autocarul ne aștepta.

Se lăsa încet seara peste Clujul mijlocului de septembrie, un anotimp binecuvântat în Ardeal. Soarele apunea galben, și culorile orașului străluceau calde. Era o vreme plăcută, fără vânt, și cina noastră se anunța ca un

www.cimec.ro

moment atât de agreabil. Colegii clujeni ne-au invitat la Gilău, pe malul lacului, la un barbecue.

M-am așezat alături de șofer și, în drum, comentam la microfon cele ce se perindau prin fața noastră. Autocarul ieșit din oraș gonea sprințar pe șoseaua înspre Oradea, nu foarte aglomerată la acea oră. Am schimbat cu omul de la volan, localnic, câteva impresii. Mi-a vorbit despre cartierele noi pe care nu le cunoșteam, și care creșteau în afara orașului.

Apoi a sunat celularul șoferului:

— Da... am ieșit din Cluj... da... înțeleg... da... bine...

Și liniște. Nici un cuvânt. Doar, cu certitudine, o scădere vădită a alurii cursei noastre. Șoferul era evident preocupat. Ieșiți din oraș, am tăcut și eu, nemaiavând comentarii de făcut.

Deodată, șoferul mi-a spus:

— Știți, domnule doctor... Mi-au cerut să nu vă spun. Dar eu vă spun totuși. Să faceți cum știți, să mai mobilați și dumneavoastră cu comentarii timpul. M-a sunat agenția...

— Și ? Care e problema ?

Eram în permanență preocupat de bunul mers al călătoriei. Mă temeam de orice nor care trecea, pe cer sau pe fruntea organizatorilor. Iar „o problemă” mă înspăimânta cu totul !

— Problema e țuica...

Uf ! Dacă numai asta e problema, am scapăt ieftin.

— Ce s-a întâmplat ? Nu au găsit țuică în Ardeal ?? mi-a venit să glumesc.

— Ba da. Dar au zis că nu e bună... Și acum au telefonat la Cluj după altă țuică. Nu le spuneți nimic colegilor dumneavoastră, dar trebuie să tragem de timp. Până când o

www.cimec.ro

mașină mică de la Cluj o să ne depășească și o să ajungă cu țuica de bun sosit la Gilău înaintea noastră !

Mi-a venit să râd în hohote. Era suprarealist și mișcător totodată. Era o grijă de adevărată gazdă pentru musafirii ei. Am tras de timp deci, vorbind la microfonul autocarului vrute și nevrute, până când am simțit că șoferul a crescut viteza.

— Ne-a depășit ?...

La sosirea noastră la Gilău, fete și băieți în costume populare ne așteptau cu tradiționala țuică. Confrații mei, deja trecuți prin degustări de când am sosit la Cluj, au apreciat licoarea așa cum merita.

Apoi ne-am apropiat de focul de tabără admirând spectacolul mititeilor care se prăjeau sfârâind pe grătar.

10

Imediat după sosire, una din gazdele noastre m-a luat deoparte:

— Aș vrea să te rog ceva. Știu că francezii sunt amatori de vin. Că se pricep. Că beau vin bun. Am aici două vinuri. Aș vrea să hotărăști tu care să fie cel pe care să îl servim.

Ma uit la etichete: două vinuri din Chile.

— Sunt vinuri excelente, îmi spune amfitrionul. Știi, sunt preferatele mele.

www.cimec.ro

Ezit puțin, apoi îndrăznesc o întrebare:
— N-am putea bea un vin din Ardeal ?...

Călătoriile au fost din totdeauna o pasiune a mea. De când mi s-a dat șansa, am bătut lumea, continentele, am cunoscut locuri și oameni. Dar nu aș spune că m-am pătruns cu adevărat de propriul unei țări, dacă în afara peisajelor, a culturii, a obiceiurilor omenești, nu aș fi gustat și din bucatele pământului. Dintre care, neapărat, și cele de băut.

Am băut în Germania bere, în Japonia sake, în Africa de Sud băutura tradițională zulu, în California tânărul vin american. Aș fi vrut să încercăm aici, în Transilvania, băuturile pământului și mi se părea o erezie să bem acum un vin de peste mări ! Căci vinul nu e simplu aliment. Francezii m-au învățat să gust vinul în toată splendida lui complexitate. Și mărturisesc că l-am priceput pe Păstorel, doar după ce am înțeles ce povestește eticheta, nu doar cea tipărită pe sticlă, ci mai ales cea trudită, istoria licorii dintr-o vie, unică, inconfundabilă, parte esențială din tradiția unui neam de podgoreni.

Cu atât mai vârtos cu cât Ardealul nu duce lipsă nici de podgorii, nici de tradiții enologice. Din nord, de la Seini și până la Năsăud, la Lechința, la Aiud și la Miniș, pe Târnave se face un vin bun, tot mai bun. România, „țara vinurilor”, după un inspirat titlu de referință, era încă, acum câțiva ani, între primii zece producători de vin din lume, imediat după Germania și înaintea Australiei.

Ortacii mei, pricepuți în a se informa, au descoperit chiar în centrul Clujului o „vinoteca” și nu s-au lăsat rugați. Au găsit vinuri care, mi-au spus, sunt de mare clasă.

www.cimec.ro

Am înțeles, cu regret, că nu aveam de ales decât între cele două vinuri chiliene. Le-am băut cu plăcere, stropind bucatele românești și, profitând de ocazie, le-am mai spus comesenilor o poveste locală: povestea *silvanerului*.

Podgoria care, după părerea mea, face cel mai complex vin alb în Franța, este cea din nord-est, din Alsacia, o regiune considerată de francezul viețuitor în alte părți ale țării un fel de Siberie franceză, țară a frigului continental. Ei bine, cei care cred așa se înșeală ! Apărată de Munții Vosgi, Alsacia are o climă plăcută, cu temperaturi medii foarte agreabile, un argument hotărâtor în viticultură. Primăverile sunt timpurii, iar verile de-a dreptul calde. Precipitațiile sunt mult mai rare decât se crede, căci în unii ani, la Colmar, în Alsacia, plouă chiar mai puțin decât în sudica Marsilie !

În această regiune viticolă, spre deosebire de alte mari, renumite podgorii franceze, vinurile se numesc după felul strugurelui, nu după via în care s-au născut. În regiunea Bordeaux, vinul își ia numele după podgorie: *Médoc*, *Entre-deux-mers*, *Graves* ori *Sauternes*, fără indicația soiului din care provine. Oriunde în Alsacia însă, vinul poartă pe etichetă numele strugurelui care l-a născut. Unul dintre cele opt: *gewürztraminer*, *riesling*, *pinot gris* (care dintr-o greșeală a fost numit în Franța, până mai anii trecuți, și « tokay », pronunțat tokéi; — tokay-ul, denumire geografică, este un furmint, nu un pinot ! —), *muscat*, *pinot alb*, *chasselas*, *pinot negru* este și... *silvanerul* !

Butucul acesta din urmă, adus în Alsacia din Austria pe la mijlocul secolului XIX-lea, în scădere în ultimii ani, reprezintă încă aproximativ 20% din totalul viței plantate în regiune. Are o rezistență remarcabilă și un randament excelent. Denumirea aceasta, « sylvaner », m-a intrigat

www.cimec.ro

dintotdeauna. M-am informat și am aflat că *sylvanerul* francez ar putea să fie, la baza, un « *trans-sylvaner* » !

Specialiști germani afirmă că vița aceasta este unul dintre cele mai vechi soiuri încă cultivate. Îi găsesc rădăcini istorice în primul secol după Hristos, în Istoria Naturală a lui Gaius Plinius Secundus. Sigur este că soiul s-a răspândit pe la mijlocul secolului XVII în întreaga vale a Dunării, venind probabil din Transilvania. În 1659 a fost plantat pentru prima oară în Germania, devenind în scurt timp vinul tipic al Franconiei. Azi Australia și California îl cultivă cu sârg, la concurență cu rieslingul. Cei trei miri, rieslingul, pinot-ul alb și silvanerul pețesc aceleași mirese: aperitivele, dar și mâncările de pește și fripturile grase de porc. Silvanerul s-ar potrivi de minune *verzei à la Cluj,* și astfel oferta de călătorie gastronomică în Transilvania ar putea să fie și inspirată, și complexă, și originală.

Majoritatea surselor pe care le-am putut consulta afirmă sau presupun, așa cum spuneam, originea transilvană a soiului. Mai puțin sursele românești, care se încăpățânează să-l considere de sorginte germană. În podgoriile ardelene, suprafețele plantate cu sylvaner sunt modeste, dar există și prosperă. Nu ar putea fi oare, alături de Dracula-ul nostru cel de toate ocaziile, un bun subiect de publicitate pentru Transilvania ? Cele două varietăți existente aici, sylvaner-ul roz (un rosé) și sylvanerul verde, cultivate pe valea Târnavei, ar putea profita comercial de acest renume. Și ce dacă ar fi doar o legendă ?! Ce, Dracula nu e tot asta ?

În ziua următoare am găsit prilejul să le povestesc colegilor de drum aventura țuicii de le Gilău. Au râs, desigur, dar mai presus de asta au apreciat grija nemaiîntâlnită a

www.cimec.ro

organizatorilor pentru noi, musafirii.

11

Ziua a treia a început sub aceleași, excelente, auspicii.

După micul dejun, ne-am întâlnit cu toții, la ora hotărâtă, în colțul străzii, la autocar. La scara lui ne aștepta o sacoșă mare, cu plăcinte aburinde. Mătușa doamnei de la agenția noastră de călătorie s-a trezit cu noaptea în cap ca să ne pregătească, așa cum se cuvine la drum, merinde. Plăcintele acelea, cu brânză și cu varză, apreciate pe drum, au avut gustul unei ospitalități cu adevărat fără pereche.

Ne-am pornit deci pe cale destul de lungă.

— Cum lungă ?! O sută și ceva de kilometri ?!

— Ai să vezi tu, am răspuns colegului cu harta în mână. Distanțele ardelenești nu sunt cele normande !...

Știam că drumul va fi resimțit ca lung. Lung, pentru că circulația e grea, pentru că satele se înșiră numeroase, pentru că peisajul nu e așa cum și-l imaginau călătorii mei, pe creste de munte, ci prin Câmpia Transilvană, destul de plat, de arid, repede plictisitor. Așa că m-am pregătit pentru drumul acesta. M-am asigurat din vreme că autocarul nostru are un player și mi-am înregistrat din timp, de acasă, lecția ilustrată de muzicologie românească. Căci alături de toate celelalte, precum mâncarea și băutura, muzica locurilor e și ea hrană, culoare, tipic. Iar colegii mei de drum nu știau

www.cimec.ro

nimic despre muzica românească. Sau cel puțin așa credeau ei.

Mă întrebasem îndelung ce să aleg. M-am consultat cu prieteni cunoscători. M-am documentat. Mi-am spus în cele din urmă că ar fi interesant să desenez pe parcursul acestui drum transilvan o cărare prin muzica românească, prin toată muzica, de toate genurile, pentru ca fiecare să-și găsească după interes, după gust, melodia favorită.

Și astfel, părăsind Clujul, am decis că voi începe periplul muzical cu un celebru cântec popular. Urcând Dealul Feleacului, am ascultat deci cu toții, ca ceva care se impunea de la sine, „M-am suit în Dealul Clujului".

— *Sur la Colline de Cluj je suis monté/ Cueillir une fleur pour mon bien-aimé,* m-am amuzat eu să versific traducerea. Cântecul i-a interesat, căci discuțiile au încetat și publicul meu improvizat a ascultat, plăcut surprins, linia unduitoare a melodiei ardelene.

Următoarea melodie a urmat vie, colorată, înflăcărată. „*Țigăncușă ești frumoasa, țigăncușa mea...*". Au apărut zâmbete pe toate fețele. Acordurile muzicii țigănești a fermecat de mulți ani publicul amator din Occident. Orchestre țigănești din România, din Ungaria, din Polonia sau Cehoslovacia, din Serbia au avut succese extraordinare pe scenele capitalelor Europene. Pe când încă binevoitorii mei ascultători mai fredonau melodia cântecului, m-am apucat să povestesc câte ceva din epopeea acestui neam oropsit și vesel, solidar și vagabond, muzical ca niciunul altul. Căci dacă în Franța sunt cunoscute mai multe neamuri de romi,

www.cimec.ro

toate numite generic « les gens du voyage » (oamenii călătoriei, ai drumului, migratorii), în conștiința colectivă sunt văzuți mai puțin (sau cu siguranță mai îngăduitor) ca „hoți de găini”, cât mai ales ca un popor liber, de poeți nepăsători la greutățile vieții. Etnia a dat Franței un celebru Django Reinhardt și apoi, până azi, pe rând, o suma de urmași, formații muzicale extrem de iubite, Gipsy King sau Bratsch.

www.cimec.ro

E mai puțin știut în Franța, mi-am dat seama, care a fost drumul rromilor prin lume și prin istorie. Am rememorat deci, în interludiu, reperele acestei epopei.

După multe teorii și ezitări diverse, astăzi un lucru e cert: rromii vin din India. Erau ei din casta de războinici sau, dimpotrivă, făceau ei parte din mizerabila clasă „de neatinși" ? Rămânem în domeniul presupunerilor. De ce au plecat rromii din India ?, altă întrebare. Poate ca să scape de situația lor de clasă inferioară, sau poate de povara invaziilor succesive de perși, celți, liguri sau germanici. Sau, de ce nu, așa cum afirmă istoricul Hamza din Ispahan, și mai apoi filosoful persan Firdusi, doar ca trimiși ai regelui indian omologului său persan, ca muzicieni și circari ? Fapt este că în Persia, prin secolul al X-lea, populația aceasta imigrată se scindează în două grupuri, unul înaintând spre Orientul Mijlociu, iar celălalt direct către Europa.

Pe drum, în Asia, o parte a acestei din urmă populații a fost supusă de mongoli, care i-a folosit dibăcia în meșteșuguri și i-a plătit cu parte din prăzile de război. Înaintând cu hoardele lui Tamerlan, un fel de auxiliari ai războinicilor, rromii au ajuns în Europa. După anul 1330 tătarii se retrag în fața ofensivei voievozilor ruși, lituanieni, polonezi, valahi și moldoveni. Cei prinși au fost înrobiți, ca prizonieri de război. Probabil că alături de tătari au fost înrobiți și rromi, care le erau aliați.

Din secolul al XV-lea nu se mai aude nimic despre robii tătari. O ipoteză este că aceștia au fost treptat asimilați rromilor. Și chiar dacă o parte din rromii ajunși pe teritoriul Principatelor ar fi fost la început liberi, în fața ostilității populației de țărani sedentari au fost constrânși să-și găsească

www.cimec.ro

noi protectori. Vânzându-se domnitorilor, neamul acesta începe o robie care va dura cinci secole. Donații succesive, apoi vânzări, au făcut ca rromii să devină treptat și proprietate a mănăstirilor și a boierilor. Statutul de rob, azi tradus cam simplist prin „sclav”, era mai degrabă un contract feudal. Robul era exploatat crunt, desigur, și putea fi vândut, dar se putea răscumpăra el însuși și apoi revinde eventual altui boier. Tradiția țiganilor de a purta salbe de galbeni și arginți vine probabil și din dorința de a-și afișa astfel solvabilitatea. Din 1848, sub influența ideilor umaniste care au dus în Occident la abolirea sclaviei negrilor, un proces care a durat 75 de ani a condus în România la declararea egalității rromilor cu ceilalți cetățeni ai țării. Ideile naziste, din păcate, au întors roata timpului pentru o vreme și sute de mii de rromi europeni au pierit în genocidul organizat de Himmler.

Rromii au traversat Europa.

În secolul al XIV-lea sunt semnalați în Balcani, în secolul al XV-lea ajung în Franța. Deși marginalizați, rromii sunt tolerați în acea vreme, dar două secole mai târziu represiunea lor devine sistematică. Puterea oscila între sedentarizare forțată și expulzare. În secolul al XVII-lea, sub Ludovic al XIV-lea, „*Regele Soare”*, rromii sunt arestați și trimiși la galere, fără nici o judecată.

În secolul al XVI-lea rromii ating Suedia și Scoția.

Au fost numeroase și diverse tentativele de rezolvare a „problemei țigănești”. Pentru că represiunea nu a dat roade (cu excepția poate a Olandei, care la mijlocul veacului XIX a reușit să expulzeze toți rromii de pe teritoriul ei), alte tentative au fost intreprinse.

În secolul al XVIII-lea, în Spania, se încearcă asimilarea, interzicând folosirea denumirii de „*gitano”* și

www.cimec.ro

obligând rromii să-și uite limba și obiceiurile. În același veac, Iosif al II-lea, împăratul despre care știm că a vizitat Transilvania, a crezut și el în asimilare. Le-a interzis deci țiganilor, asemeni spaniolilor, limba și portul, ba chiar și căsătoria intra-etnică. Mai mult, împăratul a obligat prin lege părinții rromi să-și dea copiii la scoală. Rromii s-au văzut împroprietăriți și obligați să-și cultive pământul. Numai că... nu puține au fost cazurile în care țiganul și-a vândut pământul căpătat vecinului, și a luat-o iar la drum ! Dacă oficialitățile franceze de astăzi ar fi citit puțin istoria acestor tentative, ar fi evitat poate neinspirate măsuri costisitoare, daruri în bani și animale, plecate din sentimente bune, de repatriere cu anume capital a rromilor veniți din România la Paris, dar de fel adaptate culturii neamului rrom.

Pe la mijlocul secolului XIX, rromii emigrează și în America, în Virginia și Luisiana. După emancipare în Rusia și România, pe la începutul veacului XX , noi valuri succesive de rromi se răspândesc în întreaga lumea occidentală. Fenomenul pare să se repete acum, după căderea regimurilor totalitare din Europa răsăriteană și deschiderea frontierelor în perimetrul Schengen.

Cercetările științifice privind etnia rromă sunt mai degrabă recente. Deși primele observații și încercări de analiză au fost mai timpurii, studii serioase de istorie, de genetică, de limbă și etnologie au apărut abia în ultimii ani. Istoria acestor studii citează numele lui Ștefan Vali, un student în teologie ungur care a întâlnit la Leyda, în Olanda, pe la mijlocul secolului XVIII câțiva studenți la medicină venind din sudul Indiei. Aspectul lor fizic i-a adus aminte lui Vali de țiganii pe care i-a cunoscut acasă, în Ungaria. Aceasta i-a dat ideea să noteze mai bine de 1.000 de cuvinte

www.cimec.ro

pe care indienii le foloseau curent, împreună cu semnificația lor. Întors în țară, a fost surprins să descopere că țiganii înțelegeau cuvintele acelea și că ei înșiși foloseau pentru aceleași noțiuni cuvinte asemănătoare. Aceasta observație a născut ipoteza originii indiene a rromilor, pe care mai apoi cercetările științifice au confirmat-o.

În epoca noastră, cercetări au ajuns să precizeze similitudinea zestrei genetice a poporului rrom cu cea a unor populații din India. Mai mult, cercetătorii de la Universitatea din Australia de Vest au reușit chiar să calculeze numărul de generații care s-au înlănțuit de la plecarea rromilor din India și până azi: între 32 și 40.

Limba rromilor, *rromani,* prin gramatică și lexic pare să decurgă din sanscrită. Dintre limbile contemporane, se înrudește cu persana, cu nepaleza sau cu limba hindi. În această din urmă limbă, de altfel, „om” se spune tot ca în rromani, „rrom”.

La sosirea rromilor în Europa, bizantinii i-au socotit membri ai unui cult manichean de sorginte persană, o încercare de credință sintetică a tuturor religiilor preexistente, ai cărui reprezentanți evitau contactul cu persoanele exterioare lumii lor, socotite impure. De aceea au fost numiți „de neatins”, pe grecește *atsiganos*...

Între ei, rromii se numeau „rromani-çel”, adică *poporul rrom.* Nu-i așa că sună cunoscut ? Da, « *romanichels* », numele unui anume grup de rromi din Franța are aceasta etimologie. Celălalt grup de rromi, « *manouche* »-ii, par a-și trage numele din cuvântul „manusha”, care în sanskrită înseamnă tot *om.* Și, că veni vorba, mai trebuie spulberată o idee răspândită: nu, gitanii și gypsies nu și-au luat numele de la ipotetica lor țară de

www.cimec.ro

origine, Egiptul, ci de la „gyps” și „gyftos”, însemnând în greceşte *fierar, cazangiu*.

Cât despre « *bohemiens* », aceasta e o altă poveste: la începutul secolului XV, pe vremea războaielor husite, Sigismund I-ul al Sfântului Imperiu, rege al Boemiei, a acordat rromilor pașaport, pentru ca să le înlesnească călătoriile prin Europa. Pașaportul de Boemia i-a făcut pe unii rromi « bohemiens ».

Poporul acesta, temut și iubit, disprețuit și admirat, atât de diferit de toate celelalte și refuzând asimilarea, a bântuit imaginația colectivă. Literatura și-a găsit sursa de inspirație în realitatea și miturile legate de neamul rrom. De la „Mica Țigancă” a lui Cervantes, până la Zerbinette din „Vicleniile lui Scapin” a lui Molière și mai departe, la Esmeralda din « Notre Dame de Paris » a lui Hugo, fără a o uita pe Carmen a lui Merimée, opere importante din literatura universală își găsesc personaje și intrigi în rândul rromilor.

Filmele cu subiecte țigănești și-au găsit un public fidel. „Am întâlnit și țigani fericiți” a lui Aleksandar Petrovic a fost nominalizat la Premiul Oscar, „Șatra” lui Emil Loteanu a fost premiat la San Sebastian, iar filmele lui Emir Kusturica („Pisica neagră, pisica albă”, „Vremea țiganilor”) au devenit extrem de populare în rândul cinefililor.

Dar poate mai mult ca oricare alta, muzica este arta cea mai legată de neamul țigănesc. Dacă Schumann, Schubert, Brahms, Mendelssohn-Bartholdy și Bizet sunt doar câțiva din cei care s-au inspirat din muzica acestui popor, ce s-ar alege din csardas-urile ungurești, din flamenco-urile spaniole, din „muzica lăutărească” românească, fără contribuția țiganilor ?

www.cimec.ro

— V-a interesat puțin lunga mea digresiune ? Ei bine, am să mă opresc aici, căci uite, am ajuns la Turda, în preajma celei care a fost una din cele mai teribile industrii poluante din țară: Fabrica de ciment.

După adagiul că nu exista bancuri noi, ci doar public mereu reînnoit, îndrăznesc să vă spun gluma asta: în curtea fabricii, vizitatorii întâlnesc o statuie reprezentând un om, un bărbat în mișcare. Un curios întreabă: „pe cine reprezinta statuia ?”. „Pe tovarășul director ! Dar nu îl reprezintă. E chiar dânsul, surprins de ploaie, în curtea fabricii noastre !”

A urmat încă o bucată de îndrăcită muzică lăutărească. Acum, după toate cele povestite, gustul pentru această muzică ne-a cuprins pe toți, iar vioiciunea melodiei, agerimea instrumentiștilor, ritmul, strălucirea, au făcut ca finalul piesei să fie aplaudat !

Alegerea ei o făcusem cu tâlc, căci voiam să le prezint colegilor mei de călătorie câteva din instrumentele caracteristice acestei părți de Europa, pentru ei curiozități locale.

În Franța, instrumentul popular prin excelență este acordeonul. Mari maeștri, de la Aimable la Yvette Horner la Marcel Azzola, acordeonistul lui Jacques Brel, trecând pe la fostul președinte Valéry Giscard d’Estaing, cunoscut și cam luat în răspăr pentru interpretările lui la acordeon, au colorat sărbătorile țării. Acordeonul, printr-o vorbă de șagă, e supranumit de francezi și „pianul cu bretele”. *Mutatis mutandis*, în România, pian cu bretele e mai ales țambalul.

În fapt, țambalul are un principiu de funcționare și o construcție destul de apropiată de pian. Născut în Persia, instrumentul a călătorit către noi, fiind cunoscut, începând

www.cimec.ro

din secolul XIV, sub diferite nume, în toată Europa. Apoi s-a așezat mai cu seamă în Imperiul Austro-Ungar, unde i-a fost și inventat numele: cymbalom, uzitat cam în toate limbile astăzi. Muzicanții țigani și evrei au răspândit instrumentul prin toate colțurile imperiului. Și astăzi țările în care țambalul supraviețuiește plin de viață sunt, în afară de România, Ungaria, Ucraina, Bielorusia, Cehia și Slovacia și câteva din vecinele lor, foste posesiuni imperiale sau țări cu legături apropiate.

Un moment esențial, care a ridicat țambalul la gradul de instrument cult: în 1874, József Schunda a construit la Budapesta un țambal cu un cadru mai greu, mai solid, care îi conferea stabilitate, i-a adăugat mai multe corzi mărindu-i tesitura la patru octave și i-a instalat, tot asemeni pianului, o pedala de atenuare. Cu patru picioare demontabile, țambalul lui Schunda a devenit un instrument de concert. Doi ani mai târziu, Liszt l-a inclus în orchestrația celei de-a șasea Rapsodii Ungare pentru pian, deschizând calea pe care au pășit după el și Bartok, și Kodaly. Igor Stravinsky a fost atât de entuziasmat de calitățile instrumentului încât a început prin a-și cumpăra un țambal de concert, iar mai apoi l-a folosit în compoziții (*Renard, Ragtime pentru unsprezece instrumente, Les Noces...*). L-au urmat Debussy, Pierre Boulez, apoi Henri Dutilleux, Franck Zappa și încă alții. În muzica contemporană, Alan Parsons a folosit țambalul în „Eu, robotul” și, dacă vă mai amintiți de Mary Hopkin, în atât de cunoscutul „Those Where the Days”, orchestrația cântecului folosește și ea instrumentul. Fără să mai vorbim de faptul mai recent: Peter Jackson a inclus și el țambalul în banda sonoră a excepționalului său succes cinematografic, *„Stăpânul inelelor”...*

www.cimec.ro

De la acordurile lăutarilor, pline de har, care de abia s-au stins, de la muzica populară, „după ureche”, și până la muzica cultă despre care am ajuns să vorbim, țambalul a parcurs un secol și jumătate. Academia de Muzica din Budapesta a deschis în 1897 prima clasă de țambal. Astăzi Conservatorul din Strasbourg are și el o clasă de studiu al acestui instrument, condusă de profesorul Luigi Gaggero.

Asemeni țambalului, orchestrele populare din Transilvania folosesc mulțime de alte instrumente „locale”. Chiar dacă originea lor nu e chiar de aici, au ajuns prin ani și generații să se împământenească, ba uneori au chiar supraviețuit doar pe aceste plaiuri. Dacă aveți răbdare încă puțin, vom mai asculta unele dintre ele, le-am propus, dar, ca să vă dau doar încă un exemplu de originalitate ardelenească, va prezint în două cuvinte *hidedea cu tolcer*.

Hidede (cu „d” înmuiat) se cheamă, prin părțile Crișanei, vioara. *Tolcerul* e o pâlnie, pe ardelenește, de la maghiarul *tölcsèr*. E, deci, o vioară cu pâlnie, o curiozitate, un hibrid. Când tehnologia înregistrării sunetelor a născut primele aparate care au reprodus muzica, un inspirat constructor a avut ideea să înlocuiască cutia de rezonanță a viorii cu o cutiuță asemeni celei a unui patefon, adăugându-i totodată pâlnia, care aduce ca aspect cu pavilionul unei trompete. Struțo-cămila asta are avantajul ei: naște un sunet puternic, care este proiectat departe. În vremea când orchestrele nu aveau încă amplificatoare, hidedea cu tolcer a servit cu succes cauza petrecerilor câmpenești. Sunetul fiind foarte direcționat, interpreții și-au creat obiceiul de a se roti în permanență, pentru a-și răspândi muzica de jur împrejur.

Și azi, în vestul Transilvaniei, formații muzicale,

www.cimec.ro

interpreți, continuă tradiția instrumentului.

Când și unde s-a născut hidedea cu tolcer ? Cine i-a fost părinte ? Părerile sunt împărțite, pasiuni se aprind, argumente și contra-argumente se încrucișează. O poveste greu de confirmat — sau de infirmat ! — spune că vioara acesta, folosită de formațiile de jazz în Statele Unite, a fost adusă de ardelenii care s-au întors în perioada Marii Crize din Dakota, unde plecaseră ca să-și câștige o brumă de avere. Altă poveste spune că un ager meșter local s-ar fi inspirat din mecanismul de amplificare al gramofonului pe care îl avea cu el Bartok, când culegea folclor. Cine știe ?...

Evidentă însă e asemănarea cu „vioara lui Stroh”. John Matthias Augustus Stroh (1899-1949), un englez, a inventat un instrument muzical care îi poartă numele și care are același principiu de funcționare și, cu mărunte diferențe, aceeași aparență ca hidedea cu tolcer. Cum a ajuns vioara lui Stroh în Transilvania e evident mai dificil de spus. Dar că ea supraviețuiește aici și probabil nicăieri în altă parte în lume, asta pare un adevăr stabilit.

— Și dacă dimpotrivă, Stroh s-a inspirat pentru invenția lui dintr-un instrument folcloric transilvănean ? veni o replică.

— Nu ești singurul care a avut ideea. Dar, dacă vrei părerea mea, e atât de legată cu ață albă, încât mai bine ne vedem de drum. Cu atât mai mult cu cât popasul următor va fi extrem de romantic: un vals...

Acordurile valsului atât de cunoscut românilor „*Valurile Dunării*” au răsunat în difuzoarele autocarului. Și, așa cum mă așteptam, melodia le era binecunoscută și colegilor mei francezi, căci unii au început chiar să o

www.cimec.ro

fredoneze.

— Un vals vienez ?! vine o replică. Ce legătură cu locul în care ne găsim ? Valurile Dunării ? Dar Dunărea nici măcar nu trece prin Transilvania !

— Explicația e următoarea: e un vals, dar nu vienez !

— Cum asta ?! Păi dacă nici Strauss nu mai e vienez...

— Strauss e, dar „Valurile Dunării” sunt ardelene.

Să vă explic.

Valsul acesta a fost compus de un bănățean: Iosif Ivanovici, trăitor în a doua jumătate a secolului XIX. Născut la Timișoara, Ivanovici și-a început adevărata educație muzicală în Regimentul VI, la Galați, și apoi la Iași, cu un vestit profesor al vremii, Emil Lehr. Devine șef de orchestră militară și colindă țara. Ivanovici a compus 350 de bucăți muzicale care au fost publicate de 60 de edituri din toată lumea. În 1889, cu prilejul Expoziției Universale de la Paris, compoziția lui „Valurile Dunării”, participând la concurs, a câștigat premiul atât de râvnit de toți cei 116 participanți, compozitori importanți ai epocii, de „Muzică a Expoziției”. Cu atât mai neexplicată pare uitarea care s-a lăsat peste numele lui Ivanovici după moarte. Peste nume, dar nu și peste capodoperă. Căci valsul lui Ivanovici s-a dovedit nemuritor. A străbătut lumea, a trecut Oceanul. În 1946 Al Jolson (cel din „Cântărețul de jazz”, primul film sonor din istorie) a reluat melodia sub un titlu care a făcut-o celebră în Statele Unite: „The Anniversary Song”. Bing Crosby și Frank Sinatra au înregistrat mai pe urmă versiuni notabile ale valsului. În Europa, în Franța, Django Reinhardt și Quintetul Hot Club de France au reluat această foarte inspirată compoziție muzicală, într-o variantă care a făcut la rândul ei carieră.

www.cimec.ro

Ochii s-au făcut mari. Era o surpriză pentru toți ascultătorii mei. Dar știam eu bine că nu suntem încă la capătul surprizelor pe tărâmul muzicii. Căci iată, le-am spus, melodia care urmează e o nouă surpriză...

Vocea Mariei Tănase a răsunat puternică, nuanțată, tulburătoare. Și... în franțuzește !

En rentrant hier soir au mas
De nouveau Jean me gronda
Pourquoi qu'l'amour m'etouffe pas ?
Tiens, tiens, tiens et tiens et na !

Înregistrarea aceasta, datând dinainte de anii '50, nu a reușit să fie editată la Paris decât în 1965, după decesul artistei, și a fost premiată de Academia Charles-Cros cu Marele Premiu, decernat în unanimitate. Traducerea versurilor populare, deosebit de inspirată și fidelă, o datorăm Nicolei Sachelarie (chiar cumnata Mariei Tănase).

Trebuie să ai un fond românesc, ca să o simți pe Maria Tănase. Stilul ei, atât de personal, vorbește mai ales celor care cunosc, asemeni sublimei interprete, „plaiul mioritic”. A fost unică, o știm cu toții. Nu a fost cântăreața unei regiuni, așa cum adesea s-a întâmplat în muzica populară românească. Nu a cântat folclorul din satul ei. Deja pentru simplul motiv că s-a născut la București. Dar a avut curiozitatea și pasiunea culegătorului, a avut harul adaptării, a știut să cânte și oltenește și moldovenește și ardelenește, cu inflexiunile specifice, cu accentul locului, devenind pe rând cântăreață a tuturor zonelor folclorice românești. Mai mult, ca o

www.cimec.ro

demonstrație a acestui talent fără pereche, cu ocazia unui turneu la Istanbul, în 1941, a făcut gestul prietenesc și inspirat față de publicul turc, cântând acolo, pe mal de Bosfor, cântece din folclorul turcesc, învățate pentru acea ocazie în turcește !

S-a numit Tănase cu adevărat, după tatăl său, dar primul ei nume de artistă a fost *Mary Atanasiu*. Nu e greu de ghicit de ce: a debutat la revista „Cărăbuș" a lui Constantin... Tănase.

Nu păcătuim prin facilitate apropiind-o pe Maria Tănase de Edith Piaf. Acum, când am ajuns să le cunosc bine pe amândouă marile artiste, „cântărețe naționale", pot să afirm asemănarea. Proveneau amândouă din familii modeste, mediu social care le-a învățat să lupte pentru a se afirma. Au avut amândouă talentul de a-și construi repertoriul, personalitatea necesară pentru a-și impune opinia în orchestrații și texte, ambele calități esențiale în operele lor inegalabile. Au avut inspirație, originalitate și mai ales au intrat definitiv, amândouă, în inimile publicului lor.

Trecerea la bucata muzicală următoare mi s-a impus cu evidență. Muzica pe care am ales-o contrasta prin modernitate cu „iac' așa"-ul Mariei Tănase. Oare ?... Chiar ?...

O muzică surprinzătoare, de factură modernă deci, cântată cu vădită măiestrie la vioară, dar care avea pe ici pe colo, și pe măsură ce se desfășura tot mai mult, note, întorsături, accente care ne readuceau la inflexiunile Mariei.

Nu e de mirare, le spuneam colegilor. Bucata se numește chiar așa: „Omagiu Mariei Tănase". Și este interpretată de un violonist contemporan britanic celebru, pe

www.cimec.ro

care îl cunoașteți: Nigel Kennedy. Artist atipic, chiar și prin faptul că interpretează cu egală inspirație și muzica clasică și jazzul, apropiindu-se de muzicieni din toate domeniile și creând cu ei noi universuri sonore.

Și pe urmă, mai e ceva... Kennedy a fost elevul preferat al lui Menuhin. Care a fost și el, la timpul său, elevul preferat al lui Enescu. De unde o firească întoarcere la anume surse...

Nu trebuie însă să ne lăsam furați de deriva internațională ! Eram în autocarul nostru ca într-o mică sală de concert, și călătoream prin Transilvania, drumuind totodată prin muzica locurilor acestea. Așa că noi sunete „locale” s-au făcut auzite. Dumitru Fărcaș nu putea să lipsească, evident, chiar și din prea sumara mea prezentare. Le-am spus deci celor prezenți două vorbe despre artistul acesta contemporan: născut în Groșii Băii, la câțiva kilometri de Baia Mare, a avut de mic vocația instrumentului de suflat. De la fluierul copilăriei a ajuns la oboi, instrument la care s-a perfecționat ca student al Academiei de Muzică din Cluj, iar apoi a învățat autodidact *taragotul*.

— Ce anume ?

— Da, știu că numele acesta nu vă spune nimic. E unul dintre motivele pentru care v-am invitat să ascultați această melodie. Căci instrumentul pe care l-ați auzit cu încântare nu e nici oboi, nici clarinet, nici corn englez, nici măcar saxofon soprano, cum ați avut probabil impresia, ci e un instrument diferit, aparte.

Taragotul își are originile în ancestrale fluiere care au existat de-al lungul vremii în toate civilizațiile. Mai concret, în timpul ocupației turce a Ungariei, în secolele XVI-XVII,

www.cimec.ro

maghiarii ajung să cunoască și mai apoi să practice cu plăcere muzica cântată la „fluierul turc”. Ce era acesta ? Un fel de mic oboi cu ancie dublă, pe care turcii, preluându-l de la alte popoare din Orient, îl foloseau atât în campanii militare, cât și în muzica populară. Era un instrument cu un sunet puternic, dar altfel destul de brut și puțin maleabil. Până să ajungă la varianta de azi a instrumentului, taragotul a trăit o zbuciumată poveste, nu doar în istoria muzicii, dar și în marea istorie. În timpul războaielor de independență duse de maghiari împotriva Habsburgilor începând din secolul XVII, taragotul, folosit atât pentru semnale în luptă, cât și pentru divertisment, a devenit, se spune, instrumentul preferat al conducătorilor revoltei, mai cu seamă a legendarului Ferenc Ràkoczi. Răzbunarea Habsburgilor a fost crudă. Trei sute de pastori protestanți, găsiți vinovați de instigare și colaborare cu răsculații, au fost condamnați la moarte, mai apoi vânduți ca sclavi pe galerele napolitane. În rândul represiunilor, surprinzător pentru un împărat meloman, fin cunoscător și protector al muzicii, ai cărui capelmaiștri au fost, pe rând, Antonio Salieri și mai apoi chiar Wolfgang Amadeus Mozart însuși, Iosif al II-lea a interzis taragotul ! Greșeală tactică, pentru că astfel taragotul a fost înălțat la nivel de simbol al luptei pentru libertate națională maghiară. Curios este că dictaturi succesive, cea a lui Ràkosi și a urmașilor lui, au căzut în aceeași eroare. Interzicând instrumentul-simbol, au ucis o bună parte din repertoriul muzical național. Astăzi taragotul a devenit în Ungaria un obiect de muzeu, în timp ce în Transilvania el este încă un instrument viu, popular, iar reprezentatul său cel mai faimos e Dumitru Fărcaș, pe care tocmai l-ați ascultat.

Pentru că instrumentul inițial era judecat prea

www.cimec.ro

puternic, prea sonor, prea țipător, asemeni goarnei sau cimpoiului, renașterea și salvarea i-a venit din atelierul meșterului József Schunda, din Budapesta; vă amintiți, cel cu țambalul. În anul 1890 acesta prelucrează instrumentul primar, îl adaptează, îi transformă mai ales muștiucul și ancia, care se apropie acum de saxofon, și creează astfel un instrument muzical aparte, cu calități exploatabile de interpreții cunoscători. În contemporaneitate, România rămâne dintre puținele țări în care taragotul se mai fabrică, deși tot mai mulți amatori în lume devin interpreți sau ascultători pasionați.

Doar încă o vorbă despre muzica lui Dumitru Fărcaș, președinte de onoare al Congresului Internațional al Taragotiștilor: după cântecele Mariei Tănase premiate de Academia Charles Cros, trebuie spus că și muzica sublimului taragot a fost încununată de aceeași Academie, cu același „disc de aur”.

Apoi a venit timpul să testez cunoștințele de muzică franceză ale colegilor de drum. Așa că i-am invitat să ciulească urechea, poate-poate vor recunoaște melodia care urma...

Evident că voci amuzate au răspuns din toate părțile autocarului nostru, de îndată ce muzica a început să își deapăne cursul. Căci părea evident. Cine nu recunoaște în Franța, de la primele note muzicale, un cântec interpretat de Edith Piaf ?! Numai că întrebarea mea se voia mai subtilă:

— Da, așa e. Dar acum o întrebare subsidiară: ce cântec interpretează divina Piaf acum ?...

Răspunsurile s-au dovedit diverse, contradictorii, uneori hilare, alteori suspicioase. Le-am lăsat să vină, să se

www.cimec.ro

adune, să se decanteze. În timp ce vesela dezbatere continua, și înainte de a le răspunde, mi-am invitat colegii să asculte o nouă melodie.

De data aceasta, de la primele acorduri, lucrul devenise evident: era vorba de o melodie populară românească. Apoi încet, subtil, ici c-un zâmbet, colo cu o încruntare de sprânceană, distinsul auditoriu a realizat unde voiam să-l aduc. Și surpriza le-a fost de talie, căci cântecul pe care îl ascultau era „*Sanie cu zurgălăi*”, interpretat de Maria Lătărețu. Nu se putea imagina distanță mai mare între cele două variante ale aceluiași cântec. „*Johnny*” (*...tu n'es pas un ange...*) al Edithei Piaf, cu textul lui Patachou, reia „Sania” din varianta ei americană, cea care a făcut o carieră extraordinară peste ocean, sub titlul „*Johnny is the Boy for Me*”.

Dar cântecul acesta e cu cântec. Căci în pofida credinței comune că ar fi o compoziție anonimă, din folclor, „Sanie cu zurgălăi” este o creație cultă, din anul 1937, în spiritul și maniera populară, datorată lui Richard Stein. Prin abuz, Les Paul, muzician de talent (și inventatorul ghitarei electrice), a lansat în Statele Unite, în 1953, melodia lui Stein sub numele său propriu. Au urmat procese pe care autorul adevărat le-a câștigat, dar până astăzi, până la chiar una din ultimele variante recent lansate de Vaya con Dios, eroarea s-a transmis, și cei îndreptățiți sunt frustrați de drepturi care li se cuvin.

Pentru că au răspuns cu sârg la întrebarea pusă, am oferit auditoriului un premiu. Au avut astfel prilejul să cunoască o a treia variantă a acestui cântec: cea a Aurei Urziceanu.

www.cimec.ro

A fost, cred, marea revelație a improvizatului nostru concert de călătorie. Ajunși la destinație și după aceea, numeroși colegi mi-au cerut detalii despre Aura Urziceanu și și-au notat numele, spunându-mi că îi vor căuta cu siguranță înregistrările.

E drept că Aura Urziceanu este o personalitate muzicală care se apropie de sublim. Iar povestioara mea care a însoțit cântecul a completat sumara schiță a remarcabilei artiste. Căci nu mi s-a părut fără semnificație ca *The Times* să subtitreze în 2 iunie 2009 anunțul revenirii în capitala britanică a Aurei Urziceanu cu fraza: *„artista care numără printre fanii săi pe Duke Ellington și Quincy Jones se întoarce la Londra, după 20 de ani, pentru un mare concert”*.

Povestea Aurei, asemeni artei ei, este ca un vis. Copil, la București, a început prin a urma cursuri de belcanto. Cu conștiinciozitate, dar fără mare entuziasm, se pare, până în adolescență, când are loc întâlnirea care i-a schimbat destinul: a auzit-o într-o înregistrare pe Ella Fizgerald. Un nou univers muzical i s-a deschis în fața ochilor, o altă lume muzicală, și din acea clipă fetița Aura nu a visat decât să cânte ca divina Ella. Au urmat ani de muncă. Au venit și succese. Apoi Destinul și-a strecurat și el mâna de lumină în cariera artistei. Căsătorită cu un muzician canadian important, Aura Urziceanu locuia și cânta în Canada. Întâlnirea providențială a avut loc în Winnipeg, la clubul de jazz în care Aura cânta. Fericita întâmplare face că într-o seară, în turneu prin Canada, marele Duke Ellington să dorească să mănânce într-un restaurant chinezesc. Dar cel mai bun restaurant asiatic din oraș era plin, ocupat, fără nici o masă liberă. Iar clubul de jazz cu pricina se găsea în aceeași clădire, la etaj... Duke a urcat să mănânce. Urmarea o cam știm: Aura Urziceanu a fost

www.cimec.ro

angajată de Duke Ellington pentru un turneu mondial care a durat trei ani. După moartea lui Duke, cu orchestra lui Quincy Jones, Aura Urziceanu a continuat succesele internaționale. A cunoscut-o pe remarcabila Sarah Vaughn, pe care a admirat-o din tinerețe, și care i-a devenit prietenă în viață și colegă pe scenă. Aura Urziceanu nu a ajuns să fie cunoscută în lume, așa cum ar merita. Poate că de vină sunt unele din deciziile ei, la momente importante ale carierei, poate că de vină e lumea însăși. Adevărații pasionați, cunoscătorii fini ai jazzului o cunosc, asta e cert. Iar amatorii, precum colegii mei, au ici și colo în lume bucuria de a o întâlni la răscruci de drum inedite, și de a gusta clipe de delectare de neuitat.

Au răsunat apoi notele zglobii ale unei arii familiare. Oricine le-ar fi auzit, ar fi văzut derulându-se în fața ochilor minții imaginile unei comedii cinematografice mondial cunoscute. Să vă amintesc doar subiectul: un șef de serviciu secret francez află că adjunctul său îi pregătește o capcană, pentru a-l discredita și a-i lua locul. Atunci șeful cu pricina decide să întindă adjunctului o cursă, și declanșează un mecanism diabolic, în care rolul principal îl deține un necunoscut oarecare, luat la întâmplare din publicul unui aeroport. La întâmplare ? Nu tocmai. Căci individul pe care oamenii șefului pun ochii este încălțat cu un pantof negru și cu unul.... maro... Da ! Ați ghicit desigur ! Marele blond cu un pantof negru ! Pierre Richard.

Care e legătura cu voiajul nostru ? Muzica filmului, o țineți minte, era interpretată la nai. De Gheorghe Zamfir !

Muzica suna cu totul romanește, e evident. Explicația vine de la chiar compozitorul filmului, Vladimir Cosma.

www.cimec.ro

Creatorul muzicii nu era un necunoscut — la ora lansării filmului — în cinematografia franceză. După studii de muzică la București, și după clasicele șicane ale regimului, Vladimir Cosma a ajuns în Franța, elev al celebrei Nadia Boulanger, mai apoi colaboratorul inspiratului maestru Michel Legrand, la realizarea originalului său film „Domnișoarele din Rochefort", (care a urmat „Umbrelelor din Cherbourg"). Când i s-a propus să compună muzica „Marelui Blond...", Vladimir Cosma avea deja „la activ" muzica a mai bine de o duzină de opere cinematografice. Filmul era terminat și mai rămânea puțin timp până la premieră. Când Vladimir Cosma și-a prezentat propunerea de muzică, timpul era chiar drămuit. În acest context, nici o întârziere nu mai era posibilă. Ei bine, unul dintre co-scenariștii *Marelui blond*, Francis Veber, se îneacă de contrariere când aude muzica de nai: „E folclor est-european ! Ce are asta cu filmul meu ? O muzică de felul asta va ucide filmul !". Francis Veber voia o pastișă de muzica à la James Bond. Cosma a găsit că un presupus spion, în anul de grație 1972, putea veni din estul Europei. De unde ideea cu o parafrază de folclor românesc ca temă a acestei comedii polițiste. Au fost tensiuni, s-au dat lupte, apoi, poate și grație timpului care se scurgea, muzica a fost în fine acceptată. Și istoria cinematografică va consfinți ceea ce publicul din toată lumea a gustat din plin: Vladimir Cosma a creeat cu tema lui interpretată la nai, încă o fațetă de nedespărțit de toate celelalte ale personajului care a devenit celebru.

Și, pentru că muzică interpretată la nai nu e străină urechilor occidentale, acum, după aceasta introducere, am continuat cu o altă celebritate muzicală românească:

www.cimec.ro

„Ciocârlia”. Interpretată de același, binecunoscut as al naiului, Gheorghe Zamfir.

Ciocârlia este o adevărată melodie populară. Culeasă din folclor, ea a fost prelucrată pe la sfârșitul secolului XIX de Angheluș Dinicu, bunicul lui Grigoraș. Devenită piesă de concert, *Ciocârlia* a călătorit în lume. Expoziția Universală de la Paris, cu Turnul ei Eiffel atunci inaugurat, i-a fost, în 1889, o adevărată trambulină. Câțiva ani mai târziu, George Enescu însuși a preluat interpretarea melodiei, iar influența ei se simte cu pregnanță în a sa *Rapsodie Româna nr. 1.* Dintre multipli ei interpreți celebri, Gheorghe Zamfir, urmaș al lui Fănică Luca, i-a dat *Ciocârliei,* prin glasul naiului său, accente extraterestre.

Și, pentru că veni vorba, naiul e încă unul dintre instrumentele muzicii românești. Construcția naiului românesc are specificul ei, cel mai evident fiind curbura instrumentului, care îl deosebește de naiurile sud-americane, de pildă.

La Expoziția de la Paris, orchestra lui Angheluș Dinicu avea și un naist. Eric Satie, compozitor născut la Honfleur, în Normandia, făcea parte din public când sunetele „fluierului lui Pan” au răsunat pe mal de Sena. A fost fermecat de instrument, și din aceasta întâlnire au rezultat compoziții care au folosit cu mult farmec naiul. Mult mai aproape de noi, pentru a aminti doar câteva nume, grupuri ca The Beatles sau Bee-Gees au inclus și ele naiul în orchestrațiile lor.

— Dar pentru că am ajuns să vorbim de bunicul Angheluș Dinicu, cred că se cuvine să-l amintim acum — am spus — și pe nepotul Grigoraș. Nu mă îndoiesc că numele lui,

www.cimec.ro

spus așa, în pripă, nu va amintește nimic. Dar vom vorbi de el, dacă vreți, după ce vom asculta următoarea bucată muzicală.

Și am pornit „Hora staccato”.

Hora staccato o datorăm lui Grigoraș, fiul lui Ionică Dinu, dar care a purtat numele mamei sale, fiica a lui Angheluș Dinicu. Grigoraș Dinicu nu era un lăutar. Absolvent al Conservatorului din București, și-a susținut examenul de absolvire pe scena Ateneului cu *Concertul nr. 1* a lui Paganini. Cu acesta ocazie, fiind bisat, a interpretat pentru prima oară în public și compoziția proprie: „Hora staccato”.

Staccato e o tehnica de interpretare prin care notele sunt individualizate, opus *legato*-ului. Aceasta bucată, care cere virtuozitate violonistică, a ajuns să străbată lumea și, ascultând-o la Paris, marele Jascha Heifetz s-a propus să reorchestreze compoziția pe care a inclus-o în repertoriul său. A devenit astfel o celebră piesă de concert, semnată pentru totdeauna „Dinicu-Heifetz”.

Colegii mei cunoșteau piesa. Aveau, undeva în memorie, și numele lui Heifetz; acum l-au cunoscut și pe Dinicu. Călătoria noastră prin muzica românească mi-a permis să aduc o dreaptă recunoaștere inspiratului compozitor român.

Venise acum timpul să atacăm ceva mai ușor. Spre surpriza generală, muzica pe care am pus-o era vădit o muzică de operetă. Operetă românească ?!

Da ! Printre cei câțiva compozitori de pe aceste meleaguri care au compus operetă, unul mi se pare cu deosebire inspirat: Gherase Dendrino. Îmi amintesc opereta sa „Lysistrata”, interpretată de echipa Teatrului de Operă și

www.cimec.ro

Balet din Constanța, în urmă cu câteva decenii, dar opereta lui cea mai izbutită este, după opinia tuturor, „Lăsați-mă să cânt”, pe un libret de Viorel Cosma, care romanțează muzical viața compozitorului Ciprian Porumbescu.

Surpriza însă nu se sfârșește aici. Este o arie de operetă românească, da. Dar am mai adăugat un detaliu: e o înregistrare din Prospect Park din Brooklin, făcută în prezența a 50.000 de spectatori. Și asta îi dă imediat o altă anvergură.

Și mai pe urmă: da, „*Te iubesc, draga mea...*”, e cântată în românește, într-o românească perfectă, i-am asigurat, dar nu de un român. Ci de un celebru solist de operă francez: tenorul Roberto Alagna ! În fapt, duetul e al cuplului Alagna - Angela Gheorghiu, care la acea vreme se iubeau încă cu adevărat.

Ni s-a părut că vremea a trecut surprinzător de repede. Încă câțiva kilometri și urma să atingem punctul opririi noastre pentru prânz, și apoi locul unei vizite ghidate prin evul mediu transilvănean: Sighișoara. Am profitat așadar de puținul timp rămas, ca să anunț ultima mea perlă muzicală.

Surpriză în rândul asistenței. O muzică cu totul contemporană, de *pop dance*, care nu putea să fi scapăt la timpul ei urechilor ascultătorilor de radio și televiziune francezi. Căci grupul O-zone, cu a sa „Dragoste din tei” a marcat în 2004 un sezon întreg de vacanță. Refrenul „nu mă, nu mă iei” a devenit „numa, numa” în limbaj familiar, înlocuind în lume titlul adevărat, mai greu de pronunțat.

— Ce înseamnă „*dragostea din tei*” ? a venit întrebarea de care mă temeam.

— Uite că am ajuns la Sighișoara, am răspuns. Pe vârful colinei, cetatea colorată, în care se spune că s-a născut

www.cimec.ro

Vlad Dracul, ne aștepta.

Așa că am amânat *sine diae* adevăratul, dar imposibilul răspuns.

www.cimec.ro

www.cimec.ro

Sighișoara

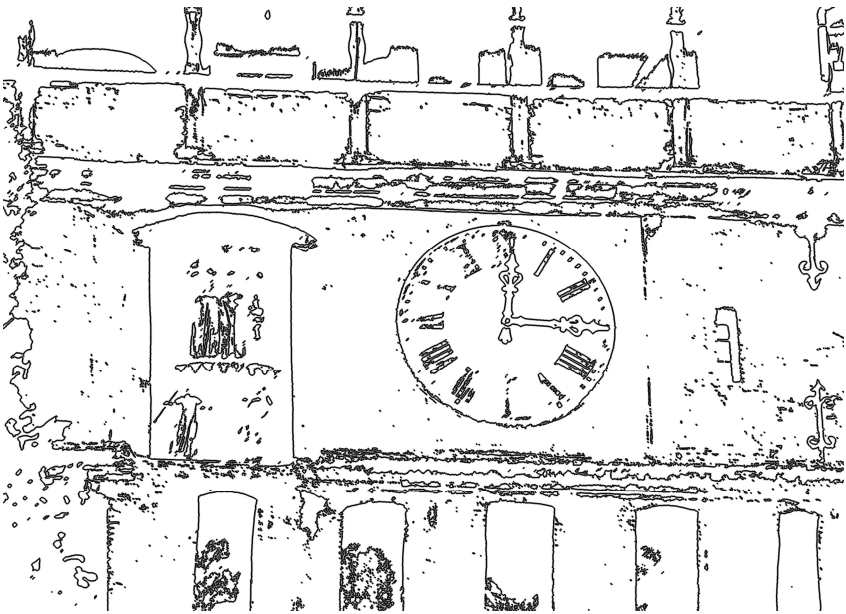

www.cimec.ro

12

Am urcat una câte una treptele spre cetate.

Lăsând în urma standurile cu „amintiri” neinspirate, mă întrebam câte astfel de gablonzuri, evident fără vreo valoare, se pot vinde turiștilor care au mai văzut și altele... Nu e o specificitate românească. Vânzători de așa-zis folclor local, în fapt nimicuri fără gust, o mulțime fabricate prin China, se întâlnesc pe toate meridianele, în preajma mai fiecărui obiectiv turistic. Selecția naturală care ar vrea ca numai comerțul care vehiculează reala calitate să dureze, pare să nu funcționeze. Dacă acest negoț persistă, înseamnă că își are cumpărători. Kitschul are un enorm defect: e definibil cu subiectivitate.

Abia 600 de sași mai trăiesc astăzi în orașul care numără 30.000 de locuitori. Acest oraș a fost sălașul strămoșilor lor, începând de la fundarea lui, în urma cu 800 de ani. Inscripțiile trilingve (dintre care și germana) nu sunt azi decât un gest de îndreptățită recunoștință față de constructorii cetății și o inteligentă inițiativă cu repercusiuni turistice. Liceul german din localitate, Joseph Haltrich, e o apreciată oportunitate dată copiilor de aici de a studia în limba germană, până la nivelul bacalaureatului recunoscut de universitățile germane. Oportunitate pentru copiii români și maghiari, și poate și pentru vreun copil sas...

Primarul actual al Sighișoarei, de un deceniu, este fiul fostului primar din vremurile comuniste, sub care o parte a vechiului burg istoric a fost demolat. A alege prin elecțiuni

www.cimec.ro

libere pe chiar odrasla politicianului de tristă amintire, o originalitate locală, este un gest frumos, matur aș spune, căci nimeni nu trebuie să sufere din pricina faptelor celor care l-au precedat, dacă actualul edil ar fi fără prihană. Acuzații — al căror temei nu îl cunosc — au fost lansate de asociația locală neguvernamentală „Sighișoara durabilă" privind acceptarea de construcții în perimetrul istoric rezervat, precum și în legătură cu refacerea pavajului cetății medievale. Ca trecători, noi nu puteam decât să notam ineditul și să sperăm că lucrurile să înainteze pe un drum pavat cu înțelepciune.

Ghidul nostru, o amabilă domnișoară care ne-a venit în întâmpinare de la Sibiu, ne-a luat în mână: am avut deci câteva explicații istorice de prezentare generală, în drumul nostru spre restaurant. În hruba străveche, răcoroasă, într-un decor foarte „transilvan", mesele ne așteptau cu specialități ardelenești.

Dacă în Transilvania, în România în general, structurile și profesioniștii care întâmpină turiștii au făcut lăudabile progrese: aeroporturile, prag de intrare în țară, sunt azi primitoare, hoteluri se găsesc acum pe toate gusturile și pentru toate pungile, muzeele sunt scuturate de praf, iar evenimentele culturale se desfășoară peste tot în spații salubre și adaptate, un domeniu, îmi pare, rămâne cu disperare în urmă: gastronomia publică.

Din experiența mea de călător singur în România de azi, știam asta, așa încât am cerut, în pregătirea călătoriei, detaliul meniurilor care ni se vor propune. Am reușit astfel să elimin „puiul à la Dracula", o faimoasă, se pare, mâncare tradițională cu sos condimentat cu *curry,* condiment de care

www.cimec.ro

neam de neamul lor ardelenii nu au avut știință, până după revoluție. Și ca puiul ăsta, altele la fel de gogonate. Aș fi dorit mese cu adevărat transilvănene, așa cum am avut parte, într-o anume măsură, la Cluj. Și de aceea am optat la Sighișoara pentru un papricaș cu găluște. Colegii mei francezi l-au găsit bun, interesant, și nu au fost comentarii de nici un fel. Căci le-a lipsit termenul de comparație: papricașul (*pörkölt*) mâncat în bucătăria bunicii, roșu de la boiaua dulce, cum nu se găsește fir în toată țara Franței ! Gustul papricașului, unic, devenise un anost gust oarecare...

Când recitesc cu bucurie cărțoaia groasă de bucate românești adevărate a regretatului Radu Anton Roman, îmi zic că nu e totul pierdut. Când Ardealul va ajunge să aibe și în meniul restaurantelor, nu doar în cartea asta binecuvântată, și *gulioare cu smântână*, și *mâncare de gutui cu carne*, și *spanac de Sighișoara*, turistul va fi cu totul cucerit.

În restaurantele ardelenești din ultimii ani nu am reușit să mănânc decât asa-zise mâncăruri „naționale”, mereu și peste tot cam aceleași: ciorbă de văcuță și ciorbă țărănească, fripturi de calități diverse, cu garnituri și sosuri în general searbăde (cum ziceau sașii, când nu aveau inspirație culinară: *General Sosse*), apoi papanași, mereu aceiași sau, alteori mâncăruri mai internaționale, adaptate locului cum o da Domnul.

Nu, hotărât lucru, gastronomia românească în general, bucătăria restaurantelor ardelenești în speță, mai au cale de făcut. Cu atât mai mult cu cât tradiția nu lipsește. Așteaptă doar să fie redescoperită, valorizată în context contemporan.

Prin așezarea sa geografică, România a stat la confluența unor remarcabile zone în arta bucatelor europene. Încă o dată, ca în atâtea alte cazuri aici, bucătăria poartă

www.cimec.ro

pecetea gustului, științei și inspirației locale de a asimila, sintetiza, sintoniza sursele care au nutrit-o: imambaialdiurile turcești, ghivecele bulgărești, borșurile rusești și brânzeturile grecești, apoi guiașurile ungurești, kapuziner-ul austriac (cafea neagră în care frișca se adaugă bătută, nu lichidă, ca în *café-crème*-ul parizian), fără a neglija influența evidentă, de sorginte franceză, pe care legăturile intelectuale cu sora latină o manifestă în toate casele românești: s*alata de boeuf* — nume atât de evocator al legăturii de sânge și de inimă cu Franța, deși necunoscută, cum ziceam, sub acest nume și în această variantă de preparare în țara care i-a fost mamă — aduce pe plaiurile carpatine maioneza, sos francez, cărămidă la gloria națională galică prin calitățile ei gustative dar și prin istoria nașterii ei.

O bătălie — încă una ! — de acea dată câștigată cu panaș în fața ereditarului dușman, *perfidul Albion*, în preajma insulei mediteraneene Minorca, în Portul Mahon (botezat așa de primul lui cuceritor, Hannibal, după numele fratelui său Mago — pronunțat *maho*), a fost sărbătorită, la acel mijloc de secol XVIII, cum se cuvine. Cardinalul Richelieu a cerut bucătarului o masă festivă, pe măsura glorioasei victorii. Condițiile războiului însă nu sunt mereu propice unor astfel de pregătiri. Smântâna, baza unui sos rece cu ouă, ce însoțea fructele de mare, lipsea. Inspirat, bucătarul a încercat deci să o înlocuiască cu ulei. Restul istoriei acestei invenții constituie o enormă felie, un esențial capitol al artei culinare care a cucerit lumea.

Cu toate aceste bogate și armonizate tradiții gastronomice, Transilvania ar putea încânta pe vizitatorii ei, dar și pe localnicii care au pierdut prin anii de tristă amintire

www.cimec.ro

gustul, știința, obiceiul, plăcerea acestor bucate „din bătrâni”, în restaurante cu personalitate, mândrie a artei, nu doar mobil lucrativ.

Și mai pe urmă, desigur, bucătăria trebuie să evolueze. Mâncărurile de azi nu sunt identice celor de ieri, noi nu mâncăm cum mâncau bunicii noștri. Gusturile evoluează prin educație, dar și prin oferta meniurilor gastronomice. A imagina o gastronomie modernă în restaurantele românești, înseamnă a crede că un fundament solid poate fi redobândit. Înainte de „noua bucătărie”, bucătăria cea „veche”, baza oricărei gastronomii adevărate, ar trebui regăsită în farfurii. Dar mai presus de toate, abordarea artei culinare cu pasiune adevărată, plăcere, bucurie de a crea, dincolo de măruntul mercantilism. Poate că o clasificare riguroasă a restaurantelor românești, după modelul ghidului Michelin, n-ar fi o idee năstrușnică.

www.cimec.ro

13

La ieșirea din restaurant, la câțiva pași de noi, casa în care, după legendă, s-a născut.. Dracula. Chicoteli, poze șugubețe și, evident, abordarea subiectului eminamente transilvănean: care este adevărul despre Dracula ?

— Românii au fost ultimii care au aflat despre Dracula, le spun. Doar prin anii '60, când cinematografiile lumii au scos rând pe rând, filme serioase, de adevărată groază, mai apoi parodii, comedii de calități diverse. Atunci am notat poziția oficială a guvernanților: „*Dracul(e)a* e un mare domnitor român; occidentalii își bat joc de istoria noastră".

— Bine, dar ai citit cartea: nu e vorba de un domnitor !

Aici s-ar fi cuvenit o largă paranteză despre politica cărții într-o țară comunistă. Era un subiect mult prea grav și mai ales stufos ca să îl expediez în câteva vorbe, așa încât m-am mărginit să răspund:

— Nu. Până în 1989 cartea lui Bram Stoker nu a fost publicată în România. Am citit-o în Franța, mai târziu, la începutul anilor '90.

— Și ?...

— E o carte pasionantă, am răspuns cu un zâmbet. Excelentă ca roman de aventuri și ca document istoric asupra ideilor ce bântuiau spiritele de stirpea „goticilor" Mary Shelley și Sheridan Le Fanu, la sfârșitul veacului XIX. Cât despre raportul cu personajul istoric Vlad Țepeș zis

www.cimec.ro

Drăculea, orice asemănare e, cum se spune, întâmplătoare.

Acestea fiind zise, găsesc că e interesant pentru un ardelean să citească romanul. Să se plimbe pe urmele personajului de la Bistrița până la Cluj, și mai departe. Să se întrebe care va fi fost hotelul *Royal* la care a tras călătorul englez în capitala Transilvaniei, să se amuze imaginându-l pe Jonathan Harker gustând, așa cum scrie în carte, papricașul de pui (poate mai autentic decât al nostru la Sighișoara) sau mămăliga locului. Pe scurt, Dracula este un personaj romanesc. Evoluând inspirat pe plaiuri transilvănene, după imaginația autorului. Atât și nimic mai mult.

Atât ?...

— E curios totuși, vine o remarcă, faptul că un scriitor irlandez, în plină epocă victoriană, să se fi decis așa, tamnisam, să își plaseze vampirul hăt în Transilvania, nu ?

— Da, la o primă vedere. Dar aici intervine un personaj din umbra: Armin Vambery.

— Un vampir ?

— Nu. Doar un savant cu gust de aventură, un fel de Indiana Jones *avant la lettre.* Cetățean maghiar, plecat în studiu la Stambul pe vremea la care ajunsese să vorbească convenabil vreo zece limbi, vii sau moarte. După câțiva ani petrecuți în serviciul pașei Huseyin Daim — timp în care își ia răgazul de a publica un dicționar turc-german, învățând bine de acum și cele vreo 20 de limbi și dialecte otomane — , Vambery, deghizat în derviș, pleacă de la Trebizond, pe mare, până la Teheran, apoi prin Ispahan, la Shiraz. Străbate mai pe urmă Buhara și Samarkandul, în drumul îndărăt, spre Europa. Continuă spre occident până la Londra, unde este primit cu

www.cimec.ro

admirație și onoruri. Recent dezvăluite arhive îl dovedesc în continuare agent britanic în sprijinul intereselor imperiale în Orientul Apropiat.

Cu ocazia vizitei lui la Londra, Vambery îl întâlnește pe Bram Stoker. El este cel care îi vorbește irlandezului pentru prima oară despre legendele transilvane. Numele principatului acestuia îndepărtat, de dincolo de păduri, suna misterios. Stoker s-a scufundat în lectura cărților găsite în biblioteca de la British Museum. Povești cu strigoi abundau în centrul Europei, și scrieri tulburătoare vorbeau despre prinți ai pământului care erau, prin apucături, adevărați vampiri. Elisabeta Bàthory, nepoată a lui Andrei Bàthory, principe al Transilvaniei, spune legenda, se scălda în sânge de fecioară pentru a-și păstra veșnică tinerețea. Fapt curios, Vlad Țepeș a avut-o ca soție pe Chiajna, născută Bàthory, ceea ce i-a făcut pe unii fantezești să-l înrudească cu sângeroasa contesă. Crud cu dușmanii săi, Țepeș a fost subiectul mai multor cărți publicate în anii începutului tiparului, la Augsburg, Strasbourg, Bamberg și Nüremberg, toate în germană, dând descrieri înfricoșătoare despre cumplite suplicii, povești colportate de sași ardeleni care au trăit în dușmănie cu Drăculea.

Decorul era montat. Stoker, dând ca nume personajului său porecla lui Țepeș, domnitor valah sângeros, e drept, și-a lăsat imaginația și talentul să zburde. Așa s-a născut cartea, așa s-a zămislit legenda.

În rest, după cum spunea însuși autorul în paginile cărții: „*exista mistere pe care (...) nu le vom dezlega decât în parte...*”.

— Îți înțeleg analiza. Dar spuneai că Țepeș era domn

www.cimec.ro

valah. Cum de s-a născut atunci la Sighișoara ?

— Faptul nu e chiar sigur. Sunt surse care îl consideră născut în Valahia, la Târgoviște, dar sighișorenii știu ce știu: Vlad s-a născut în casa asta, vopsită portocaliu ! Cine are argumente împotrivă, să poftească să facă dovada !

14

Nici castelul Bran, de altfel spectaculos ca arhitectură și apropiat de imaginarul cititorului lui Bram Stoker, nu a aparținut lui Drăculea. El a fost posesiunea regelui maghiar Ludovic I de Anjou, care l-a ridicat către sfârșitul secolului XIV pe fundația unei cetăți construite, cu două veacuri mai devreme, de cavalerii teutoni.

— Cavalerii cruciați ?

Pe strada cetății sighișorene, în șantier de reconstrucție, aveam în dreapta și în stânga mea doi colegi: Patrick și Gautier. Primul mi s-a părut de la începutul călătoriei avid de informațiile cele mai diverse. Mă întreba adesea despre una-alta, îmi cerea să precizez ortografia unor nume, să situez în timp anume evenimente. Acum, când rememorez voiajul nostru, îmi spun că Partick nota cu siguranță, așa cum fac unii călători, în secret, tot ceea ce l-a încântat și interesat în drum. Cel de al doilea e un erudit discret, un intelectual care are lecturi și cunoștințe solide, referințe fundamentale de cultură în atâtea domenii. O vreme, deci, am asistat doar, cu plăcere și curiozitate, la dialogul lor.

www.cimec.ro

— Da, *ospitalierii*, ca nume generic, a replicat Gautier.

Spre uimirea mea, Patrick a făcut o referință de istorie a Ardealului, așa cum probabil a notat-o cu ocazia prezentării ei la Cluj de ghidul vag francofon:

— Pe vremea cruciadei care a prilejuit declanșarea războiului țărănesc al lui Doja ?

— Amintește-mi: cine era Doja ?

— Un mic nobil secui, explic eu. La începutul secolului XVI a fost însărcinat să organizeze și să conducă o armată care să se alăture cruciaților antiotomani. Cum din aceasta participare ar fi decurs anume avantaje, cei mobilizați au fost atât de nemulțumiți când proiectul cruciadei a fost abandonat, încât au pornit o luptă armată împotriva marii nobilimi transilvane.

— Cu vreo patru secole mai devreme deci, dragă Patrick. Căci în secolul al XVI-lea, teutonii erau așezați de mult pe meleagurile Prusiei, Poloniei și Țărilor Baltice, și acum aveau a se hărțui cu Reforma.

— Cu patru secole mai devreme ? Adică prin 1100 ?!

— Ceea ce numim noi azi „cruciade” sunt evenimente care au decurs timp de două secole, între 1095 – 1291. Restul așa-ziselor cruciade, întinse până în secolul XVI, ba, pe vremea președintelui Bush până în secolul XXI, sunt abuzuri taxonomice. Cavalerii teutoni, adevărați cruciați, s-au constituit într-un corp medical, apoi militar, în 1119.

— Corp medical ?

— Pelerinii creștini, după luarea Ierusalimului de către cruciați în marea majoritate francezi, în 1099, au început să călătorească înspre Pământul Sfânt. Ei trebuiau apărați, îngrijiți, tămăduiți. Aceasta a fost prima vocație, scopul

www.cimec.ro

fondării ordinelor călugărilor ospitalieri. Primul înființat între ordinele de medici cavaleri a fost cel al Sfântului Ioan din Ierusalim, *ioaniții,* urmat curând de cavalerii templului, *templierii*, și de *cavalerii teutoni,* veniți, așa cum o arată numele, mai ales din țările germane.

Teutonii aceștia au început, deci, prin a fi tămăduitori. Doar după tragica pierdere pe care a suferit-o armata lui Frederic Barbarossa, împăratul Sfântului Imperiu Romano-German, în cea de a treia cruciadă (1189), când conducătorul ei a pierit într-un banal accident, prin înec, călugării au luat arme ca să se apere, devenind războinici.

— Și cum au ajuns teutonii în Transilvania ?

Aici era rândul meu să intervin:

— După bune și credincioase servicii în Palestina, când Sfântul-Ioan-din-Acra, port în Galileea occidentală (azi Akko, în Israel), cade în mâinile lui Saladin, cavalerii teutoni sunt obligați să părăsească locurile sfinte. Se întâmplă că în aceeași perioadă, Andrei al II-lea, regele Ungariei, (părinte al viitoarei sfinte Elisabeta, atât de iubită de maghiari), legat de nobilimea teutonă prin soția lui, Gertrud, să caute mijloace de apărare a posesiunilor din sud-estul Transilvaniei de invaziile cumanilor, instalați de o vreme în sudul Moldovei. Regele oferă deci, în 1211, loc de așezare Ordinului Teuton în Țara Bârsei.

— Și ce s-a întâmplat ? m-a încurajat Patrick, interesat să continui.

— Cavalerii teutoni au construit cetăți, au purtat bătălii, au chemat în preajma lor imigranți germani, au creștinat cumani și au devenit o putere în acest colț de Transilvanie. Au fundat Kronstadt-ul, Brașovul de azi, care era presimțit ca centru al meșteșugurilor și comerțului și

www.cimec.ro

Marienburg-ul (azi Feldioara), ce devenise sediul lor administrativ și ecleziastic. Regele Ungariei a început să se teamă de această evoluție a lucrurilor. Înainte ca teutonii să devină cu adevărat puternici în aceasta regiune, Andrei al II-lea a izgonit deci *manu militari* pe cavaleri în 1225, sub un pretext cusut cu ață albă: cavalerii și-ar fi extins stăpânirea dincolo de pământul care le-a fost dăruit.

— Așa a fost ?

— Da și nu. E adevărat că teutonii au depășit hotarele care le-au fost fixate și că au cucerit noi teritorii. Dar nu în dauna regelui maghiar, ci înspre Moldova, în teritoriul locuit de cumani.

— Și mai departe ?

— Mai departe a urmat o perioadă tulbure. Germanii instalați în aceste locuri au rămas, dar nu mai aveau brațul militar care să-i apere. Realitatea e că în cei doar câțiva ani cât au poposit în Țara Bârsei, teutonii au marcat istoria acestor locuri.

— Dar ce s-a ales cu *teutonii* ?

Gautier, cunoscător al istoriei, a rezumat cum nu se poate mai bine odiseea ulterioară a lor:

— Cavalerii s-au retras spre Prusia și spre țara livilor, Livonia (în nordul actualei Lituanii), unde au luptat să creștineze populațiile păgâne locale. Au fundat Marienburg-ul (al doilea cu acest nume, deci) în Pomerania (azi nordul Poloniei), unde și-au instalat capitala, și Königsberg-ul, în Prusia Orientală.

— Prusia Orientală e acum enclava rusă dintre Polonia și țările baltice, nu ?

— Întocmai. E fostul Königsberg, devenit după al II-lea Război Mondial Kaliningrad, cu teritoriul din jur,

www.cimec.ro

oblastul rus omonim.

— Și mai pe urmă ?

— Ajunși la epoca Reformei, ordinul se scindează. După alte peripeții istorice, în 1809, Napoleon Bonaparte a dizolvat seculara organizație.

— Ordinul a dispărut deci ?

— Nu tocmai. A fost reînființat încă din secolul XIX-lea, în Austria, unde subzistă până azi. Și s-a răspândit apoi în Europa. Chiar în Franța, în zilele noastre, există cam o sută de cavaleri, membri ai acestui ordin istoric.

Plimbându-ne, am ajuns în piața centrală a cetății. Pe colț, un magazin de antichități. În fața lui tronează mândră o armură cu aparență medievală. Hâtru, trăgând cu ochiul la ea, Patrick comentează:

— ...oseminte teutone...

15

La Sighișoara am fost invitați de un mic producător local să gustăm produsele casei: băuturi locale și, mai ales, țuica pământului. Propunerea a fost întâmpinată cu mare entuziasm de întreg grupul, căci, după două zile de primiri tradiționale și omeniri după datină, o anume veselă condiționare îmi pare că s-a instalat în rândul nostru. Așa încât, la ora după amiezii, după ce am urcat în Turnul cu Ceas și am suit scările acoperite „ale școlarilor” până la Biserica

www.cimec.ro

din Deal, ascultând detaliatele explicații ale tinerei noastre ghide, am poposit într-o sală răcoroasă, decorată în spirit „popular”.

Proprietarul casei vorbea cu destoinicie nu numai limbile cele mai uzitate acum și acolo, germana și engleza, dar se descurca lăudabil și în franțuzește. Și, trebuie să mărturisesc, știa să-și vândă marfa. I-a lăudat autenticitatea, respectul tradiției și atenția în folosirea produselor nepoluate chimic, ce mai ?, un discurs rodat care trebuia să își aducă roadele. Sticlele etichetate colorat, dar nu prea, să nu aibe aerul unor produse industriale, cu numele și adresa producătorului, cu referință la Sighișoara și la Transilvania, îmi ziceam că între colegii mei își vor găsi cu siguranță mușterii.

Asta era însă doar în gândul meu, care nu ținuse seama de expertiza pe care au câștigat-o de acum confrații. Plecând am regretat puțin că producătorul nostru local, cu verva și cazna, nu a prea făcut afacere cu noi.

— Pe cinstitelea, mi-a spus la ieșire Luc, băutura lui nu are nimic a face cu țuica de ieri seara, aia care a trebuit să ne depășească, pentru ca să ne poată întâmpina la Gilău.

16

Popasul la Sighișoara a fost foarte apreciat. Ziua însorită nu a făcut decât să adauge culori și veselie ambianței, care era deja excelentă. Gustând din istoria acestui burg,

www.cimec.ro

bucurându-ne de peisajul de pe valea Târnavei Mici văzut din Turnul Cetății, ne simțeam gata să pornim iar la drum. Cu atât mai mult cu cât Sibiul, ținta următoare și ultimul nostru popas transilvan, promitea să fie o altă minunată surpriză turistică.

În autocar Nancy, așezată lângă mine, îmi amintește de Kelpius, un alt fiu al acestor locuri. Zâmbesc, evident, căci mă bucur sincer că munca mea de pregătire a acestei călătorii nu se dovedește vană.

Cu luni înainte de a porni la cale, am trimis celor care se pregăteau e-mailuri, „scrisori circulare" cu diverse subiecte ce se voiau deschizătoare de poftă, aperitive ale călătoriei. Cum știam că în general colegii mei nu prea erau familiarizați cu locurile și evenimentele, cum eu însumi am realizat, așa cum spuneam, că aveam doar cunoștințe rușinos de superficiale, am încercat să aprofundez subiectul și, pe măsură ce descopeream câte ceva, împărtășeam cu plăcere celorlalți ineditul dezgropat ici și colo.

Căutând să fac o listă cu „10 personalități transilvănene" am dat de Kelpius. Desigur, nu mi-a fost ușor să definesc zece personalități cumva diferite, importante sau celebre, originale sau ciudate, nevoind să fac o listă oarecum searbădă de personaje ce apar în toate ghidurile turistice, dar nu spun neapărat mare lucru cititorului fugar.

Am ales deci pe rând, în ordine alfabetică, mari și mici, celebri și mai puțin cunoscuți, români, maghiari, germani și evrei, precum neamurile care au clădit prin ani Transilvania.

Alfabetul a decis, deci, ca primul să fie *Béla Bartok*. Ardelean într-o accepțiune mai largă a noțiunii, căci

www.cimec.ro

localitatea lui de naștere, Sânicolaul Mare (Nagy Szentmiklos) e bănățeană. După descoperirea Comorii din localitate în veacul al XVIII-lea, expusă azi la Kunsthistorisches Museum din Viena, așezarea vede, în 1881, nașterea unei noi comori: unul din cei mai importanți compozitori ai secolului XX.

Bartok a trecut cu brio concursul de admitere la Viena, dar s-a decis în cele din urmă să se înscrie pentru studii la Budapesta, unde absolvă Conservatorul, dispensat de examenele finale.

În 1927, C*oncertul* său *pentru pian* triumfă la Frankfurt, sub bagheta lui Furtwängler. În același an câștigă în Statele Unite, la Philadelphia, premiul *Musical Fund Society*-ului cu cel de-*al 3-lea Quator de coarde*. În Brazilia, îl întâlnește pe Villa-Lobos, care îi purta o reala admirație. În 1930, Bartok este distins în Franța cu Legiunea de Onoare. Câțiva ani mai târziu, în America, compune pentru Benny Goodman și Szigeti *Rapsodia pentru clarinet, vioară și pian,* cu care va dobândi un enorm succes. În 1940, compozitorul primește la Universitatea Columbia titlul de doctor Honoris Causa.

În pofida atâtor mari reușite, Bartok nu a fost fericit în Statele Unite. A mai avut puterea să compună pentru Menuhin *Sonata pentru vioară,* apoi s-a stins din cauza unei leucemii, în 1945, când îi mai rămâneau doar 17 măsuri ca să încheie *Concertul nr. 3 pentru pian.*

Bartok, antinazist vehement, a pretins că niciuna din operele lui să nu fie publicate cu titlu sau adnotații în germană. A cerut ca propria operă să fie în totalitate expusă la dementa expoziție „a muzicii degenerate” de la Düsseldorf, dar a interzis — atâta timp cât mai exista în lume o stradă

www.cimec.ro

Hitler sau Mussolini — ca vreun loc sau un monument să îi poarte numele.

Ironie a sorții: acest om de conștiință a avut doi fii. Unul a fost voluntar în armata americană în războiul împotriva Germaniei hitleriste, în timp ce celălalt a luptat alături de naziști în armata Ungariei horthiste. Un destin tragic, ca atâtea altele în război, al acestui artist de care Transilvania poate fi mandră.

O altă personalitate pe lista mea era *Janos Bolyai*. Ardelenii au știință de opera — ermetică pentru nespecialiști — a acestui matematician fără pereche, tată al *geometriei ne-euclidiene*. Azi, Universitatea clujeană îi poartă, alături de Babeș, numele. Puțin misterioasa geometrie pleacă de la o ipoteză: cea, împotriva celebrului *postulat al lui Euclid*, că printr-un punct exterior unei drepte ar putea trece o infinitate de paralele.

Bolyai a fost un talent de excepție: lingvist vorbind nouă limbi străine, printre care chineza și tibetana, era în același timp și un violonist concertist remarcabil.

Cu ocazia publicării, în 1832, a operei matematice a tatălui său, „*Tentamen”,* tânărul Bolyai scrie cărții un apendice de 24 de pagini, despre teoria sa „ne-euclidiană”. Citindu-l, Gauss, celebru între matematicienii epocii, a declarat că îl considera pe tânăr un geniu de primă mărime al științei matematice.

Acele câteva pagini au fost singurele publicate în timpul vieții lui Bolyai, care a murit la 58 de ani. Încă 20.000 de importante file manuscrise au rămas posterității, conferindu-i acestui geniu matematic o statură de talie universală.

www.cimec.ro

Al treilea pe lista marilor ardeleni, cum spuneam, cu totul subiectivă, încă un „B”: *Brassaï*. De data asta colegii mei trebuie să fi fost mult mai informați. Gyula Halàsz, născut în ultimul an al secolului XIX, va purta, ca nume de artist, amintirea originii lui brașovene. Tatăl său, devenind profesor de literatură la Sorbona, se mută cu familia, când micul Gyula are doar 3 ani, la Paris. Viitorul artist a studiat pictura și sculptura la Belle-Arte în Budapesta, apoi la Berlin-Charlottenburg. În 1924 se instalează la Paris, în Montparnasse, cartierul atâtor artiști dintre cele doua războaie, unde Jacques Prévert și Henry Miller îi vor deveni prieteni. Muncind ca ziarist devine cunoscut, mai apoi celebru, sub pseudonimul de Brassaï („brașoveanul”, în maghiară), ca fotograf al Parisului. Portretele sale atât de cunoscute, ale lui Prévert, Dali sau Picasso, și în egală măsură scenele de viață pariziană, l-au consacrat ca pe unul dintre cei mai importanți artiști fotografi ai secolului XX. Onorat cu rangul de Cavaler al Artelor și Literelor, a fost decorat în 1976 cu Legiunea de Onoare. Brassaï se odihnește azi în cimitirul Montparnasse din Paris, iar rădăcinile lui transilvane sunt săpate în piatra care îi păstrează numele pentru eternitate.

Următorul putea fi din nou un „B”; Blaga ar fi meritat cu prisosință să figureze aici, cu tot riscul unei liste cu o singura inițială. Doar că ce poți să spui unui nevorbitor al limbii despre un poet ?... Cum poți să redai celui care te asculta măreția unui vers inspirat, cum poți împarți cu cineva frisonul unei potriviri meșteșugite de cuvinte, când vorbele încărcate de miez, lui îi sună golite de magica substanță ?

www.cimec.ro

Așa că a urmat *Emil Cioran*. Numele e cunoscut intelectualilor francezi, care îl pronunță după tipicul locului: „si-o-ran”. Filosoful acesta original s-a născut la Rășinari, lângă Sibiu, în familia Cioran, ai căror descendenți mai locuiesc și azi acolo. Un sat românesc, emoționant de frumos și astăzi, pământ care a înălțat ramuri puternice și numeroase de intelectuali în Ardeal.

Tatăl lui Emil era preot, iar mama atee. Pereche ciudată la începutul veacului trecut ! Oare această subterană neconcordanță de credință să fi făcut să încolțească în sufletul copilului mugurele pesimismului, care îi va caracteriza întreaga gândire de filosof ?

A studiat la București și Berlin, apoi publică, la 22 de ani, „*Pe culmile disperării”*, o referință. Cartea următoare, „*Lacrimi și sfinți”*, declanșează un scandal în țară și, în context, Cioran decide să plece la Paris, ca să-și termine teza despre Bergson. Lucrările sale își găsesc publicul, iar filosoful devine o personalitate în gândirea mijlocului de secol. „*Îngrămădind într-una taine fără vreo valoare și monopolizând non-sensul, viața inspiră mai multă groază decât moartea: ea este adevăratul Mare Necunoscut”* e una din liniile de forța ale gândirii filosofului.

Chiar cei care au obiecții esențiale în legătură cu ideile lui Cioran îi recunosc filosofului limba, ca un model în literatura franceză. Oricine, cunoscând franceza, se afundă în paginile lui Cioran, realizează frumusețea, precizia, subtilitatea și bogăția frazelor lui.

Personalitate aparte, refuza premii și onoruri. „*Am cunoscut toate formele de decădere, până și succesul”*, spunea cinic autorul. Egal marilor intelectuali ai epocii sale,

www.cimec.ro

Cioran a trăit modest, mai toată viața la Paris, fără să ceară vreodată cetățenia franceză.

Când, invitat în Statele Unite, a fost prezentat ca unul dintre cei mai remarcabili filosofi contemporani, Cioran a răspuns: „*Dar eu nu sunt decât un om care se ține de glume !...”*. Era, cu siguranță, un exces de modestie. Căci Cioran și-a trăit cu obidă existența pesimistă, incapabilă de a spera, structural dureroasă.

A venit apoi rândul lui *Fred Lebow*. Mărturisesc că nu știam de existența lui înainte de a mă pune la căutat de personalități ardelene în domenii dintre cele mai diferite, ba chiar surprinzătoare. Așa am descoperit pe cel care, născut în 1932, undeva în Transilvania, a ajuns să transforme un modest maraton cu 55 de finaliști, în Maratonul din New York City, atât de celebru (36.544 finaliști în 2004).

Fred a alergat primul său maraton în 1970, și apoi an de an, până în 1992, la doi ani după ce i se diagnosticase o tumoră cerebrală. Lebow a fost admis cu titlu postum în Sala de Onoare a Alergătorilor Naționali de Fond din Statele Unite.

La înmormântarea lui Fred Lebow au fost prezenți atâția oameni, se spune, câți la nici o altă adunare funebră, de le cea a lui John Lennon încoace, nu a mai adunat orașul.

Următorul: Béla Ferenc Dezsö Blasko, născut în 1882 la Lugoj, mort în 1956 la Los Angeles, mai cunoscut sub numele lui de artist, *Bela Lugosi*.

Lugosi emigrează în Statele Unite în 1921. Din handicapul pronunțatului său accent face un argument artistic, atunci când i se propune rolul contelui Dracula, la început în

www.cimec.ro

teatru, mai apoi în filmul lui Tod Browning, la Universal Pictures. Când filmele cu Dracula au început să traverseze zile nefaste, Lugosi a suferit și el. Cu atât mai mult cu cât maccarthismul și-a amintit că actorul a părăsit Ungaria după ce participase la instaurarea Republicii Sovietice Maghiare. Morfinoman excentric, a decedat printr-o criza cardiacă. În istoria cinematografiei rămâne însă etern incarnarea sângerosului conte transilvan.

Ordinea alfabetică a înscris apoi pe lista mea pe *Hermann Oberth*, fizician și specialist în aeronautică, părinte fondator al zborului spațial, împreună cu rusul Țiolkovski și americanul Goddard.

Oberth s-a născut la Sibiu. Gustul zborului îndepărtat, visul, s-a iscat din lecturile cărților lui Jules Verne. Încă student în Germania, tânărul Hermann a descoperit o ecuație fundamentală a zborului cosmic: *viteza rachetei este egală cu produsul vitezei de ejecție a gazelor, înmulțită cu logaritmul natural al raportului de masă*. De unde, conchide el, necesitatea construirii rachetelor cu mai multe trepte. Teza sa de doctorat, prima în lume cu acest subiect, s-a intitulat de altfel „Racheta spre spațiul interplanetar”, în care propune, printre altele, și construirea de stații orbitale permanente.

După studii, Oberth a devenit profesor secundar la Liceul din Sighișoara. În anul 1935 reușește la Arsenalul din Mediaș prima lansare mondială a unei rachete cu combustibil lichid. Ideea va fi reluată, din păcate, de inginerii de la Peenemünde, care construiau V2-urile, coșmarul locuitorilor Londrei.

La terminarea războiului, Oberth este invitat de Werner von Braun în Statele Unite, unde contribuie la

www.cimec.ro

aplicarea în practică a zborului pacific visat de oameni.

Hermann Oberth a murit la 95 de ani în Germania, unde un muzeu îi este dedicat. Va găsi și Sibiul, Ardealul, motivația și resursele să facă la fel ?...

La litera „W”, încă o personalitate a cinematografiei mondiale. Dar și a lumii sportive, merit pe care posteritatea are tendința de a-l uita. Căci, după o poveste de necrezut implicând acte falsificate, emigratul transilvănean a câștigat pentru Statele Unite trei medalii de aur cu ocazia primei sale participări la o Olimpiadă, făcându-și totodată un nume în lumea celor mari: *Johnny Weisssmuller*. În treacăt fie spus, după titlurile olimpice cetățenia americană i-a fost acordată destul de repejor...

Johann Peter Weissmüller s-a născut în Banat. A emigrat în America și, în urma poveștii amintite cu Olimpiada de la Paris (1924), a mai stabilit 28 de recorduri mondiale și a devenit de 52 de ori campion al Statelor Unite, lucru cu totul remarcabil.

După 1930 însă, Johnny Weissmuller își începe o nouă carieră; rolul său în filmele cu Tarzan îl fac cunoscut prin lume și ani. Weissmuller a fost Tarzan, Tarzan rămâne Weissmuller pentru totdeauna. De altfel o hazlie întâmplare, povestită de biografi, e legată de faima actorului și a personajului lui: în Cuba, participând la un turneu de golf, este luat ostatec — împreună cu câțiva camarazi — de un comando castrist. Weissmuller, nepierzându-și cumpătul, lansează strigătul care l-a făcut celebru. Castriștii, recunoscându-l pe Tarzan, i-au urat de îndată bun venit în Cuba, și l-au însoțit în siguranță până la hotel...

www.cimec.ro

Un alt mare „W”. Un premiu Nobel transilvan: *Elie Wiesel*. Azi cunoscut în toată lumea, copilul născut într-o familie de evrei la Sighet a fost deportat, împreună cu ai lui, la Auschwitz, apoi la Buchenwald. Toți, în afara de el, au pierit în genocid. Eliberat de armata americană, se stabilește pentru o vreme în Franța, unde face studii de filosofie la Sorbona. Devine ziarist și străbate lumea. Scrie eseuri, romane și piese de teatru. În 1963 se instalează în Statele Unite și e numit profesor la universitatea din Boston.

În Franța a fost onorat cu Legiunea de Onoare, în Statele Unite cu Medalia Congresului American. În 2006, primul ministru al Israelului, Ehud Olmert i-a propus postul de Președinte al Statului Israel, propunere care l-a onorat, dar pe care a refuzat-o, motivând că nu ar fi la înălțimea acestei funcții, nefiind „decât un scriitor”...

Lista ar fi putut să se alungească încă mult, poate mai riguroasă, probabil, după sensibilități și interese personale, alta. Eu am creeat-o fără vreo pretenție de perfecțiune sau exhaustivitate, jucându-mă să amestec adevărați titani și oameni surprinzători din toate vremurile, neamurile și domeniile, născuți în Ardealul cel de dincolo de atâtea păduri ale lumii.

— Rămân puțin dezamăgită, îmi spune deci Nancy. Nu am văzut casa lui Kelpius !

Știu că glumește, doar ca să mă încredințeze că a citit cu atenție toate misivele mele pregătitoare, din care în cea despre „personalitățile transilvane” l-am amintit și pe el, sighișoreanul.

www.cimec.ro

17

Kelpius, așa cum spuneam, era pe lista mea de „personalități transilvane”. L-am inclus pentru diversificare și culoare, iată adevărul. Urmărindu-i destinul, ardeleanul acesta de la sfârșitul secolului XVII-lea m-a purtat de la Sighișoara lui natală, până în Bavaria și mai departe, până în Statele Unite. Am cunoscut grație lui mișcarea religioasă și de gândire *pietistă* și am aflat ceea ce nu știusem încă, adică aproape totul, despre *rozicrucieni.* Toate împreună mi se par argumente suficient de solide ca să îl răsplătesc cu nominalizarea aceasta.

Dar să o luăm pe rând.

Johann Kelp s-a născut la Denndorf (Daia Săsească), sat la sud-estul Sighișoarei, într-o familie de clerici. La moartea tatălui său, trei prieteni ai familiei — între care primarul Sighișoarei și un notar din Sibiu — îl trimit pe Johann la studii în Germania. A învățat la Tübingen și a obținut titlul de *Magister* la Universitatea din Altdorf (Nürnberg), celebră la acea vreme, sub numele latinizat de *Kelpius*. La numai 17 ani publică o trecere în revistă a polemicilor religioase din teologia timpurie, carte reeditată de mai multe ori, și care îi aduce o anume notorietate. Gândirea sa evoluează apoi sub influența unei întâlniri: cea cu Johann Jakob Zimmermann, teolog, matematician, astrolog și cabbalist, exclus ca predicator al bisericii lutherane, după ce afirmase că aceasta ar fi chiar Anti-Christ-ul. Trecerea cometei (pe care azi o numim *a lui Halley*), precum și

www.cimec.ro

căderea Strasbourgului în mâinile francezilor și înaintarea turcilor spre Viena, sunt toate interpretate de mentorul lui Kelpius ca un semn al sfârșitului lumii. Ideea lui far era că Lumea Veche e chemată să dispară, doar Lumea Nouă ar putea avea scăpare, când Judecata de pe Urmă se apropie. De unde concluzia lui Zimmermann: emigrarea în America e singura scăpare.

La vremea aceea Charles II al Angliei, dator tatălui numitului William Penn, îi propune acestuia, ca preț al rambursării, pământuri în America. Penn și-a numit aceasta vastă proprietate împădurită *Sylvania*, iar Charles i-a găsit numele definitiv: *Pensylvania* (care cuprindea pe vremea aceea și Delaware-ul). La sfârșitul veacului XVII *Țara lui Penn* e un pământ primitor pentru credincioșii de toate orientările, numeroase în Europa ce clocotea de idei, de discuții, de dezbateri pe teme religioase, și tot mai puțin tolerate acolo. Așa se face că se vor regăsi vecini în Pennsylvania *anababtiștii*, cunoscuți azi (din câteva filme americane, printre altele) ca *Amish (*de origine alsaciană), alături de *quakeri* (din Anglia) și membri ai curentului *pietist* (plecat tot din Alsacia, dar răspândit în Germania și Olanda...), destul de apropiați în fond prin principiile lor de modestie, rigoare, independența religioasă și izolare intracomunitară.

Prietenii lui Zimmermann, printre care și tânărul Kelpius, angajați în curentul filosofico-religios al pietiștilor, pleacă deci spre noua Țară a Făgăduinței.

— Da, chiar; cine sunt acești pietiști ?

Nu aveam prea multe detalii, recunosc, la acest subiect. Noroc cu Denis, care știe atâtea...

— La acel sfârșit de secol XVII, filosofia religioasă

www.cimec.ro

eliberată de strânsoarea gândirii unice, clocotea de idei, cu tot pericolul pentru creștinătate de a se răspândi și a se pierde în multitudine de așchii sectare. Ca o reacție la stricta ortodoxie doctrinală a bisericii luterane, așa-zise „colegii de pietate”, *collegia pietatis*, grupări de credincioși care doreau mai multă pietate individuală au început să se formeze. Cei care au participat la această mișcare au fost numiți *pietiști*. Figuri importante, Immanuel Kant și Lessing de pildă, au făcut parte din curent. Gândirea pietistă era orientată spre ecumenism și irenism, căutând apropierea și pacea între cei care gândeau diferit, fapt care pare original în epocă, și cu totul lăudabil, dar care a declanșat previzibila reacție de intoleranță a bisericii din care proveneau.

— Pietiștii lui Zimmermann au ajuns deci în America ? mă întreabă Denis.

— Ei da. Zimmermann însă nu, căci, cu puțin înainte de plecare, moare. Tânărul Kelpius — avea doar 21 de ani ! — este ales pe dată conducătorul comunității de emigranți.

Ajuns in America, grupul lui Kelpius se așează prin urmare undeva în Cheile Wissahickon-ului, nu departe de *Germantown*, devenit azi Philadelphia. Pietiștii construiesc acolo, din lemn, un loc de viață și cult. Trăiesc conform convingerilor lor, în armonie cu celelalte curente religioase apropiate ca idei, propovăduiesc credința și instruiesc copiii regiunii, ceea ce le aduce un bun renume. Kelpius moare însă la 35 de ani de tuberculoză, și după el comunitatea se destramă.

Pennsylvania îi păstrează o tainică amintire în parcul Fairmount din Philadelphia, unde o chilie săpată în munte e prezentată ca locul de reculegere al misticului Kelpius. Ceva la fel de interesant: pe placa memorială stă scris că

www.cimec.ro

transilvăneanul nostru ar fi fost maestru rozicrucian.

— Rozicrucian ?? Dar asta ce mai e ? ne întrebă silitoarea Nancy.

L-am lăsat tot pe Denis să răspundă, căci subiectul cavalerilor crucii cu trandafir mi s-a părut din cale afară de confuz, în mai toate prezentările pe care le-am consultat.

— De la un capăt la altul, Ordinul Rozicrucian e un mister. Până la chiar a se pune întrebarea dacă a existat cu adevărat sau face și el parte din lungul șir de mituri ale civilizației noastre. Revendicatul său fondator, Christian Rosenkreutz, ar putea să fie un personaj istoric, lucru de fel sigur însă, dar legătura lui cu aceasta organizație secretă e cu totul nedemonstrabilă.

Consultându-mi notițele, aduc în discuție amănunte care ne privesc, vizitatori transilvăneni ce suntem:

— Fondatorul ipotetic, Rosenkreutz, este de descendență ardeleană, aș zice.

A fost rândul lui Denis să se mire:

— Cum așa ?! Și primul zbor cu motor, și primul rozicruciat ??

— Și încă nu am spus nimic de prima scriere vreodată inventată..., am răspuns împingând dopul dincolo de gât.

Dar hai să vă spun ce am aflat despre Christian Rosenkreutz ! Recunosc că forțez puțin nota, dar nu cu mult mai mult decât „experții în rozicruciați”. Ei spun că pot urca în arborele genealogic al fondatorului până la Sfânta Elisabeta, fiică a regelui Ungariei Andrei al II-lea. Mergând mai departe, eu amintesc că acel rege face parte din dinastia arpadiană. Era deci descendent din Sfântul Ștefan, care era fiul unei ardelence: Sarolta, fiica prințului Gyula al Transilvaniei. Quod erat demonstrandum !

www.cimec.ro

Pe de altă parte, Sfânta Elisabeta se pare că a avut legături de credință cu catharii din sudul Franței, iar Rosenkreutz, se spune, fiind orfan, a fost educat tot de cathari... De unde o apropiere — în ce măsură reală ? — între cele două curente.

Nancy ne readuce pe pământ:

— Deci Christian a fondat Ordinul...

— Așa spun unii. Fără nici o dovadă.

— Ce scop avea ordinul acesta ?

— Menirea lui era să aducă în religia creștină lumina ocultismului !

Explicația lui Denis, conformă cu ceea ce s-a scris despre rozicruciați, nu e de natură să lămurească pe neinițiații ce suntem.

— Ocultismul era înțeles ca o știință; cea a rarilor aleși care cunosc ceea ce mulțimii îi este ascuns; știința despre un alt fel de lume, paralelă, nevăzută... În fond e o tentativă de apropiere a religiei de ceea ce era considerat la acea vreme „știință”.

— Când a trăit Rosenkreutz?

— Începând de la sfârșitul secolului XIV-lea. Și până în prezent.

Aici iar uimire. Apoi zâmbet din partea lui Denis. Un zâmbet cu tentă ocultă...

— Așa susțin rozicrucienii ! Că Rosenkreutz s-a reîncarnat mereu, și azi trăiește iar, tainic, necunoscut marelui public, dar la comanda lumii noastre moderne.

— Oricum, organizația înțeleg că, cel puțin azi, există.

— Da, și nu numai una ! O sumă de organizații secrete se pretind urmașe ale Ordinului lui Christian Rosenkreutz. Ele sunt considerate de exegeți când de anume

www.cimec.ro

obediențe francmasone, când din istoricul Ordin al Templierilor.

— Ceea ce contează acum și aici, intervin pentru a închide paranteza explicațiilor și a relua discuția despre Kelpius, e că, așa cum spuneam, transilvăneanul era rosicrucian. Și, cronologic — cel puțin așa afirmă placa străjuind intrarea în grota pe care se spune că a ocupat-o — Kelpius a fost primul mare maestru rosicruciat care a pășit pe solul american !

— Mi-ai rupt gura, îmi spune Denis ! OK. Îl trec și pe Kelpius pe lista ta protocronistă !

www.cimec.ro

Biertan

www.cimec.ro

18

Autocarul ne transporta, în drum spre destinația finală a zilei, către un popas pe care îl așteptam cu nerăbdare. Era primul obiectiv care urma să fie vizitat și pe care eu nu-l văzusem încă: Complexul medieval fortificat de la Biertan.

Localitatea figurează azi în toate bunele ghiduri turistice ale Transilvaniei și, cu siguranță, obiectivul merită interesul care îi este îndeobște acordat. Numai că, prin hazardul calendarului, deși am încercat să ținem seama de toate detaliile organizând călătoria, nesansa noastră a făcut să sosim la Biertan în mijlocul unei după-amiezi de toamnă, în chiar preziua marii sărbători locale: a XIX-a *Sărbătoare a saților*. Obiectivul turistic principal, biserica fortificată era închisă pentru pregătiri.

Localitate săsească atestată de la sfârșitul secolului XIII, Biertanul a fost concurentul de la egal la egal al Mediașului și, deși a pierdut privilegiul de a deveni capitala administrativă locală în favoarea celui din urmă, a fost timp de trei secole sediul episcopatului lutheran al saxonilor din Ardeal. E greu de imaginat azi, pășind pe ulițele satului în aparentă adormire, în ce măsură localitatea era activă și întreprinzătoare în vremea ei de glorie. Bresle numeroase de pricepuți meșteșugari, țesători, croitori, cizmari, fierari..., făceau ca numele *Birthälm*-ului să fie bine cunoscut până departe.

O așezare superbă în căușul dealurilor care coboară în

www.cimec.ro

culori tomnatice spre Târnave, satul de azi îmbrățișează *Cetatea* care îi e punct de referință, stâlp, stindard, mândrie. Mulți sași au părăsit Biertanul, dar se întorc cu drag, an de an, spre rădăcinile care îi leagă de acest loc secular.

Pregătirile pentru sărbătoare au făcut ca întreg Complexul să fie închis deci, în mod excepțional, vizitelor. Am înțeles cu toții situația, dar nu ne-am putut reprima dezamăgirea. Ne-am plimbat împrejurul impozantei construcții, azi inclusă în patrimoniul cultural UNESCO, făcând poze cu teleobiectivul, bucurându-ne de ospitalitatea sătenilor care ne-au poftit să le vizitam gospodăria, ascultând explicațiile ghidului nostru ce ne-au permis să vizitam cu imaginația locul care se pregătea de ospeție.

Eu pusesem deoparte un detaliu, o curiozitate care să-i surprindă pe colegi, întinzând iar, pentru a câta oară ?, fir către Franța, țara-soră din celălalt capăt de Europă. Biserica aceasta evanghelică, întărită cu trei centuri de ziduri ca să apere oamenii și bunurile lor de invadatori, are o sacristie. Nu una oarecare însă. Căci poarta sacristiei bisericii din Biertan, construită de meșterul sighișorean Johannes Reichmut, la începutul secolului al XVI-lea, este unică. Azi, când tehnologii moderne ne ajută să protejăm locuința prin uși cu broaște asigurate prin două, trei puncte de închidere, ne putem da seama de complexitatea, ingeniozitatea și securitatea pe care o conferea acestă poartă zăvorâtă în 19 puncte ! Tocmai de aceea, ușa sacristiei din Biertan a călătorit în 1910 până la Paris, pentru a fi prezentată cu mândrie vizitatorilor Expoziției Mondiale.

Am vizitat deci cu ochii imaginației biserica: de la stranele sculptate de același meșter sighișorean, până la altarele cu picturi ale meșterilor secolelor XV-XVI din

www.cimec.ro

Nürnberg și Viena și amvonul lui Ulrich din Brașov. Trecând pe lângă bastionul estic, ne-am amuzat să aflăm că era loc tradițional de închisoare pentru cuplurile care nu se împăcau. Închiși împreună, soția și soțul, mâncau o dată pe zi dintr-o singură strachină, cu o singură lingură și dormeau într-un singur pat. Până când le venea iar mintea la cap. Procedând așa, se pare că divorțurile erau la Biertan cu totul excepționale.

Ajunși din nou la poarta închisă a Complexului, vorbind între noi, pasionați de toate cele auzite, un tânăr zâmbitor ne salută. În franțuzește. M-am bucurat că o dovadă a persistentei francofonii era făcută chiar aici, în inima istorică a Transilvaniei. A urmat însă o, imperceptibilă celorlalți, mică deziluzie. Căci tânărul care vorbea o franceză dezinvoltă nu era un localnic. Era un „cooperant" german din Berlin, care venise la un stagiu de mai multe luni în Biertan, și care dădea acum o mână de ajutor pregătirilor de sărbătoare.

Ziua însă era prea frumoasă ca să ne lăsăm abătuți. Soarele scălda încă piața centrală a satului și, grupuri-grupuri, colegii mei s-au apucat să se plimbe prin jur, admirând casele în stil franconic, unele datând din secolul al XVI-lea, pozând de-a valma oameni și care trase de boi, peisaje și porți.

www.cimec.ro

19

Gautier s-a așezat pe o bancă și s-a adâncit în citit. Respectându-i lectura, am rămas alături de el, în tăcere. Puțin mai târziu, Patrick cel veșnic curios de detalii ni s-a alăturat și el. Voia să mă întrebe ce reprezentă monumentul acesta destul de ciudat, din centrul pieții.

— *Donariul de la Biertan,* i-am răspuns.

— Ce e un donariu ?

Nu m-a surprins o clipă faptul că Gautier a ridicat ochii de pe pagina cărții ca să ne dea prompt definiția cuvântului:

— O donație. În fapt, termenul este folosit pentru a numi o ofrandă dedicată unui zeu.

— Donariul despre care e vorba este o piesă de bronz descoperită în pădurea din apropiere în 1775, am completat eu răspunsul.

După o scurtă tăcere, Patrick, mi-a cerut alte amănunte:

— Se știe de când datează obiectul ?

— De prin secolul al IV-lea e.n., îi răspund și mă gândesc că, probabil, a sosit momentul să deschid sensibila discuție despre naționalismul din Transilvania.

Căci ex-voto-ul găsit în pădurea de la Biertan nu e doar un obiect de cult. Nici măcar o oarecare piesă istorică. În veacul întunecat de la începutul mileniului întâi, la poate un secol după ce armata și administrația romană s-au retras în

www.cimec.ro

sudul Dunării, un locuitor al acestui pământ, cu nume latin, *Zenovius,* de religie creștină *(*căci donariul poartă chrisma, monograma lui Christos), mulțumea Domnului pe latinește: *Ego Zenovius Votum Posui.* În treacăt fie spus, obiectul găsit a făcut parte din colecțiile baronului Brukenthal, cu care aveam să ne reîntâlnim în zilele următoare.

Istoricii români au considerat deci obiectul o dovadă, rară și cu atât mai prețioasă, a teoriei continuității poporului român în Transilvania.

— Mi se pare un argument pertinent, a comentat Patrick.

— Numai că alți istorici susțin că e un argument rar și cu atât mai puțin credibil...

În fapt, regretul privind istoriografia Transilvaniei e că ceea ce s-a scris timp de secole sunt istorii paralele. Între istoria scrisă de autorii români și cea publicată de confrații lor unguri diferențele sunt atât de importante încât, dacă te-ai înverșuna să-i citești și pe unii și pe alții, ai trage concluzia că e vorba de țări diferite. Transilvania românilor și Transilvania ungurilor sunt două cărți de istorie care se petrec și nu se intersectează decât ca să țâșnească scântei. Descoperirile arheologice și scrierile de epocă, rare, sunt comune celor două istoriografii. Dar citind concluziile unora și altora, ajungi să cunoști două țări diferite, care par să se ignore, deși, coincidență, împart totuși, în aceeași epocă, același teritoriu !

— Bine, dar istoria este o știință, nu ?

— Dacă ai ezitat vreodată, ai în acestă cronologie interpretativă paralelă argumentul cel mai ilustrativ că o știință poate să nu fie și exactă, căci cum altfel ai putea, plecând de la aceleași argumente obiective, să ajungi la

www.cimec.ro

rezultate atât de diferite ?

— Diferențele de opinie științifică sunt chiar atât de evidente ?

Pentru mine ceea ce e devenise evident atunci era că un francez care nu are decât noțiuni vagi despre istoria acestei părți a Europei, ascultându-mă, nu putea să mă înțeleagă.

— E ca și cum istoria Normandiei ar fi scrisă diferit de istoricii francezi și cei danezi. Pentru că francezii ar vedea-o „a lor”, iar danezii, descendenți ai strămoșilor vikingi cuceritori, ar povesti-o altfel.

Mirarea colegilor care continuau să mă asculte m-a încredințat că rămâneam pentru ei confuz, și că explicațiile mele nu erau în măsură să îi lămurească.

— Ca să fiu mai concret: Transilvania e patria revendicată de patru neamuri. Care au devenit trei. Nu mă abat; secuii au fost asimilați ca limbă și sentimente naționale ungurilor. Deci: românii, ungurii și sașii au trăit în acestă țară timp de secole, până azi. Pentru simplificare, îi vom lasă peași deoparte. Istoria lor pe pământ transilvan, nu întotdeauna lămurită în detaliu, e, în linii generale, cunoscută și îndeobște acceptată. Rămân celelalte două națiuni. Care au trăit câteva secole cumva „în paralel”, într-un fel de apartheid, în care fiecare își trăia viața, tradițiile, religia, fără să se amestece cu celalalt.

— Dar Matia Corvin ?!

— Dragă Patrick, excepțiile spuneam că susțin regula, nu-i așa ? Neamul românesc din Ardeal era, tradițional, popor de păstori și de agricultori. Ieșirea din acestă condiție, care putea fi socotită subalternă, s-a făcut un timp, de către unii, prin acceptarea asimilării în masa etnică dominantă

www.cimec.ro

economic, social și politic.

Când diferențele economice, când opresiunea religioasă, în fine, când nedreptăți apăsătoare au făcut ca acest neam năpăstuit să ridice capul, au răsărit și conflictele ideologice. Lucrul se întâmpla în vremea în care ideile iluministe străbăteau Europa, și mai apoi când mișcări naționale au prins viață în întreg imperiul. Pe scurt, românii din Ardeal au conștientizat faptul, într-o epocă în care lucrul nu era evident, că nu poate exista o ierarhizare a valorii neamurilor, că nu sunt etnii care să se fi născut deasupra și celelalte dedesubtul lor. Ba, dimpotrivă, că cercetând istoria, valorile profunde, seculare, pot fi acolo unde nu sunt așteptate. Românii și-au descoperit originile romane.

— Argumentul limbii îmi pare de netăgăduit, nu ?

—Da, așa este. Doar că se pune întrebarea: acesta limbă, neîndoielnic latină, s-a născut în Transilvania, sau e o limba de import ?

Intre convorbitorii mei mirarea este evidentă:

— Cum adică de import ? Unde s-a mai văzut așa ceva ? Ca un popor să-și împrumute o limba de aiurea ?

— Mă înțelegi greșit, Patrick. Nu e vorba doar de un import de limbă. E vorba de un import de popor !

Unii istorici, mai ales unguri, dar nu numai, susțin ideea retragerii populației dacice în curs de romanizare — foarte puțin numeroasă, spun ei, după atâtea războaie — din Dacia Traiană la sudul Dunării, unde Imperiul Roman a constituit o nouă Dacie, Dacia Aureliană. Astfel Transilvania ar fi fost abandonată de populația ei și bântuită, timp de câteva secole, de migratori diverși. Așa ar fi găsit-o, la sosirea lor, ungurii, la sfârșitul primului mileniu.

— Bine, dar documentele istorice ce spun ?

www.cimec.ro

— Tocmai asta e problema: documente istorice nu prea există. Ele sunt rare, uneori vădit inexacte, alteori contradictorii. Iar descoperirile arheologice, dovezi concrete, sunt interpretate după unii sau alții ca argumente ce se contrazic. Transilvania a fost locul răscoalelor, a invaziilor, — dintre care cea tătară e exemplară în acest sens —, a războaielor. Și toate aceste mișcări au ars biblioteci, arhive, documente.

— Cele care s-au păstrat ce zic ?

— Dacă vrei un exemplu foarte ilustrativ, am să-ți vorbesc de cronica Anonimului, „*Gesta Hungarorum*”. Un cronicar, al cărui nume îl ignorăm azi și de aceea îl numim convențional *Anonymus,* a scris pe la începutul secolului XIII povestea instalării ungurilor în noua lor patrie. O inspirată statuie ridicată în memoria lui la Budapesta îl înfățișează cu pana în mână, scriindu-și cronica. Poartă o glugă largă și, cum capul îi e puțin aplecat, aceasta îi ascunde în întregime fața...

Anonimul și-a scris istoria cu trei secole după ce faptele s-au petrecut cu adevărat. Cunoștințe dobândite între timp fac dovada că anume afirmații ale lui sunt eronate, ceea ce era și de așteptat, la vremea și în condițiile epocii. Atât istoricii unguri cât și cei români au luat în brațe cronica lui Anonymus, de cum a fost ea descoperită, pe la mijlocul secolului XVIII, fiecare găsind că scrierea argumentează propriile lor teorii.

În *Gesta* Anonimul descrie țara românilor lui Gelu (mai țineți minte, Gilăul unde am cinat, lângă Cluj...), lupta ungurilor cu ei, înfrângerea și supunerea lor. Cu alte cuvinte, afirma existența românilor în Transilvania, într-o formă statală organizată, la sfârșitul primului mileniu. Mai este

www.cimec.ro

vorba apoi de alte două țări: cea a lui Menumorut și cea a lui Glad. Aici însă lucrurile se complică, căci cronicarul nu ne spune ce neam aveau cei doi. Aflăm doar că primul era poligam (sau poate doar vajnic iubăreț), deși supus Bizanțului creștin, și că avea o *bulgarico corde*, o inima de bulgar domnind peste o populație kazară, iar al doilea poate bulgar, cu armata formată din cumani, bulgari și vlahi. Recuperarea celor doi conducători ca „români”, deși tentată, nu e prea evidentă. Fără să mai spunem că existența reală, istorică, a personajelor e dificil de afirmat, nici o alta sursă necoroborând informația.

Istoricii români spun deci că *Gesta* aduce dovada persistenței românilor în Transilvania. Istoricii maghiari obiectează că scrierea e, cu evidență, una de circumstanță, o istorie „beletristică”, romanțată, în care conducători și popoare nicăieri altunde pomenite sunt supuse prin curajul, vitejia și măreția strămoșilor fondatori de țară. Și aduc în sprijinul acestei păreri liste de alte inexactități manifeste. Atunci când însă Anonimul vorbește de mulțime de alte neamuri, bulgari, slavi sau kazari, argumentul multietnicității acestui teritoriu este acceptat.

Întreaga istorie a Transilvaniei, cea mare, științifică, este scrisa așa. Pornind de la un fapt, observatorii, de o parte și de alta a liniei roșii, văd evenimente, realități diferite.

— Dar realitatea afirmă continuitatea: populația actuală a Transilvaniei în majoritatea ei e românească !

— Contraargumentul maghiar e că acesta populație a infiltrat treptat, începând cu veacurile XI-XII, Ardealul. Și apoi a sporit prin imigrări continue și fertilitate.

— Ce spun cele mai vechi cercetări demografice ?

— Primul recensământ care face distincția pe națiuni

www.cimec.ro

datează din 1859. Românii reprezentau atunci 50% iar maghiarii 25% din totalul populației (astăzi cam 75% și 20%). Problema e că estimări anterioare par să confirme creșterea susținută a populației românești, căci *Verwaltungsgericht*-ul, autoritatea administrativă, consemna în 1713 că 47% din populație ar fi fost maghiară și doar 34% românească. Corectitudinea estimărilor însă e imposibil de afirmat.

— Ma tem că, din tot ceea ce spui, nimeni nu va putea trage o concluzie cu adevărat definitivă, a comentat Gautier.

— Dar iartă-mă că întreb, a intervenit după clipe de meditare Patrick: ce importanță practică au toate acestea ?

— Niciuna, desigur, i-a răspuns Gautier. Realitatea e *hic et nunc*, aici și acum. Dacă printr-o adevărată minune istoria ni s-ar revela în totalitatea ei, adevărată și incontestabilă, indiferent de ce ne-ar spune, realitatea de acum va continua *telle quelle*. Ce importanță are dacă în mileniul întâi trăiau sau nu aici strămoșii vorbitori de română ai actualilor locuitori ?

În Bretania, regiunea mea de origine, la sfârșitul Imperiului Roman au venit, în valuri migratoare masive, bretonii, de peste Marea Mânecii. Au creat acolo un regat în secolul IX și, în secolul al XVI, regiunea era considerată o *provincie străină* unită cu Franța. A dispărut ca atare doar cu ocazia reformei administrative din 1790. O vezi tu pe regina Angliei ridicând azi pretenții teritoriale asupra Bretaniei franceze ?

I-am ascultat pe însoțitorii mei de drum cu tot interesul. Venind din altă parte a continentului, neimplicați nici istoric, nici sentimental, vedeau poate mai clar ceea ce dinauntru mai că nu se vede. Discuțiile uneori sterpe, dar

www.cimec.ro

mereu înflăcărate, ar merita să rămână ceea ce se presupunea că sunt: dezbateri istorice. Pagini din trecut. Oricum nu argumente de politică internațională în ziua de azi.

Cât despre istoria Transilvaniei scrisă de unii împotriva celorlalți, ar fi probabil mai interesant să le citim pe cele scrise de cercetători de peste țări și mări, mai obiectivi probabil, în așteptarea noilor generații de istorici români, maghiari și mai ales transilvăneni, abordând științific, senin și modern, un studiu adâncit și depasionat. Sunt bucuros să citesc azi că de o parte și de alta, spirite lucide și probe își întind mâna, își vorbesc ascultându-se unii pe alții, cu respectul și interesul cuvenit. În Europa tot mai unită, e important să avem conștiința izvoarelor care ne-au adunat, dar e și mai important, cred, să constituim fluviul care ne face pe toți, împreună, mai puternici.

E uimitor pentru cineva venit de pe alte meleaguri, dar și pentru cei de aici, dacă au curiozitatea să se adâncească în căutări, să descopere o țară schizofrenică: maghiarii din Transilvania își valorizează trecutul lor propriu, românii ardeleni nu reușesc să vadă decât istoria neamului lor. Ungurii ignoră meșteșugurile tradiționale din satele românești, atât de inspirat expuse la Muzeul Astra din Dumbrava Sibiului, românii ardeleni trec cu superficialitate peste istorica mișcare a Școlii de Pictură de la Baia Mare, care la începutul secolului XX a reprezentat un curent artistic unic în acestă zonă a Europei. Feliile care formează Ardealul, semnificative cultural și istoric în parte, își găsesc adevărata valoare mai ales în sinteza lor. Personalitatea Transilvaniei, peste tot ceea ce valurile istoriei au dus și adus, unicitatea ei în lume, așa cum spuneam, e tocmai ceea ce unii și alții au tendința să neglijeze: un colț de lume în care neamuri au trăit

www.cimec.ro

împreună, au conlucrat și au creat în beneficiul tuturor. Mai mult decât o apoziție, în pofida unor păreri adesea formulate, chiar osmoza coexistenței, interferența, intercondiționarea, definește cu adevărat Ardealul.

Claxonul ne-a anunțat că trebuie să o pornim la drum. Marie și Herbert, colegii noștri, s-au amuzat pe culoarul autocarului care se legăna pe șosea să ne facă, aidoma pregătirii de zbor în avioane, demonstrația gesturilor de securitate. În râsetele generale, cu o pernă pneumatică în jurul gâtului, Herbert ne-a indicat culoarul central, precum și ieșirile de urgență. Apoi, după ce ne-a asigurat că toboganele au fost armate, s-a apucat să ne împartă, ca stewardesele, plăcintele din merinde, ceea ce s-a dovedit o idee cu adevărat inspirată.

Sibiul nu mai era decât la câteva zeci de kilometri.

www.cimec.ro

www.cimec.ro

Sibiu

www.cimec.ro

20

Când am ajuns, ziua era pe sfârșite. Și, pentru prima dată de la sosirea în Ardeal, câteva picături de ploaie au răcorit aerul. Hotelul Continental Forum, fostul „Bulevard”, pus în valoare de o reabilitare inspirată, ne aștepta cu ospitalitate. Ne-am instalat deci, dându-ne întâlnire cu toții la ora cinei.

Aveam de străbătut centrul orașului, *floașterul*, „corso-ul”, promenada sibienilor, astăzi rezervat exclusiv pietonilor, pentru că masa ne aștepta la „Împăratul Romanilor*”,* celebru hotel și restaurant al orașului. Această plimbare pe inserat a fost primul contact al grupului cu Sibiul. Și bine gospodărită, iluminată inteligent, urbea știe să se facă admirată și în haina ei de seară. Orașul este viu până la ore târzii, turiști și localnici se întâlnesc pe străzi, pe terase de restaurante, se aud limbi din diverse țări ale lumii și cosmopolitismul nu face decât să accentueze impresia de oraș turistic.

Am intrat deci la restaurant, cu încântarea celor care descoperă un loc de calitate. Vedeam în ochii colegilor mei că Transilvania nu le mai părea o țară pierdută în Munții Carpați, ci un loc cu adevărat european, iar *Împăratul* le părea, asemenea altor restaurante de calitate, un local cu o notă personală, ceea ce nu poate decât să fie lăudat.

În acest loc din Sibiu există un hotel și un restaurant de aproape cinci secole. Nu cred, nu am știre ca vreo tradiție hotelieră de acestă durată să mai existe pe undeva în

www.cimec.ro

România. Hanul, la obârșia tradiției hoteliere sibiene, a fost o investiție municipală din 1555: comunitatea a cumpărat o casă de locuit, pentru a deschide în ea un *Gasthaus.*

— E oarecum contemporan cu « La Couronne », hanul din Rouen, în Normandie, ne amintește Denis. Care, nu știu dacă știți, e cel mai vechi *auberge* din Franța.

— Cât de vechi ?

— Documentul cel mai timpuriu e datat pe la jumătatea secolului XIV. Hanul din Rouen, devenit azi restaurant, a avut prilejul să găzduiască și să ospăteze regi și regine, oameni de stat, artiști și alte celebrități.

— Nici „Împăratul Romanilor” nu are a se plânge. Au tras aici și împăratul Joseph al II-lea în timpul vizitei lui în Transilvania în 1773, și regele Carol al XII-lea al Suediei, și trei președinți germani, și prințul Charles al Angliei. Și mai important poate, Liszt, Strauss și Brahms au fost și ei oaspeții hotelului acestuia.

— Numele de „Împăratul Romanilor” are vreo semnificație ?, m-a întrebat Patrick. Există vreo legătură cu Transilvania?

— Hotelul se numea la începuturi, prin secolul XVI, „*La Sultanul Turcilor”*, o mărturie a prezenței otomane la porțile împărăției. Rebotezarea a fost un gest de stimă pentru Joseph al II-lea, oaspetele casei, care era împărat al Sfântului Imperiu Romano-German. De unde noua denumire, în original *Römischer Keiser...*

În arhive fotografice se mai găsesc clișeele vechii clădiri, dinainte de ridicarea actualului stabiliment, la sfârșitul secolului XIX. O construcție evident mai modestă, cu o fațadă în zig-zag, dar, desigur, cu ferestrele podului, prin inconfundabilă tradiție locală, în forma de ochi...

www.cimec.ro

Sibiul clocotea de viață și pe vremea aceea. Lumea era veselă, se pare, căci localurile abundau. Între *Mielul Alb*, *Curtea Bistrițeană* și *Lebu*, hotel-restaurant la colțul străzii Zidului cu strada Ocnei, mușterii aveau de ales ! Și se pare că nu se prea lăsau invitați, căci cronicile spun că magistratura interzicea, la sfârșitul secolului XVII, întâlnirile însoțite de bețiii. La câțiva ani după aceea, o altă ordonanță amenința pe cei care ar tulbura liniștea publică în cursul nopții cu expunerea în „Cușca nebunilor" din Piața Mare, semn că activitatea veselilor pețitori nu era ușor de îngrădit nici pe vremea aceea...

Locul *Cuștii nebunilor* a fost luat azi în centrul pieții de o fântână înconjurată de grilaj de fier forjat, replică a celei ce a existat aici, înainte de a fi demontată în 1948. *Cușca rușinii* și, alături de ea, *Stâlpul infamiei,* ridicat la mijlocul secolului XVI, fuseseră mutate ambele, din 1757, în Piața Mică. *Der Grosser Ring*, mare cât un teren de fotbal cu tribunele lui (142/93 m), a fost prin tradiție seculară scena evenimentelor, adesea dramatice, din inima urbei: Piața Mare e locul în care s-au desfășurat *autodafé*-uri diverse, de la presupuse vrăjitoare și până la cărți considerate anti-catolice. Comitele Sachs von Harteneck a fost decapitat aici, la începutul secolului XVIII. Graff-ul, fost primar al Sibiului și înnobilat de împărat doar cu câțiva ani mai devreme, a devenit ceea ce am numi azi o „victimă politică"...

— Ce fel de politică ? mă întreabă Patrick.

— Victimă a dreptății nepopulare, ca să zic așa. Nepopulare în rândul nobilimii ardelene.

Comunitățile săsești erau reprezentantele, chintesența societății burgheze în născare în Ardeal. Cele câteva excepții,

www.cimec.ro

titluri nobiliare deținute de capi ai acestei societăți, nu schimba cu nimic structura, idealurile, pulsul de ansamblu al vieții săsești, mai adesea urbane, democrate. În opoziție vădită cu societatea maghiară transilvăneană, structurată mult mai evident agricol, latifundiar, mai ierarhizată, mai autocrată. Cu privilegii tradiționale care, în condițiile societății burgheze, deveneau inacceptabile.

Johann Sachs von Harteneck a ridicat steagul luptei împotriva acestor nedreptăți. E drept că avea și argumente: sașii, 10% din populația Transilvaniei, plăteau 60% din taxele țării ! Cererea lui ca și veniturile nobilimii (maghiare) să fie impozitate a făcut însă ca dușmani puternici și influenți să reacționeze. Și primarul a fost decapitat în chiar orașul care l-a ales. Politică și istorie...

În fine, ca să revenim la veselii strămoși, pericolul de a muri de sete nu amenință sibienii. În vremea dintre războaiele secolului XX funcționau în Sibiu trei fabrici de bere, șase fabrici de „spirtoase" (lichior, coniac și rom), patru fabrici de spirt, cinci depozite de vin și unul de șampanie. Dar și, e drept, trei fabrici de ape gazoase. ... Pentru șpriț ! Cei 30.000 de locuitori ai urbei nu se poate spune că trăiau în penurie de lichide.

Cu aceste gânduri tonice ne-am așezat la mesele noastre în sala restaurantului care, în nopțile de vară se decapotează ca un automobil de lux, deschizând plafonul pentru ca razele lunii să coboare, odată cu răcoarea serii, peste mesele pline de bunătăți. Noaptea era umedă, deci nu am avut parte, din păcate, de acest nu foarte comun spectacol. Dar, ca întotdeauna, o atmosferă caldă, un decor subtil și

www.cimec.ro

elegant deschide apetitul nu numai pentru mâncare, ci și pentru povești. Trecând pe la mese, asigurându-mă că toți colegii de drum sunt mulțumiți să participe la acestă nouă experiență de călătorie, am avut prilejul să deapăn nu doar povești citite, ci și amintiri trăite cu mulți ani în urmă, când copilăream fericit în vacanțe, în casa bunicilor mei de pe strada *Moara de scoarță*... Un nume de stradă ciudat, misterios ca o poveste uitată.

Jules, „decanul de vârstă" al grupului nostru, era încântat de oraș. O vagă ascendență austriacă îl face cu atât mai mult atent la tradițiile transilvănene și se interesează pasionat și doritor să își completeze cunoștințele, deja vaste, despre viața imperială. În plus, am aflat cu ocazia acestei călătorii, împreună cu soția lui, Blanche, sunt amândoi pasionați de istorie.

— Spune-mi, în ghidurile pe care le am se pomenește mereu de Carol Robert de Anjou. Ce legătură are dinastia angevină cu Transilvania, știi ?

E drept că întrebarea mi-o pusesem de când am auzit, în scoală primară, despre bătălia de la Posada și victoria valahilor lui Basarab asupra cavalerilor acestui rege. Și din totdeauna mi-am propus să sap puțin subiectul, să înțeleg cum de un rege ungur venea tocmai din Anjou-ul francez. Așa că acum, ivindu-se ocazia, m-am aplecat asupra chestiunii și am aflat. Iată:

Ne întoarcem în secolul al XII-lea, la Ludovic al IX-lea, zis și Sfântul Ludovic (*Saint Louis*), căci a fost canonizat de Biserica catolică, pios și înțelept rege al Franței din dinastia capețienilor. Ludovic avea printre alți frați și pe Charles, pentru care a înființat, ca să i-l dăruiască, comitatul

www.cimec.ro

de Anjou. Al treilea conte cu numele Charles de Anjou, supranumit și *Martel*, fiu al Mariei de Ungaria (moștenitoarea tronului după fratele său Ladislau al IV-lea al Ungariei), ostenit de luptele duse alături de tatăl său în Sicilia, și profitând de ocazie, se proclamă rege ungur. Doar că nobilii maghiari se grăbesc să urce pe tron pe un văr al său, pe Ștefan Arpad al III-lea. Charles III se va mulțumi doar cu titlul regal și nu va face nici măcar o călătorie ca să-și cunoască teoreticul regat. Fiul său însă, mai decis decât tatăl, susținut de papă, pleacă în Ungaria să-și dobândească tronul. Intrigile ajută, și în 1308 este ales rege al Ungariei. Deși învins de Basarab la Posada și obligat să fugă deghizat în haine de simplu cavaler, refugiindu-se la Neapole, a revenit în regat și a domnit cu folos. Monedele bătute de el la Kremnica, *florinii*, cu o puritate de aur constantă, au devenit *avant la lettre* un fel de „euro” ai acelor vremuri, monede de circulație europeană, bani recunoscuți oriunde.

Din descendența lui, Ludovic I cel Mare va domni peste unguri și poloni, iar Ștefan va deveni duce de Transilvania (și de Slavonia, Croația și Dalmația).

La altă masă, Sylvie și Denis îmi vorbesc despre plăcerea de a descoperi acest oraș. Au citit deja, s-au documentat, de abia așteaptă să facă câțiva pași, să se piardă pe străzile lui, să-l respire, să-l cunoască. La rându-mi, le-am povestit despre Sibiu, așa cum l-am cunoscut eu, acum — ei, da ! — o jumătate de secol. Cu birjari așteptând clientul lângă gară; cu tramvaie din alte vremuri; cu Volksbad-ul, *baia populară*, și bazinul ei acoperit de înot, în care săream, când nu ne vedea mai nimeni, de la etaj; cu sași, mulți, mulți sași, atât de mulți încât atunci când intrai într-un magazin, primul

www.cimec.ro

lor reflex era să te salute în nemțește. Niciodată nepoliticoși, niciodată înjositori, oameni solizi, muncitori, dintr-o bucată. Le-am povestit prietenilor experiențele mele de elev în vacanță la Sibiu, când, câțiva ani la rând, am fost obligat să nu mai merg la dragii mei bunici, ci să locuiesc, cu casă, cu masă, la Micko Tante și Micko Onkel, o familie de profesori sași pensionari, care primeau în gazdă copii, ca să-i învețe nemțește. În „*imersiune totală*”, cum s-ar spune azi. Experiență utilă de limbă, dar și de viață, căci am trăit alături, ba chiar dinauntru, existența, ritmul și calitatea ei, cotidianul unei familii tradiționale săsești. Am mâncat cu ei și dulceață de zmeură proaspăt culeasă din gradină, am făcut și drumeții, am cântat, am jucat serile rummy... Și cred că a venit timpul să mărturisesc: cel care a ciuruit tubul de pastă de dinți al nesuferitului Sandor, colegul nostru de vacanță, cu înțepături de ac de gămălie, în așa fel încât, atunci când dimineața, încă adormit, apăsând pe el să se trezească în pumni cu o superbă crizantemă roz... eu am fost !

Colegii mă priveau cu multă simpatie, așa am simțit. Căci, desigur, prin copilăria mea își revedeau propriile lor copilării, cu bunicii lor, cu lecțiile lor de germană și probabil, cu tuburile lor de pastă de dinți. Fiecare, cred, într-un fel sau altul, are un Sibiu al copilăriei sale, roz, roz de tot, mai roz ca orice pastă de dinți, roz ca toate amintirile de demult.

Puțin mai târziu, Luc mi-a vorbit despre muzica orașului. Pasionat ascultător de muzică, muzician amator el însuși, membru într-o orchestră de medici, a ajuns, ca atâția alții înaintea lui, la o concluzie care i se părea originală: Sibiul trebuie însoțit de muzica lui Mozart ! Orașul și muzica aceasta se leagă, se împletesc, se pun în valoare reciproc.

www.cimec.ro

Sibiul i se părea mozartian pe de-a-ntregul.

— Ai dreptate, Luc. Dealtfel nici nu e de mirare. Spiritul austriac e prezent în amândouă. Dar Mozart nu a ajuns niciodată la Sibiu...

În fine... nu personal. Dar totuși mai mult decât ne-am închipui. Punctul de legătură e *Flautul fermecat* și *teluriul*.

Aici, evident, zâmbet de mirare, dubitativ, între suspiciune de luare în derâdere și neînțelegere sadea.

— Lucrurile sunt mai puțin complicate decât o lasă să presupunem aparențele. La începutul secolului XVIII, un cioban descoperă în Munții Apuseni un zăcământ „de aur”. Câteva decenii mai târziu, Franz-Joseph Müller von Reichenstein, mineralog de obârșie austriacă, inspector principal al minelor transilvănene, participă la analiza minereului care părea aur, fără să fie cu adevărat. Pe vremea aceea i se spunea „*aur nemțesc*”. Müller infirma ipoteza că ar fi *antimoniu,* dar nu are nici capacitatea tehnică, nici greutatea științifică să se lanseze în declararea descoperirii unui element nou. Cere deci părerea unui expert: profesorul Bergman de la Universitatea din Uppsala. Acesta numește mineralul « métal problématique », dar decedează înainte de a putea termina analiza lui. Descrierea noului element, botezat *teluriu* și identificat ca atare în fața Academiei din Berlin, va aparține deci, la sfârșitul secolului XVIII, profesorului Klaproth.

Teluriul a fost descoperit cam în același timp cu *seleniul,* și apropierea lor nu doar ca dată a recunoașterii, dar și prin asemănările lor fizico-chimice și prin faptul că se găsesc aproape mereu împreună, au generat numele pe care îl poartă: precum Pământul și Luna, *Terra* și *Selene,* cele două elemente alcătuiesc o pereche.

www.cimec.ro

Teluriul a constituit prin urmare, vreme de un veac, un minereu misterios. Unii i-au atribuit calități minunate, apropiindu-l de *piatra filosofală,* ținta trudei alchimiste, în timp ce alții au profitat de el ca să bată monede ieftine, ce păreau de aur. În acest sens, câteva piese, rarități numismatice azi, se găsesc la Sibiu. Teluriul rămâne până astăzi singurul element chimic nativ descoperit pe teritoriul actual al României.

Casa în care a locuit timp de ani la Sibiu Müller von Reichenstein, descoperitorul elementului, se află și azi pe strada Mitropoliei (fosta Fleischergasse), iar importanta sa colecție mineralogică poate fi văzută la muzeul de mineralogie din Cluj.

— Am lămurit un punct: teluriul, mi-a replicat Luc. Dar ce are elementul acesta cu Mozart ?!

— Ei bine, Franz-Joseph Müller a avut la Academia Regală din Schemnitz, în Slovacia, un coleg de studii care se numea Karl Ludwig Giesecke. Numele îți spune ceva ? Probabil că nu, așa, la o prima evocare. Dar colegul acesta a devenit un personaj extrem de interesant. Angajat în mișcarea muzicală vieneză, dar și în loja masonică „Zur Neugekrönten Hoffnung”, *Nou încoronata speranță,* Giesecke îl întâlnește pe Mozart. Participă împreună cu el la dezbateri în care lupta pentru sublimare, pentru atingerea unui ideal, este o constantă. Or Giesecke a rămas în legătură cu fostul sau coleg, Franz-Joseph Müller. A aflat prin el despre „problematicul metal” care a devenit, se pare, subiect de dezbateri filosofice. Flautul cu care Tamino, personaj al lui Mozart, fermeca oamenii sălbatici din opera e, într-o exprimare poetică, elementul minunat pe care, prin trudă, Müller a reușit să-l descopere.

www.cimec.ro

— „*Flautul fermecat*” are într-adevăr un libret confuz. Există, se spune, două lecturi posibile: una superficială, în care o intrigă dezlânată e salvată doar de muzica inspirată, a doua, mai adâncă, un adevărat curs de pregătire francmasonică. Dar de unde vine ideea că Müller ar fi chiar implicat în acestă poveste cu cifru ?

— Ideea o lansează chiar Giesecke, se pare. După moartea lui Mozart, el îi contestă — cu argumente credibile —lui Schikaneder, consacratul, paternitatea libretului „Flautului”. Azi se confirmă că, cel puțin în parte, Giesecke este autorul acestui libret. Restul.... rămâne de demonstrat...

Am rămas cu toții câteva clipe zâmbind, pierduți în gânduri. Sibiul, e cert, nu are nevoie de Müller von Reichenstein și nici de teluriu pentru ca să îl simtă pe Mozart un compozitor al sau. Dar povestea aceasta pare oricum mai veridică și mai puțin dezlânată decât cea a lui Tamino și a Paminei...

21

Cina s-a terminat. Am pășit în aerul proaspăt, pe străzile nopții. Cu toții am decis că ne-ar prinde bine să facem câțiva pași, și am pornit-o la o plimbare nocturnă.

Noaptea, ați remarcat desigur, orașele se schimbă. Chiar bine iluminate, apar diferite, altele. Dacă în portretistică ajunge ca o rază, un spot să-și schimbe incidența

www.cimec.ro

pentru ca privirea personajului să devina blândă sau, dimpotrivă, amenințătoare, orașele, sub lumina felinarelor, se încarcă de mister, de poezie, capătă altă adâncime Și, pentru că la miez de noapte nu pot fi observate detalii ca ziua, orașele devin teren prielnic meditației, imaginarului, fanteziei...

Între vechi case sibiene iluminate pieziș și turnuri de biserici strălucind galbene în lumina reflectoarelor, umbra lui Dracula s-a insinuat iar în discuțiile noastre. Nu e de mirare că la sfârșit de secol XIX, într-o țară cu numele „Dincolo de păduri", existentă dar necunoscută, în care orașele par să se contorsioneze noaptea născând din umbre pe pavaj și ziduri vechi, fantasme, un irlandez să-și fi găsit sursa de inspirație, personajele și decorul romanului atât de cunoscut !

— Ceea ce este sigur, în acest colț de vechi pământ european, folclorul e bântuit de personaje fantastice, bine sau rău intenționate, iar poveștile de la gura sobei de pe vremea când televizorul era și el încă doar poveste, basme pentru copii, dar și pentru adulți, șoptite sub lumini licărinde, readuceau în imaginarul ascultătorilor strigoi și vârcolaci, descântători și fermecători, zmei și balauri, căpcăuni și iele, uriași și samce.

— Voi avea cu ce să-i uimesc pe copiii mei, la întoarcere ! Că Dracula e din nou la modă, acum, de când cu *Twilight,* noua poveste romantică cu vampiri care a făcut furori în generația lor, continuă Dominique, colegul nostru care are șase copii.

— Dacă vrei să îi uimești cu adevărat, pot să te ajut; îți pot sugera ceva mai rar, cunoscut doar de „inițiați", ceva mai criptic, mai original, mai grozav !

www.cimec.ro

— Zău ? Zău ? s-au apropiat alți colegi care trăgeau cu urechea, curioși.

Era evident că toți aveau acasă copii care se înnebuneau după originalități, și în zilele noastre nu e ușor să mai surprinzi prin inedit o generație care se declară blazată.

www.cimec.ro

Așa că m-am pus pe povestit:

O tradiție veche a locului vorbește de „Școala Șolomonarilor”, sau „*Șolomanca*”. O școală tainică, în care diavolul însuși e dascăl.

Coincidența face ca înaintea lui Stoker, un alt supus britanic, o scoțiană, Emily Gerard, să fi vorbit în scrierile ei de folclor despre acesta poveste. Autoarea, măritată cu un polonez, cavaler în armata austro-ungară, și-a urmat soțul până în Transilvania, locuind o vreme la Sibiu. Emily Gerard s-a pasionat după folclorul local și a publicat analize și literatură care și-a luat inspirația din aceste tradiții. Nu e de fel exclus ca scrierile ei să fi stat, împreună cu celelalte surse, la baza romanului lui Stoker, meritându-și astfel porecla pe care unii i-o conferă azi: *Madame Dracula*..., dacă nu prin apucături sângeroase, cel puțin în calitate de co-genitoare a celebrului erou.

Ei bine, Școala Șolomonarilor se află nu departe de aici, pe malul unui lac, nu se știe care, „lângă Hermanstadt”, numele german al Sibiului. La această școală sunt admiși doar câte zece elevi, care învață toate secretele naturii, ale limbii animalelor, vrăji și farmece. Da, un fel de *Poudlard*, școala lui Harry Potter ! Când și-au terminat, după nouă ani, studiile, nouă elevi sunt lăsați să se întoarcă în lume, iar al zecelea rămâne prizonierul diavolului, ca plată pentru osteneala lui. Călare pe un zmeu, el devine ajutorul Necuratului, stricând vremea și dezlănțuind trăsnetele. Ceilalți nouă elevi eliberați, roșcovani și voinici, în mantii albe de lână, încinși la brâu cu instrumente magice, cam ca druizii celți, umblă în lume incognito, punând la încercare oamenii, și eventual pedepsindu-i, dacă se dovedesc netrebnici.

O variantă cu tentă cultă pretinde că Școala

www.cimec.ro

Șolomonarilor ar fi fost fondată de Samuel von Brukenthal, personajul istoric care a marcat cultura Sibiului și a Transilvaniei, pentru a educa în magie albă și ezoterism câte șapte copii, veniți din cele șapte *burguri săsești* din Ardeal.

Oricum, povestea inspiră autorii contemporani de scrieri fantastice: Michael Scott Rohan — alt scoțian ! —, Angelia Sparrow și Naomi Brooks, citiți azi de generația tânără, se hrănesc, vampirizează ca să zic așa, pe șolomonarii transilvăneni.

Dar și mai important: pentru a vă uimi adolescenții, vorbiți-le de vrăjitorii din „*Myth II: Soulblighter"* (și ce dacă habar n-aveți ce e asta; ei, copiii vor ști !), joc electronic apărut în multiple variante. Aceștia au fost școliți la *Scholomance,* iar în *World of Warcraft,* jocul cu 12 milioane de abonați pe internet, Scholomance, castelul ruinat în care se creează monștri, e situat în mijlocul unui lac, întocmai ca în legenda populară !

Spuneți-le deci doar că ați fost într-o noapte, pe la mijloc de toamnă, în Hermanstadt, orașul transilvan la câteva leghe (că tot nu se știe exact unde e...) de lacul pe care se afla Scholomance. Adolescenții voștri electronizați vor ști să aprecieze !...

Trecuse de miezul nopții... În dimineața următoare, întorși în realitate, vom vizita Muzeul Astra din Dumbravă. Așa că ne-am întors la hotel, ca să ne odihnim după emoțiile zilei prelungite în noapte.

„— *E miezul nopții.. ! Dormiți în pace...",* cum probabil se anunța în alte vremi pe străzile pustii ale nopții sibiene...

www.cimec.ro

22

Trezirea nu s-a făcut la aceeași oră pentru toți. Unii, matinali, se întorceau deja dintr-o învigorătoare plimbare, pe când alții, mai somnoroși, de abia coborau să-și ia micul dejun.

Gauthier se așează lângă mine la masă. Și-a luat în farfurie câteva fructe, un bol cu cereale, un suc de portocale și o cafea. Eu, cu platoul meu de dimineață pregătit „ardelenește", cu mezeluri diverse și cașcaval, mă simt jenat. Nu sunt sănătoase mezelurile, ni se spune; dar în Ardeal, la Sibiu, cum să nu mă las tentat ?! Cu mulți ani în urmă, îmi amintesc de o expoziție cu specialități de măcelărie săsească care s-a ținut la *Împăratul Romanilor*. Ce deliciu ! Chiar până azi, după atâția ani, doar gândul la acele bunătăți mă face să simt pe limbă gustul Mettwurst-ului, un cârnat condimentat, pregătit din carne de porc și vită, afumată și uscată.

Pe Gauthier însă îl interesează cele văzute de el de la răsăritul soarelui:

— Cunoști gara din Sibiu ?

Gara ! Cum să nu știu eu gara ?! Bunicii mei locuiau în cartierul ei, „dincolo de *ștrec,* cum se spune pe alocuri în Transilvania, prin împrumut german, căii ferate. Chiar lângă ei era o gheretă de impiegați, responsabili cu bariera, *bakterii*, cu care sporovăiam eu, mucosul povestitor, câte-n lună și-n stele. Casa bunicilor avea patru apartamente în care trăiau, ca într-un fel de „*Take, Ianche și Cadâr*" ardelenesc o familie de sași, alta de unguri, bunicii mei, români, și a patra

www.cimec.ro

familie, italiană, pripășită de o viață în România. Fiecare apartament cu limba lui, cu tradițiile lui anume, cu bucătăria moștenită din părinți, cu aleanurile fiecăruia. Își văzuseră crescând copiii împreună, se ajutaseră unii pe alții în vremurile grele de după război, acum, pensionari cu toții, se întâlneau în serile de vară pe banca din curte sau când îngrijeau florile din grădină, ca să își amintească, când în românește, când în nemțește, când în ungurește, de zilele, anii care s-au scurs. Când cineva făcea o prăjitură, nepoții tuturor erau invitați să o guste. Poate idealizez, poate că or mai fi fost și frecușuri, dar erau cu toții oameni integri și știau, prin bun simț și educație, să se respecte reciproc. Da, gara și cartierul ei erau ca un fel de teren de joacă al copilăriei mele.

— Dar nu de gară voiam să te întreb, mă trezește din amintiri Gauthier. Ci de altceva, o bisericuță din fața gării. O știi ? Știi ceva despre ea ?

— Capela Crucii ! Cum ai dat de ea ?!

— Plecând de la hotel, am continuat axul orașului. Drumul se oprește la gară. Întorcându-mă, am dat de acestă construcție surprinzător de mică pentru o biserică de cartier.

— Te-ai ostenit să o descoperi, Gauthier. Meriți prin urmare să îi cunoști povestea, am început eu istoria, zâmbindu-i complice.

În zona actualei gări exista, de prin secolul al XIII-lea, o mănăstire. A fost construită de frații dominicani, pe acest teren aflat în afara zidurilor de apărare ale orașului. Mândria mănăstirii era o „răstignire” sculptată într-un monolit, la începutul secolului XV, de un meșter austriac: Petrus Lantregen. Turcii au năvălit și mănăstirea a fost trecută prin foc și sabie. Municipalitatea decide prin urmare să atribuie

www.cimec.ro

dominicanilor un loc de așezare înăuntrul incintei fortificate, și așa se ridică mănăstirea și biserica ce a devenit apoi „*a ursulinelor*”, pe lângă care ai trecut, coborând din Piața Mare înspre gară. Mănăstirea inițială, cu multe stricăciuni, a mai subzistat vreo două veacuri, servind drept adăpost sărmanilor și ca lazaret pentru leproși. Sibiul de azi păstrează încă acest nume, oarecum curios, cartierului din preajma gării: *Lazaret*.

Când armata lui Gheorghe Rakoczi II asediază Sibiul, municipalitatea decide să demoleze tot ce a mai rămas din mănăstire, nevrând să lase asediatorilor avantajul de a se folosi strategic de zidurile de piatră încă în picioare. După zeci de ani, Răstignirea este dezgropată din ruine. Oameni cu credință au pus-o iar în picioare, acolo unde se afla, sub cerul liber. Apoi, încet încet, ani după ani, au ridicat în jurul ei capela. Așa cum ai văzut, Răstignirea, înaltă de mai bine de 7 metri, face parte dintr-un armonios grup statuar, la baza crucii cu Sfânta Fecioară și Sfântul Ioan, veghind-o.

— Îți mulțumesc, Jean. Ce poveste ! Mă tem că fără tine aș fi ignorat acestă splendidă istorie...

Terminaserăm de mâncat și ne îndreptam spre autocarul care urma să ne ducă la Dumbravă. Înainte de a urca, Sylvie și Denis, îmbujorați de graba de a nu întârzia, apar de undeva, dinspre oraș, și ei.

— Am descoperit ceva extraordinar !

Denis a continuat, în timp ce mai multi dintre călători s-au adunat ciopor în jurul nostru:

— Am descoperit un normand la Sibiu !

La început am crezut că era vorba de vreun alt turist francez, călător și el prin Transilvania. Dar nu, nu despre ceva devenit atât de firesc acum era vorba. Sylvie și Denis au

www.cimec.ro

descoperit „un normand” pe o placă purtând numele unei pieți: Piața *Huet*.

Pentru sibieni numele acestei piețe e atât de cunoscut încât îl pronunță fără să își pună întrebări. Pentru străinii de oraș, numele Huet e încă una din denumirile puțin ciudate, exotice, ale săsimii sibiene. Dar pentru un francez, cu atât mai vârtos pentru un normand, Huet nu poate fi decât un concetățean ! Huet este un hipocoristic al lui *Hue*, el însuși variantă a lui *Hugues* ce vine dintr-o rădăcină germană, însemnând *inteligență.*

E drept că numele e comun în Franța (al 142-lea ca rang de frecvență între numele de familie franceze), dar e cel mai adesea întâlnit în Normandia. De unde mirarea colegilor mei.

Credeți-mă că nu mi-a fost ușor să aflu cine a fost personajul Huet, presupusul normand care a dat numele fermecătoarei străvechi pieți sibiene. E pomenit peste tot, în ghiduri și prospecte, pe plăcuțele indicatoare. Dar nicăieri nu am găsit explicația originii numelui.

Curiozitatea m-a împins să caut. Și, într-un târziu, într-o carte editată cu ocazia „Sibiului – Capitala culturală europeană” am aflat misterul: Albert Huet a fost un umanist și sprijinitor al școlilor, îndeplinind funcția de jude regal și comite al Sibiului, la sfârșitul secolului XVI. A fost deci, după toate aparențele, sas. Sau poate, cine știe, a fost descendentul vreunei familii de normanzi care au emigrat către răsărit, ajungând împreună cu vreun val loreno-luxemburghez până în *Țara de dincolo de păduri*...

— Ei bine, Denis, că veni vorba, îți prezint și eu un normand în Ardeal: la jumătatea secolului XIX, ultimul

www.cimec.ro

guvernator al Transilvaniei, contele Louis Folliot de Crenneville. Descindea dintr-o familie cu veche tradiție militară în serviciul Coroanei Habsburgice, și avea ca înaintaș pe François-Médéric Folliot de Crenneville, senior de Presle și de Buisson, în Normandia !

23

La ora stabilită eram cu toții instalați în autocar. Ne-am numărat, ca nu cumva să uităm vreun turist întârziat în drum, și am pornit-o pe Calea Dumbrăvii. Tot făcând pe ghidul, mi-am câștigat locul din dreapta șoferului. Din acest privilegiu decurgea, desigur, și o obligație morală: cea de a comenta, atunci când se ivea prilejul, cele văzute.

În dreapta drumului se înșiră, galbene, clădiri sobre, austere, teribil de austro-ungare și teribil de „administrative" totodată. Sunt chiar cazărmi clădite la sfârșitul secolului XIX, care au văzut defilând, ca să zicem așa, armate sub flamuri diverse, după cum au bătut vânturile istoriei. Au zăngănit arme tot mai perfecționate, au fost strigate ordine de luptă, politica urii a făcut să curgă sânge...

Și nu mult mai departe, de data acesta pe stânga Caii Dumbrăvii, Cimitirul Municipal. Un loc de pace, de pace veșnică.

Când mă întorc la Sibiu revin aici să infloresc mormântul bunicilor mei, să mângâi lespedea ce le acoperă mormântul, să spun o rugăciune și să îi readuc în amintire, iar

www.cimec.ro

vii. Cimitirele, departe de a fi locuri apăsătoare, sumbre, sunt parcuri ale rănilor cicatrizate, loc de rememorare, de amintire, de învățăminte, de cultură. Cimitirele de la Paris se vizitează ca orice alt obiectiv turistic. Cu un ghid tipărit sau cu o călăuză profesionistă care știe să sublinieze calitățile artistice sau istorice ale unui monument, personalitatea excepțională a unui defunct anonim sau, dimpotrivă, celebru, mici anecdote și mari istorii, vizitatorii parcurg aleile cimitirelor precum sălile lungi ale celebrelor muzee pariziene.

Plimbându-mă așa, pe aleile ordonate și demn întreținute ale cimitirului sibian, într-o zi însorită, am avut odată revelația contrapunctului, a dialogului celor două instituții aproape vecine, peste ani și vocații, cazarmă și cimitir, război și pace, ură și împăcare. În cimitirul Sibiului odihnesc, „pe religii”, 80.000 de suflete. Își dorm somnul de veci alături, separați eventual de o alee, creștini de religii diferite, mozaici, oameni care s-au hărțuit ori s-au stimat, s-au dușmănit din cale afară, dacă nu s-au iubit frățește. Morminte ale unor fruntași ai partidelor istorice alături de comuniști de tristă amintire, securiști torționari și membri ai grupului Dabija, împușcați pentru a fi luptat pentru libertate. Ca în atâtea alte cimitire ardelenești, pietrele de mormânt poartă amintirea oamenilor care au făcut istoria acestor locuri. Numele lor, gravate, vorbesc de originile lor și, dincolo de naționalitățile importante numeric ale Transilvaniei, întâlnești mereu și cehi și slovaci și polonezi și ruși și turci și atâtea alte neamuri. Dar parcă și mai mult decât sepulturile „civile”, mormintele militarilor căzuți, îmbrăcați în diversele lor uniforme, sub steaguri adversare, inamici, germani din Al Doilea Război, sovietici, români, unguri,

www.cimec.ro

invita la meditație. Cimitirul este locul în care te poți distanța astfel de imediat, și să cuprinzi, aparent paradoxal, dimensiunea adevărată a vieții, reala importanță a lucrurilor, să cerni profundul de futilitate. Războinicii dorm etern unii lângă alții, acum, în cimitirul din Sibiu, legați prin glia pe care au stropit-o cu sânge. Morții, toți morții și-au găsit loc aici. Că au murit pentru un ideal sau din obligație, că au luptat pentru o cauză azi judecată dreaptă sau nu, soldații războaielor trecute se odihnesc alături, în eternitate. Vanitas vanitatum, et omnia vanitas !

Dumbrava, *Junger Wald*, e la câteva minute de centru. Căci orașul, lacom, s-a întins tot mai mult, limitat doar de înțeleapta politică de prezervare a pădurii sibiene.

Imaginați-vă: Emil Fischer (celebru fotograf sibian născut la Plovdiv, în Bulgaria, într-o familie originară din Boemia, fotograf „al Curții Imperiale" și fotograf al Casei Regale a României — ce biografie ilustrativă pentru o epocă, un imperiu, o lume !), a imortalizat prima jumătate de secol XX în Sibiu prin portrete (fiecare veche familie sibiană are în arhiva ei fotografii semnate de el), sau poze de grup, evenimente istorice și peisaje.

Unul, datând se pare de la începutul secolului XX, oferă un unghi de vedere plonjant, probabil din turnul bisericii evanghelice înspre Piața Mare. Dincolo de ea, casele existente și astăzi, până la zidul de incintă, de-a lungul actualei străzi a Cetății. Mai încolo... câmpul ! Întreg cartierul de dincolo de zid, cu străzile lui așezate, umbroase prin copacii bătrâni, cu vechi case burgheze înconjurate de curți înflorite, cartier care mi se părea acolo din eternitate, nu exista la început de secol ! Ce să mai spun atunci de baronul

www.cimec.ro

von Brukenthal, care, cu două secole mai devreme, își stabilise reședința „de vară” departe de „orașul civilizat”, în inima naturii ? Casa mai există și azi, la doi pași de teatrul dramatic, adică în plin centru al Sibiului actual !

Pădurea Dumbrava („*Pădurea tânără”* în germană) e, pentru toți cei care o cunosc, Sibiul. Parte a lui, indisociabilă. Loc de recreație, de verdeață, de natură. Lac cu crapi și animale sălbatice în grădina zoologică. Bărci și hidrobiciclete, debarcader, pe vremuri cu portavoce, prin care, odată timpul de închiriere scurs, barcagiul anunța: „Barca numărul 5 să poftească la mal !...”. Mici și kebab, bere... Vânzol și atmosferă de târg, dumineca; sărbătoare...

Puțin mai departe, pe firul apei care se lărgește în iazuri înlănțuite, un muzeu cum nu mai e altul: cel al civilizației populare din România.

Sibiul are, ca nu multe orașe de talia lui, vreo zece muzee remarcabile. De mărimi diferite, pe subiecte diferite, de talii diferite. Unele de interes local, altele regional și unele de anvergură internațională. Muzeul acesta în aer liber mi se pare dintre cele din urmă. A aduna într-o colecție case și ateliere de meșteri țărani, la vremea când aceste tradiții se sting, este o inițiativă foarte inspirată.

Nimic din ceea ce poate fi citit pe ici și pe colo nu redă imaginea reală, trăită, a acestui muzeu. Vâlceaua care îi servește drept țarină e un parc care nu se arată. Înfățișarea lui, bine condusă, pare cu totul spontană, așa cum ar fi desenat-o Mama Natură. Cele aproape 100 de hectare ale așezământului sunt ordonate imperceptibil de-a lungul unor drumuri șerpuitoare, vizitatorul bătând cu pasul o salbă de cătune, ce

www.cimec.ro

se constituie armonios pe corpuri de meserii. Surpriza e că, deși casele și atelierele meșterilor strămutate aici vin din toate regiunile țării, din epoci diferite, ele se îmbină, se leagă, se integrează fără distonanțe.

Cunoșteam muzeul de mulți ani, din copilărie, încă de pe vremea când tata îmi explica, mirat el însuși, ingeniozitățile construcțiilor și ale tehnologiei sătești din „Muzeul tehnicii populare”. De la deschidere, în anii '60, și până azi, „muzeul-sat” a tot crescut, ajungând acum la aproape 400 „de fumuri”. Fondurile lui sunt bine gospodărite și aveam certitudinea că vizita noastră acolo va fi un punct de reper al călătoriei.

Nu m-am înșelat. Proiectul vizitării „muzeului satului” era cunoscut, și toți colegii așteptau cu bucurie întâlnirea cu ruralitatea, cu atât mai mult cu cât prea scurta

www.cimec.ro

noastră călătorie ne-a purtat în Transilvania exclusiv prin orașe. Am avut noroc și de o dimineață înnorată, deci nu cu străluciri, ci doar în subtile nuanțe de culoare, de mirosuri reavăne, în abur urcând de pe ape, în șindrile încă umede și iarbă turgescentă. Am pășit cu toții pe drumurile muzeului, cu o anume pioșenie. Probabil ca fiecare vizitator al sălașului, am început prin a vizita sistematic, în detaliu, casă de casă, meșteșug de meșteșug. Dar cum să dai bineț în toate casele unui sat într-o singură dimineață ?

Grupul nostru s-a scindat, după plăcere, după interese, și ne-am regăsit, când și când, la încrucișări de cărări.

— Ce ați văzut ? Cum e pe acolo ? Să nu scăpați nici bisericuța de lemn ! Să urcați în moara de vânt !

Plimbându-mă împreună cu câțiva colegi de o vreme așa, fără plan, vorbeam despre inspirația organizatorilor de a reda cât mai credibil satul adevărat, cel care trăiește. La geamuri erau glastre cu flori, și ici și colo, prin grădini, straturi de zarzavaturi. În curtea unei case văd un bărbat mai în vârstă, cosind alene câteva smocuri de iarbă, de parcă ar fi fost iarba pentru gâște. M-am apropiat de gard, de „*palang*”, cum se spune la Sibiu, și, sprijinindu-mi bărbia în pumni, am agrăit omul:

— Buna ziua, vecine !

„Vecinul” a întors privirea și, cu un zâmbet, mi-a răspuns la bineț.

— Dumneavoastră sunteți „gazda” ?

— Da, eu sunt gazda, sărac de mine !

Colegii mei ascultau în tăcere criptica, pentru ei, conversație. Am ezitat o clipă să mă apuc să le traduc pișichera întorsătură de frază, bazată pe ambiguitatea în care *gazda* însemnă și „bogat” și „amfitrion”.

www.cimec.ro

— Suntem angajați sezonieri aici, mi-a spus, volubil, „vecinul”. Pensionari, venim aici în fiecare zi din sezon și avem în grijă câte o gospodărie, două. Mai cosim iarba, mai udăm florile. Și, la cerere, dăm lămuriri celor ce vor să afle mai multe despre meșteșuguri.

Eram, evident, dintre aceștia. Așa că am continuat să-i pun întrebări, traducând totodată pentru colegi. Printre atâtea detalii pe care le-am aflat, interesante toate, o poveste ne-a plăcut cu deosebire. Povestea casei pe care o avea în grijă omul nostru.

Gospodăria aparținuse unui meșter dintr-un sat care, dacă am înțeles bine, a dispărut cu totul, înghițit de nevoile tehnologiei moderne. O casă veche, frumoasă, importantă se pare, de vreme ce alte mari muzee din țară s-au oferit să o cumpere. Din motive care le aparțin, urmașii meșterului, familia, azi oameni maturi, locuind la oraș, au decis să refuze toate ofertele și au donat casa muzeului sibian. După tehnici deja bine puse la punct, casa a fost strămutată cu totul, piatră după piatră, grindă după grindă, pe valea din Dumbrava. Și a devenit parte, piesă admirată în puzzle-ul satului de meșteșugari. Iar când urmașii meșterului au ajuns, după câțiva ani, la vârsta la care aveau să își aniverseze nunta „de argint”, muzeul i-a invitat să o sărbătorească în „casa bătrânească”. Slujba s-a ținut la bisericuța maramureșeană din vecini, iar pentru ospăț s-au așternut, mi-a spus „gazda”, fețe de masă în curte, pe iarbă, la umbra copacilor. Lăutarii au cântat, s-a dansat, ce mai, chef în lege ! Muzeul a rămas însă tot muzeu, deschis vizitatorilor. Iar nuntașii și-au văzut de serbarea lor, aducând încă o tentă, dacă mai era nevoie, de autentic, de viu, de adevărat, în reconstituirea civilizației

www.cimec.ro

sătești.

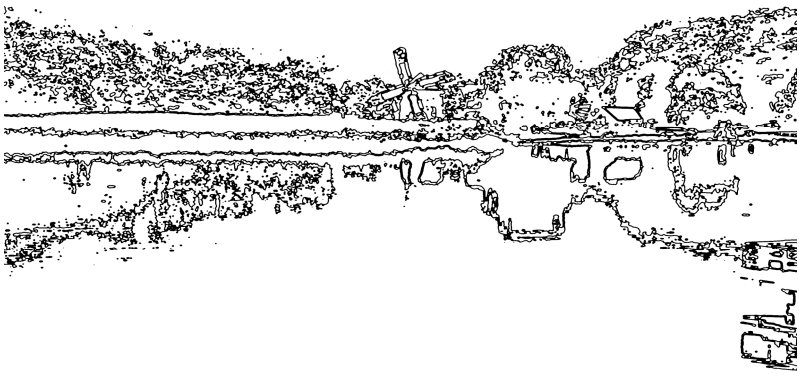

Colegii mei au găsit, ca și mine, că ideea de a angaja pensionari pentru a face să trăiască casele, gospodăriile satului, e originală și inspirată, servind și muzeului și oamenilor. Iar povestea acesta a donației care s-a încheiat cu o nuntă de argint, i-a mișcat și au repetat-o celorlalți cu încântare.

Muzeul a început prin a fi unul „național". Era în spiritul epocii, era dealtfel singurul mod la îndemână de a-l crea. Astăzi însă, la ora Europei care se reunește, idei noi îmbrățișează și alte meleaguri europene. Proiectul generos și novator de a invita tineri constructori din alte țări ale continentului pentru a crea în muzeul din Dumbrava construcții tipice locurilor lor de baștină, regrupate într-un nou „cartier internațional", este una dintre căile noi, dovadă

www.cimec.ro

că știința muzeistică, arta, este vie, se primenește, progresează, se adaptează și evoluează.

Plimbarea are însă sfârșitul ei. O oră fixată de cu dimineață, imuabilă, obligatorie. Autocarul ne aștepta la poartă. Ne despărțim deci anevoie de acestă lume rurală, pentru a ne reîntoarce „la oraș”. Ne mai rămân încă puține ore, dar atâtea lucruri de vizitat, de cunoscut...!

24

Masa de prânz ne aștepta, pregătită după tipic, într-o cramă de bun renume. Constrâns de regulile sibiene care favorizează circulația pietonală, autocarul ne-a lăsat, ce inspirație !, chiar la picioarele Turnului Gros.

Construit la mijlocul secolului XVI, turnul avea o funcție militară de prim rang. Dotat cu platforme pentru tunuri și guri de foc, înainta dincolo de linia zidurilor de apărare, deschizând unghiuri de tragere favorabile asupra invadatorilor.

Două veacuri mai târziu, Turnul a devenit însă, cu schimbarea vremurilor, primul locaș de teatru de pe actualul teritoriu al României. Sibiul a avut teatrul său — se mândresc localnicii — înainte ca orașe ca Praga, Graz sau Budapesta să fi avut astfel de instituții. Teatrul de la Turnul Gros a funcționat fără întrerupere aproape două sute de ani. După un interludiu în care a servit drept „club muncitoresc”, clădirea a

www.cimec.ro

fost renovată respectând planurile originare, și azi a devenit noul sediu al Filarmonicii sibiene.

La 1700, Sibiul avea în sistemul sau de apărare 39 de turnuri. Trei dintre ele, al Dulgherilor, al Olarilor și al Archebuzierilor se înșiră, legate de ziduri revigorate, de-a lungul străzii Cetății, fosta promenadă, pe la 1800, între cazarmă și teatru. La cealaltă extremitate a zidului, un alt bastion masiv, impresionant: Bastionul Haller, datând de la mijlocul secolului XVI, și unde, două secole mai târziu, funcționa Școala de Călărie. Găurile în zid, spun ghizii, sunt spații pentru gurile de foc. Dar, după surse discrete, unele dintre ele au fost practicate pentru a scăpa cât mai grabnic orașul, în perioada de ciumă, de trupurile celor morți.

Urcând treptele înspre zid, descopeream cu încântare această parte reconstruită a sistemului de fortificații. Colegii mei ar fi vrut să viziteze galeriile de strajă și meterezele întrezărite. Noroc că la ora mesei intrarea era închisă, altfel ratam dejunul. Am putut deci să ne continuam drumul pe străzile ce încă își așteptă cuminți renovarea, către restaurant.

Cu câțiva pași înainte de a ajunge, o văd pe Sylvie căutând febrilă aparatul de fotografiat. Mă întrebam care e subiectul care a interesat-o. Lucrurile s-au lămurit: Sylvie e farmacistă și e pasionată nu doar de meseria sa, ci de tot ce e legat de acest domeniu. La Cluj a ținut să viziteze Muzeul Farmaciei, la Sibiu mi-a cerut detalii despre Muzeul Farmaciei de aici. Acum însă fotografia o casă cu o firmă pe care scria: „Farmacie homeopată”. Am zâmbit și mi-a răspuns la zâmbet:

— Homeopatia a ajuns și în Transilvania !

— Nu „a ajuns”, Sylvie; „a plecat” ! A plecat din

www.cimec.ro

Transilvania ! Sibiul, ca să fiu mai precis, e chiar locul nașterii ei. În fine... dacă putem defini vreun loc de naștere al acestei discipline...

— Ce vrei să spui ? Ce are Hahnemann cu Sibiul ?

— Nu mă îndoiam că-l cunoști pe Hahnemann. Dar mă miră că nu știi legătura lui cu Sibiul...

— Nu o știu. Care e ? Știu că era un medic german, știu că a umblat cam peste tot în Europa, știu că e înmormântat la „Père Lachaise”, la Paris. A ajuns și prin Transilvania deci ?

— Da. A ajuns și aici. Dar cred că homeopatia datorează Sibiului mai mult decât o găzduire de aproape 2 ani a părintelui ei. Căci Christian Friedrich Samuel Hahnemann, student meritoriu la Viena, încurcat în necazuri financiare, e oarecum salvat de o ofertă providențială: în 1777 baronul Samuel von Brukenthal, proaspăt numit de împărăteasa Maria Terezia guvernator al Transilvaniei, îi propune tânărului student în medicină să-l însoțească la Sibiu, ca medic personal și bibliotecar. Trăind mai mulți ani la Viena, baronul von Brukenthal s-a pasionat pentru arta plastică, numismatică și cărți, suficient de mult ca să-și adune o excepțională colecție.

Sarcina de medic a lui Hahnemann era ușoară: avea în fond un singur pacient, care, pe deasupra, era sănătos tun. Dar misiunea de bibliotecar l-a făcut să profite de tezaurul acumulat de baron: după cum citează Richard Haehl, biograful lui Hahnemann, von Brukenthal poseda zeci de mii de cărți, între care neprețuite incunabule.

Un alt eveniment a marcat existența lui Hahnemann la Sibiu: baronul von Brukenthal însuși l-a introdus pe tânăr în loja masonică din oraș. Aici erau studiate doctrine esoterice,

www.cimec.ro

se dezbăteau idei, se medita. La 22 de ani, Hahnemann s-a format ca gânditor liber, investigator, ca observator în acest context de emulație intelectuală. Chiar dacă homeopatia poate fi discutată, eventual combătută, meritul acestui riguros și pasionat cercetător, capacitatea lui de observație dincolo de prejudecăți, aportul lui la definirea principiului experimentului pe omul sănătos, rămân valori perene.

Primele idei ale homeopatiei s-au înfiripat în mintea lui Hahnemann la Sibiu, se spune. Cartea care semnează nașterea disciplinei va fi publicată însă mai târziu, la 18 ani după plecarea lui din Transilvania.

Ascultându-mi relatarea, unul din colegi se întreabă:

— Și cum de a ajuns Hahnemann să moară la Paris ?

— Din dragoste, la aproape 90 de ani ! Subiectul acestei iubiri târzii se numea Mélanie d'Hervilly. Pictoriță, cu 40 de ani mai tânără decât medicul, Mélanie era bolnavă de ftizie. Medicina tradițională, alopatică, s-a dovedit incapabilă de a o vindeca. Hahnemann și-a oferit ajutorul. Tânăra pacientă i-a devenit discipol și apoi soție. S-au mutat la Paris, unde Hahnemann a fost încununat de cel mai răsunător succes.

Și în Transilvania însă, homeopatia lui Hahnemann și-a găsit urmași încă de timpuriu. Unul dintre ei, doctorul Johann Martin Honigberger, născut la Brașov la sfârșitul veacului XVIII (sas vorbitor și de română), homeopat renumit, a fost un propovăduitor al disciplinei în lume, până hăt departe, în Indii.

În amintirea acestor personalități celebre, ne-am fotografiat cu toții în fața farmaciei homeopate, căci acum,

www.cimec.ro

după toate aceste povești, homeopatia la Sibiu a căpătat o mai complexă semnificație.

Apoi am coborât în cramă.

O pivniță seculară, la subsolul unei clădiri recondiționată și adaptată pentru a deveni o plăcută sală de restaurant. Împreună cu agenția noastră, am imaginat aici o surpriza culinară: degustarea de brânzeturi locale.

Legătura francezilor cu *fromage*-ul este cu totul particulară. O masă care nu se termină cu brânză nu este, pentru francez, o masă încheiată. Se poate renunța la aperitive sau la desert; la brânzeturi nu ! „O masă fără brânză — spunea în *Fiziologia Gustului* Brillat-Savarin — e ca o frumoasă căreia i-ar lipsi un ochi !”.

Problema, unica mea problemă era: cum vor aprecia colegii brânzeturile acestea sibiene, atât de diferite de ceea ce se denumește în Franța îndeobște *fromage.* Care e diferența ? În primul rând brânzeturile franțuzești sunt, în marea lor majoritate, brânzeturi din lapte de vacă, nu de oaie. Apoi ele sunt, cel mai adesea, ceea ce se numește brânză „cu pastă moale”, adică un produs afinat, care dospește, se maturează în timp, sub influența unei anume ciuperci, sau cele „cu pastă dură”, în care cheagul se încălzește înainte de a-l afina. Brânza din Carpați, a cărei prototip e cașul, se obține prin zvântarea cheagului. Măcinat și frământat cu sare, dă brânza de burduf. După cum bine observa regretatul Radu Anton Roman, caș se produce peste tot unde se fabrica brânză. Numai că în România el se consumă și ca atare, în timp ce pe alte meleaguri cașul nu e decât materie primă pentru brânzeturile mai elaborate. Gustul cașului, al urdei, al brânzei de burduf sunt foarte diferite de cel al brânzeturilor comune

www.cimec.ro

pe masa francezilor. De unde îndoiala mea: le vor plăcea oare colegilor francezi brânzeturile din Mărginimea Sibiului ?

Am negociat din vreme ca brânzeturile să ne fie prezentate după masă și înainte de desert, conform tipicului francez. Așa că, la momentul cuvenit, au apărut pe mese, prezentate pe bogate platouri, felii de brânză, toate diferite.

Urda își are un echivalent într-o brânză din Corsica, *brocciu* (e interesant că „*u*”-ul final nu se pronunță, ca în românească veche), și, evident, cunoscuta peste tot „*ricotta*” italienească. Se fabrică la fel, prin fierberea zerului și strecurarea jintiței care se obține. Telemeaua românească, caș murat în saramură, se apropie azi tot mai mult, găsesc, odată cu evoluția gustului consumatorilor, de „*feta”* grecească binecunoscută și în Franța. Năsalul, o splendoare de brânză cu pasta moale, maturată de mucegaiuri nobile în grotele de la Taga, e rudă apropiată, de lapte, ca să zic așa cu *Maroilles*-ul din nordul Franței, de pildă. Dar au venit pe aceleași platouri și bunătăți exotice fără echivalent pe mal de Sena: brânza de burduf și cașul, brânzeturile afumate, cu gust de cetină, brânza cu ierburi aromatice, brânzeturi împletite în colac...

Mă așteptam la anume ezitări. Nu a fost niciuna ! Gusturile necunoscute, aromele, au fost descoperite și apreciate cu plăcere. Brânzeturile sibiene au câștigat aplauze la scenă deschisă. Cât despre mine, bucuros, am oftat adânc, eliberat de încă o grijă.

În timpul mesei, băiatul care ne servea, tânăr, amabil și vorbăreț, voia să știe dacă „domnii francezi” au găsit brânzeturile bune. Apoi, îndatoritor, ne-a dat explicații despre

www.cimec.ro

alte specialități gastronomice locale și ne-a îndrumat spre diverse locuri de vizitat. L-am asigurat că știu bine Sibiul, căci l-am bătut și cu pasul și cu tramvaiul în lung și în lat.

— Cu tramvaiul ?!

— Da, cu tramvaiul.

— ... Păi tramvaiul nu merge decât de la Dumbravă la Rășinari !

M-am întrebat dacă mă ia peste picior. Nu. De fel. Doar că era atât de tânăr încât nu știa, nu apucase tramvaiul în oraș.

Așa că, întorcându-i amabilitatea, m-am apucat, cu o anume delectare, să îi povestesc și eu despre Sibiu.

Istoria tramvaiului sibian începe la sfârșitul secolului XIX, legată îndeaproape de istoria curentului electric în Ardeal.

În acea perioadă, cetățenii din Sibiu doreau să aducă în oraș unul dintre mijloacele de transport moderne, inventate peste Ocean, despre care se auzea acum și în Europa, pe la expozițiile tehnice care abundau. Tramvaiul, mânat încă de cai, devenea electric. Directorul Casei de Economii din Sibiu, Karl Wolff, conduce delegația din oraș la Expoziția Electrotehnică Internațională de la Frankfurt din 1891. Aici sibienii au o întâlnire providențială: cea cu Oskar von Miller, viitorul fondator al remarcabilului *Deutsches Museum* din München și care a electrificat, cam la aceeași vreme, Bavaria. Pe atunci tânăr inginer, conducând un birou de lucrări tehnice, von Miller se arată interesat de proiectul sibienilor și vine, împreună cu alți ingineri, la Sibiu. După cercetări, ei propun construirea unei hidrocentrale pe râul Sadu, care ar putea alimenta cu electricitate Sibiul și, în drum, Cisnădia. Pe

www.cimec.ro

scurt: în 1898 în Sibiu ardeau 7.500 de becuri electrice, iar maşini diverse, animate de electricitate, făceau ca industria oraşului să ia un avânt nemaipomenit.

Curentul fiind adus în oraş, tramvaiul electric a putut să fie pus pe şine la Sibiu. În 1905 s-a deschis prima linie care pleca de la gară până în Sub Arini, apoi linia a fost prelungită până la „Steaua”, până la Cimitir şi, din 1915, până în Dumbravă. În ghidurile Sibiului se spune că a fost al doilea oraş în Europa având tramvai electric. Cum niciunul nu spune care a fost primul, m-am aplecat asupra subiectului. Din sursele mele, diverse, primul oraş ar fi, *ex-aequo*, Berlinul (1881), Frankfurt pe Main (1884), Budapesta (1889), Praga (1891), Kiev (1892), Hamburg, Belgrad şi Le Havre (1894), München, Bratislava şi Strasbourg (1895), Nüremberg şi Rouen (1896), Copenhaga, Moscova şi Barcelona (1899), Londra şi Caen (1901), Cracovia (1903)... Dar şi Bucureştiul (1894), Timişoara (1899) şi Brăila, Galaţi, Iaşi şi Satu Mare (1900). În fine, evident că nu are importanţă, lista e doar o anecdotă.

— Deci Caen, Le Havre şi Rouen-ul, oraşele noastre normande, fac parte dintre primele europene cu tramvaie electrice ? îmi cere Alban confirmarea. Uite că trebuia să vin în Transilvania ca să aflu asta !

În timp ce povesteam, colegii ascultau interesaţi. Dar tânărul nostru ospătar deschidea ochii cât farfuriile pe care le mânuia. E evident că nimeni nu i-a vorbit niciodată de o linie de tramvai în plin oraş la Sibiu.

— Din 1927 un alt ax, o nouă linie făcea legătura între gară şi piaţa Cibinului. Acesta reţea urbană, practică, eficace, ieftină, nepoluantă şi civilizată a perdurat aşa până în anii '70,

www.cimec.ro

când din dorința de modernitate, nu știu, poate și din argumente economice mai solide, șinele tramvaiului din Sibiu au fost demontate și s-a introdus troleibuzul.

— Trecea prin Piața Mare ?... a îndrăznit mirat junele ospătar.

— Pleca de la gară, căci își avea depoul pe strada alăturată, „*a Uzinei*”. Când treceam pe acolo, priveam prin gard vagoanele și locomotivele din depou și din curte, curățate și reparate în permanență. Prima haltă o făcea tramvaiul înainte de a lua pieptiș dealul Ursulinelor, la doar câteva sute de metri de gară. Apoi urca la pas până în Piața Mare. Următoarea stație, după ce străbătea Corso-ului, era la Hotelul Bulevard. Și așa mai departe până în Dumbravă. Biletele costau 30 de bani, și se găseau la însoțitorul controlor. El dădea „liber” vatmanului, trăgând de o coardă întinsă de-a lungul plafonului, și care suna plecarea.

Ospătarul meu, uimit din cale afară, avea vădit o mie de alte întrebări de pus. Numai că prânzul continua și a fost chemat cu vehemență la treabă. După plecarea lui, am continuat să povestesc colegilor de masă:

— Ceea ce era remarcabil la aceste garnituri fabricate înainte de război, erau „vagoanele de vară”. Nu erau multe, doar câteva, dar erau urmărite, căutate, și, la o adică, oamenii care plecau până în Dumbravă lăsau să treacă un tramvai-două, numai de plăcerea de a putea călători cu un astfel de vagon. Erau vagoane-platformă, cu acoperiș, dar fără pereți laterali. În axul lor, pe mijloc, erau două rânduri de bănci așezate spate în spate. Atât. Plăcerea călătoriei vara cu aceste vagoane mi-o amintesc și azi.

— Am văzut la Dumbravă linia, îmi spune Alban. Deci în afara orașului, mai funcționează încă.

www.cimec.ro

— Da, oarecum. Sunt câteva curse, din când în când, între Dumbravă și comuna de alături, cea de obârșie a lui Cioran, Rășinari. Cu tramvaie aduse din Elveția. Altă epocă... Pe de altă parte, oameni cu imaginație și întreprinzători închiriază azi tramvaiul pentru turiști. Mărturisesc că făcea parte din opțiunile pe care le-am studiat pentru noi, doar că timpul nu ne-a permis fantezia asta.

25

Masa s-a terminat în veselie, iar la ieșirea din restaurant ne aștepta un soare mare, cald, promițător de o după amiază splendidă ! Era important să fie așa: urma o după amiaza „liberă”.

Fiecare dintre noi, după plăceri, după gusturi, după curiozități, dorea să hoinărească pe ici și colo, să descopere, singur sau în grupuri mici, colțuri sibiene cunoscute din ghiduri sau pur și simplu descoperite prin hazardul hălăduirii.

În ceea ce mă privește, încărcat de nostalgii, mi-am propus să mănânc o *amandină* într-*o* cofetărie. *Prăjitura* asta „de 1 leu 75”, acoperită sub pomponul ei de cremă de cacao cu o crusta de ciocolată care ascunde un aluat negru îmbibat în rom, e un vis al meu, o nostalgie din copilărie, un fel de *madeleină a lui Proust,* o amintire dragă, un simbol. Așa că m-am apucat să caut o cofetărie.

Pe vremuri cunoșteam eu bine cofetăriile Sibiului. Nu

www.cimec.ro

degeaba am declarat aici sentențios, la câțiva anișori, că m-am decis să mă fac cofetar ! Așa că am întins pasul voinicește. În locul primei cofetarii era acum un magazin de lux. A doua s-a transformat într-un fel de bar înecat în fum. A treia a dispărut, pur și simplu.

Am căutat cu ochii un sibian mai din generația mea. Să-i explic dorința. Să-i cer să mă îndrume. O doamnă m-a ascultat. A chibzuit puțin, apoi a zâmbit încurcată: „Da, cam de multă vreme Sibiul nu mai are cofetării!...”.

E curios, sunt uimit, caut o explicație fără să pot să dau de ea: de unde acestă uitare, iubire înșelată, aceasta pierdere inexplicabilă a unei tradiții ? În mai toate orașele din România s-a întâmplat la fel, mi se spune. Cofetăria era unul din locurile, din localurile iubite ale orașelor. Azi nu mai sunt pentru că nu mai sunt mușterii ? Ma mir fără să pot pricepe.

Pofta mea nostalgică și-a găsit un final fericit: doamna întrebată și-a amintit că în Orașul de Jos, nu departe, cum cobori strada Turnului, mai subzista încă o cofetărie. Am găsit acolo și amandine, și ischlere, așa încât am plecat încântat de a-mi fi împlinit dorința.

Am urcat apoi iar înspre Piața Huet, și am luat-o agale spre Catedrala Mitropoliei. Soarele de toamnă încălzea încă, fără să dogorească. La Catedrală se oficiau cununii, și am întâlnit, fără să fie o surpriză, mai mulți colegi de drum, veniți să viziteze acest loc de cult. Erau bucuroși să poată vedea catedrala, și mai ales să poată asista la aceste oficii religioase ortodoxe.

Ieșiți mai apoi în curte, ne-am așezat pe bănci și, cu ochii închiși către soare, am lăsat fiecare să se deruleze în

www.cimec.ro

memorie filmul celor văzute în după amiaza aceea.

— Interesantă catedrală, îmi spune Henri. Pare cu totul bizantină și totuși, curios, nu distonează în contextul acestui oraș medieval...

— Catedrala e aici de o sută de ani. A avut timpul să își înfigă rădăcini, să se integreze, să devină și ea Sibiu. Un Sibiu al secolului XX, e drept, dar noi nu vizităm un muzeu medieval, ci un oraș adevărat, care trăiește.

— Da, argumentul tău e pertinent. Voiam să spun însă altceva: e o catedrală de inspirație bizantină, și totuși pare o biserică transilvană, nu o Sfânta Sofia stambuliotă.

— Știi de ce ? Pentru că arhitecții budapestani care au proiectat-o au fost solicitați să o adapteze „pământului", Ardealului care a născut-o. Ridicarea în fațadă a celor două turnuri de pildă, îi dă catedralei un aer de biserică puțin barocă, transilvană, o anume tentă locală.

Mai apoi, elemente imperceptibile, poate chiar subiective, dar reale, se adaugă, se acumulează în această construcție de cult heteroclită și totuși unitară: primul ei ctitor a fost însuși împăratul de la Viena, Franz Joseph I. Apoi, în impresionantul altar sunt incluse și patru icoane elene, provenind de la biserica grecească ce a preexistat în acest loc. Picturile interioare, mai pe urmă, sunt opera unor artiști români, iar candelabrul uriaș cu 76 de becuri a fost fabricat la Viena. Cele patru clopote, în fine, au fost turnate la Sopron, oraș unguresc al Imperiului, întregind astfel opera arhitecturală de creație colectivă austro-ungaro-transilvăneană și valahă. Acestea au fost vremurile, catedrala ortodoxă de la Sibiu e și ea ilustrare peste timp a istoriei acestei țări.

Încă un cuvânt despre clopote: Gheorghe Dima, foarte

www.cimec.ro

cunoscut muzician ardelean, școlit în Austria, primul director al Conservatorului din Cluj care azi îi poartă numele, a cerut, pentru motive de armonie, ca cele patru clopote să fie acordate în mi minor. Turnate în bronz și cântărind între 150 și 1.500 de kilograme, clopotele au fost rechiziționate în primul război, devenind tunuri ucigașe. Când a revenit pacea, clopote au fost turnate din nou, și azi le auzim sunând în aceeași armonie de la origine.

S-a lăsat un moment de tăcere. Privirile noastre cuprindeau catedrala încercând să o citească dincolo de clipa prezentă, în istorie, în zbuciumul nașterii ei, în toate momentele care au făcut-o inimă a credinței ortodoxe ardelene, de-a lungul acestui secol care a schimbat lumea.

— Am vizitat și celelalte biserici din centru, a continuat Henri. Cea catolică, în Piața Mare, cea luterană, remarcabilă, în Piața Huet...

Colegul nostru Patrick, mereu pasionat de micile istorii care sunt, e drept, consubstanțiale marii istorii, se lansează, entuziast, în povestea pe care tocmai a descoperit-o cu ocazia unei vizite ghidate făcută în acea după amiaza în Catedrala Evanghelică.

— La catedrala luterană l-am reîntâlnit pe Dracula ! Dracula junior, ce-i drept, Mihnea. Fost domnitor în Valahia, fiul lui Dracula a fost omorât din motive politice, sau poate de onoare se mai spune, chiar în biserica aceasta, pe când ieșea de la slujba religioasă !

— Era la fel de crud ca tatăl său ? s-a interesat Henri.

— Mă tem că da. I se spunea „Mihnea cel Rău”, și

www.cimec.ro

porecla asta trebuie să aibe acoperirea ei în fapte, a fost părerea lui Patrick.

— Mihnea cel Rău, adaug eu, „a tăiat”, cum se spunea în vechile cronici, mulțime de boieri. A mai tăiat, se pare și niscai preoți și starosti de mănăstiri, căci, zic unii, trecând din interes politic la catolicism, voia să își dovedească prin fapte apartenența la noua credință. Nu a tras în teapă, dar tăia nasuri. Asta era specialitatea lui.

— L-au omorât deci boierii...

— L-a omorât un rival la domnie, împreună cu alți doi ciraci. Dar fiul lui Mihnea, Mircea, împreună cu un mare număr de sibieni revoltați de faptă, le-a venit de hac chiar atunci, pe loc.

— Și ce s-a ales de Mircea, acest fiu răzbunător ? Care a fost destinul neamului Drăculeștilor în continuare ?

— Dintre fiii lui Mircea, unul a devenit domn în Moldova, celălalt în Muntenia. Nu au prea strălucit, nici ca domnitori, nici ca personaje. Poate doar anecdotic, căci Alexandru, domn în Valahia, a inventat impozitul „oaie seacă”, care i-a adus și o poreclă. Era o taxă pe oile sterpe, pentru a nu le scăpa de darea care se numea „oierit”. Și încă ceva, fiul acestui domnitor, un alt Mihnea, stră-stră-nepot al lui Vlad Țepeș, domnitor și el, a trebuit să înfrângă în intrigi un concurent important, pe Petru Cercel, susținut pe lângă Sublima Poarta de... Henric al III-Iea, regele Franței ! Căci acest Petru Cercel, contra-candidatul, tânăr, cultivat și frumușel se pare, a fost găzduit de regele francez o vreme. Henri, se spune, avea o anume înclinație pentru băieții frumușei. Iar Petru, cu cercelul lui... cine poate ști ?!...

Colegii mei de drum, mai buni cunoscători ai istoriei Franței decât mine, m-au corectat. De fapt înclinațiile lui

www.cimec.ro

Henri III erau exclusive și repetat dovedite către femei, iar homosexualitatea lui, presupusă, doar o rumoare lansată și întreținută de răuvoitori. Dacă e așa, trebuie să conced, cercelul lui Petru nu a putut juca decât un rol cu totul neînsemnat în istorie.

26

Cina am avut-o la un restaurant foarte sibian. Între orașul de sus și orașul de jos, într-o clădire cu urme din secolul al XV-lea, într-o sală în care ne-am regăsit doar noi, grupul de normanzi călători.

Am fost omeniți cu țuică și, dacă nu s-ar fi întâmplat așa, sunt sigur că toți confrații, într-un glas, ar fi pretins să fie respectată tradiția pământului !

La un moment dat, de la masa lui, Luc cere o clipă de tăcere:

— Azi după amiază, intrând într-o librărie, am dat peste o carte tipărită aici, în Sibiu, în franțuzește. E cartea unui belgian care a trăit în ultimii ani în Transilvania și care scrie pagini de dragoste adevărată pentru Ardeal. Privește cu ochi de îndrăgostit aceasta țară, și chiar neajunsurile îi par alese calități...

Ne-a citit apoi entuziast câteva fraze din volum. Observații personale, obiective și subiective, inteligente, pertinente, inspirate. Pe urma, apropiindu-se de masa mea, a

www.cimec.ro

continuat cu voce tare:

— E ultima noastră seară în Transilvania. Țara aceasta, despre care nu știam mai nimic acum câteva luni, ne-a devenit familiară, prietenă, datorită ție. Am cumpărat deci încă un exemplar al acestei cărți de dragoste și, împreună cu toți colegii, ți-am dedicat-o ție și amintirii acestor clipe.

Sunt momente în viață care ne bucură până la lacrimi. Clipe care ne emoționează și care semnează pentru neuitare, un ceas al existenței noastre. Acest gest, prietenesc, cald, adevărat, a fost pentru mine un astfel de moment.

Păstrez în biblioteca mea cartea dăruită atunci. Recitesc, când și când, dedicațiile care umplu paginile de gardă ale volumului. Fiecare semnătură e amprenta unui prieten și toate, laolaltă, reprezintă pentru mine plăcerea reală a tuturor, a noastră, de a fi descoperit împreună, atunci, Ardealul.

Cina s-a prelungit, îmbogățită de discuții care au pornit de la acea carte. Un belgian ajuns în Transilvania, simbolul legăturii între vestul și estul Europei, o anume frăție fără hotare, recâștigată, un continent multimilenar care își afișează mândru legătura de sânge a țărilor care îl constituie. Intelectualii, în prima linie, întind punți.

— Belgianul acesta, meditează cu voce tare Denis, venit în Transilvania din Flandra lui natală, găsește frați de idei și de suflet hăt departe în Carpați. Ca el alții, tot mai mulți, vor descoperi că Europa nu se termină la Viena.

— Știi, Denis, îi spun, belgianul nostru nu e primul flamand în legături culturale cu Ardealul. O teorie spune

www.cimec.ro

chiar că numele acesta, „Ardeal”, ar face parte din aceeași familie etimologică cu „*Ardenii*”, denumire celtă a unei păduri din Belgia actuală. Or, „*Trans-silvania*” vorbește și ea de păduri... Dar cu mult înaintea autorului de care vorbim, o legătură intelectuală, așa cum au existat câteva notabile în epoca umanismului renascentist, a legat pe marele Erasm din Rotterdam de Transilvania. Un dialog, o corespondență cu Nicolaus Olahus, primul umanist de origine română, a rămas în istoria culturală a Europei.

— Cine era Olahus ?

— Un episcop catolic maghiar de origine română. Un transilvănean. Un sibian, după mamă și naștere. Bunica sa era soră cu Iancu de Hunedoara, tatăl lui Matia Corvinul, iar, după unele păreri, ar fi fost chiar „*ex sanguine Dracula Voyvodae Valachiae*”, rudă de sânge cu Drăculeștii.

— Și cum a ajuns episcopul acesta în relații cu Erasm ?

Denis, spirit curios, voia să cunoască, cred, nu doar mecanismul care făcea, în secolul al XVI-lea, ca un intelectual est și un intelectual vest european să se întâlnească, ci, mai cu seamă, personalitatea acestui Nicolaus de care nu a mai auzit, și care părea o referință și un simbol.

— O poveste fascinantă a Europei dinainte: Olahus a fost secretarul regelui Ungariei, Ludovic al II-lea. Acesta era căsătorit cu Maria de Habsburg, de Castilia și de Burgundia, sora lui Carol Quintul, împărat romano-german. După dezastruoasa bătălie de la Mohacs cu turcii lui Soliman Magnificul, când armata maghiară este decimată și regele însuși este ucis, Maria, prin grija împăratului, fratele său, ajunge regentă în Țările de Jos. Olahus o urmează la Bruxelles. Aici îl întâlnește pe Erasm și leagă cu el o

www.cimec.ro

prietenie până dincolo de moartea marelui umanist din Rotterdam. Elegia compusă „la mormântul” lui Erasm este dovada acestei legături de suflet. Olahus a scris lucrări religioase și istorice. Preocupările lui umaniste transpar din opera pe care a lăsat-o. Acțiunile sale, numeroase și semnificative, în sprijinul școlii, a iobagilor, leagă gândul de faptă.

Personajul Olahus i-a pus pe comeseni pe gânduri. Ca și mine, probabil își spuneau cât de păcat e că de atunci s-au scurs secole de nefirească despărțire a continentului nostru. Europa de azi, Europa care se deschide, comunică, trăiește iar împreună e un motiv de bucurie. Dar, hotărât, vedem încă o dată că nu e o invenție contemporană !

De la masa din vecini, trăgând cu urechea la conversația noastră, simpatica domnișoară care ne însoțea de la Cluj din partea agenției de turism, mă întreabă pe șoptite:

— Ați fost cumva ghid vreodată ?...

Ma pufnește râsul. Nu mă așteptam la o astfel de apreciere.

— Nu am fost ghid; dar acum, după experiența asta, îți spun cinstit, mă cam bate gândul..!

Luându-mă în serios, domnișoara îmi spune:

— Povestiți istoria altfel decât în manuale. Vorbiți despre lucruri care nu se găsesc în toate ghidurile, și nu detaliați decât atunci când amănuntul are însemnătatea lui... Știți, dacă ați organiza un curs de ghizi, sunt sigură că v-aș găsi clienți !

— E o idee, domnișoară... Rămâne să mă înțeleg cu

www.cimec.ro

pacienții, să mă mai lase să scap puțin de gărzile mele.

27

Cina noastră, plăcută, s-a terminat târziu. Am pășit în stradă cam pe când bătea miezul nopții. Noaptea caldă ne învăluia, și nimeni nu voia încă să se ducă la culcare. Așa că am luat-o iar agale, grupuri grupuri, pe străzile fără trecători. Urcând și coborând trepte, reperându-ne după turnurile luminate ale bisericilor, ascultând sunetele nopții... O mașină care trecea grăbită, câțiva tineri care râdeau zgomotos sub o poartă, înghiontindu-se... Apoi doar liniștea pașilor, pe caldarâmul de piatră.

Atunci, pornind de la o remarcă anume, a venit vorba despre Melchior.

Sibiul e un adevărat oraș al vechii Europe Centrale, așa cum și-o imaginează occidentalii. Un fel de Viană în miniatură, mai năpăstuit de vremi, mai puțin întreținut și nerecondiționat încă pe de-a-ntregul, dar poate tocmai de aceea cu un gust mai marcat de autentic, nemachiat, de adevărat. Casele secolelor XV, XVI, XVII se înșiră una după alta, pe străzi care se încâlcesc. În spatele zidurilor groase se pot imagina lesne istorii simple de viață sau complicații ale existenței, interese, conflicte, evenimente, destine și pasiuni. Prin porți deschise se întrevăd, abia luminate de rare becuri

www.cimec.ro

galbene, curți comune, uneori surprinzătoare, în care au trăit generații după generații de sibieni. Casa brutarului Böbel, a filosofului Müller, a arhitectului Kos, a primarului Haller vorbesc toate despre cei care le-au dat existența, le-au constituit sufletul, despre meseriile lor, truda lor de viață.

Printre ei, undeva în acest oraș, într-o anume casă neștiută, poate chiar această casă veche și nebăgată în seamă de notițele turistice, pe lângă care tocmai treceam, s-a născut, a trăit și a ostenit în munca lui de migală, unul din cei mai remarcabili alchimiști din toate timpurile: Melchior Cibinensis, Melchior Sibianul.

— Nu m-aș mira de fel, a spus la un moment dat unul dintre noi, să văd strecurându-se pe această stradă întunecoasă, la miez de noapte, un personaj de legendă, vreun misterios noctambul înfășurat într-o pelerină neagră, în cap cu o scufie țuguiată. Vreun alchimist cum trebuie să fi existat și aici, ca în toate orașele baroce...

Au fost câteva chicote, apoi o glumă-două, și s-a lăsat din nou tăcerea.

Gauthier, gânditor, a murmurat cumva, ca pentru el:

— Alchimiștii au existat și probabil mai există încă. Mai mult, s-au descoperit scrieri alchimice chiar și în China antică ! Nu cred că merită luați în derâdere...

Câteva priviri întrebătoare, mai degrabă mirate decât sfidătoare, s-au îndreptat spre Gauthier. Ajunsesem în Piața Mare, luminată, și, sprijiniți de fântâna reconstruită, ne-am apucat să vorbim despre alchimie.

— În tinerețea mea, pe la vârsta liceului, spunea Gauthier, mi-a căzut în mână o carte. O scriere dintre acelea care, la vârsta marilor întrebări, pot condiționa un spirit în

www.cimec.ro

formare, îi pot chiar decide destinul. Cartea pe care și copiii mei au citit-o la aceeași vârstă, cu aceeași fascinație, mi-a deschis ochii asupra unui adevăr esențial în filosofia științei. Anume că prin descoperirile ei, umanitatea avansează pe o cale. O cale unică, una singură, comună, colectivă. Un drum al civilizației prin hățișurile de necunoașteri care ne constituie universul. Dar că, implicit, omenirea ignoră toate celelalte căi posibile. Dovada am căpătat-o de atâtea ori, atunci când societatea noastră a venit în contact cu grupări de oameni, alte civilizații, care au trăit izolat. Dar iată un exemplu recent: Războiul al II-lea a despărțit nu doar lumea, ci și comunitatea științifică în două tabere, între care punțile au fost suspendate timp de un deceniu. O nimica toată, la scara evoluției noastre. Când savanții celor două tabere, după război, s-au reîntâlnit iar, surpriza a fost extraordinară. Cele două jumătăți de lume au pornit-o științific pe căi diferite și rezultatele aplicațiilor deveniseră neînchipuit de divergente. Odată cu ele, chiar civilizațiile aparte care se desenau au luat-o pe două căi diferite, paralele, dacă nu încă divergente...

— Au făcut nemții alchimie ? a venit o replică mai degrabă malițioasă decât cu adevărat interesată de vreun răspuns.

— Nu era vorba de asta. Dar fiindcă întrebi, da, într-un fel da. Căci cercetările de fizică nucleară, chiar dacă te poate surprinde, sunt, am să-ți explic de ce, rude apropiate cu cercetările tradiționale ale alchimiei.

Pentru noi toți, alchimiștii erau un fel de strămoși ai chimiștilor, cu singurul merit științific de a fi deschis calea. Da, au descoperit incidental și câteva elemente, substanțe, dar aurul lor „filosofal” ni se părea, la ora aceea, o poveste de

www.cimec.ro

adormit copiii.

Gauthier ne-a schimbat oarecum părerea.

— Chimiștii de azi, „chimiștii științifici”, își fac experimentările repetând în principiu aceleași reacții și variind, pe rând, câte un parametru, nu mai mult. Rezultatele muncii lor sunt eminamente reproductibile, condiție *sine qua non.* Alchimiștii dimpotrivă, repetă aceeași experiență, cu parametri riguros identici, de sute, de mii de ori. Și, când vine Ceasul, obțin *Marea Operă*.

— Piatra Filosofală ?

— E mai complicat decât atât: Piatra Filosofală e un subprodus, nu scopul Muncii. Truda, obstinația, rigoarea de ceas cu ceas, de zile și nopți, de ani, transformă împreună opera și omul. Cei doi parametri sunt intim legați în alchimie. Adevăratul scop ultim al alchimistului este propria lui transformare, luată după cum vreți, *ad literam* sau ca o imagine filosofică.

— Bine, Gauthier, dar nu poți crede serios, tu, om de știința al acestui secol, că o experiență chimică, identică, aceeași, chiar repetată absurd la infinit, ar putea aduce într-o bună zi vreun rezultat diferit, miraculos !

— Alchimiștii fac lucruri surprinzătoare, dragul meu Henri. Distilează apa iar și iar, de pildă. De sute, mii de ori. O fac de cu secole în urmă, pentru a obține o materie primă necesară experiențelor lor. Dar de ce nu o distilează doar o dată ? Rezultatul presupui că ar fi același. Convin că alchimiștii nu explică în aceeași termeni ceea ce știința actuală numește *apa grea,* dar aceasta se poate obține printr-o astfel de manipulare ! Altceva: s*iliciul* și *germaniul,* cărbuni ai civilizației noastre, se obțin printr-o tehnică numită

www.cimec.ro

„fuziune de zonă”, care este în fapt una din tehnicile alchimiste de purificare infinitezimală, înainte de a adăuga impurități anume alese care schimbă fundamental proprietățile materiei în lucru. Și pe urmă, știi, anumite experiențe alchimice se desfășoară doar sub razele lunii proiectate de o oglindă... Nu ți se pare că treaba aceasta seamănă teribil cu o „lumină polarizată” ?...

Explicația științifică a lui Gauthier, la miezul nopții, în Piața Mare a Sibiului, suna ca o surprinzătoare muzică stranie, eterică, astrală. Am găsit cu cale să continui povestind la rândul meu despre Melchior Sibianul. Îl descoperisem doar recent și cu mare surpriză, prin hazardul peregrinărilor mele livrești. Se cunoaște puțin despre el, despre opera lui, în fapt doar o scriere a lui Nicolaus Melchior, dar aceasta a făcut ca alchimistul transilvănean să devină o referință în filosofia științei lui și, mai larg, în cultura lumii până la începutul secolului XVI.

Iată deci povestea: la începutul secolului XVII, Michael Meier, medic al împăratului romano-german Rudolph II de Habsburg și alchimist celebru, tipărește la Frankfurt *Symbola aureae mensae duodecim nationum,* în traducere liberă: „Vorbele filosofilor a douăsprezece neamuri rostite în jurul mesei de aur”.

Această carte, pornită din dorința de a apăra simbolul rosicrucian de care mai vorbirăm, a devenit în timp un reper în literatura ezoterică și în istoriografia alchimistă.

Substanța lucrării este o închipuită reuniune, un banchet în jurul unei simbolice mese, a douăsprezece personalități din toate timpurile și toate culturile lumii considerate la acea epocă reprezentative pentru chintesența spiritului uman. Invitații lui Meier iau loc în jurul Mesei de

www.cimec.ro

Aur: sosește din al V-lea secol î.e.n. filosoful grec „presocratic” Democrit, cel care a intuit structura de particule a materiei; din secolul XI vine persanul șiit Ibn Sina, filosof și medic, bine cunoscut și azi sub numele latinizat de Avicena; călugărul dominican al secolului XIII, Toma d'Aquino, cel care a încercat să împace rațiunea cu credința; din același secol XIII, doctorul mirabilis, Roger Bacon, marele precursor al Renașterii... Și printre ei, venind din secolul XVI, acest „Cibinensis”, *de pe malul Cibinului* transilvănean, Melchior. O gravură îl reprezintă, dar nimic nu poate afirma că imaginea ar fi altceva decât o zămislire artistică: în fapt personajul rămâne un mister.

În afara celor câteva referințe literare, nu se știe mai nimic concret despre existența reală a lui Melchior. Au fost păreri că numele acesta, cu consonanțe orientale, de *crai de la răsărit*, ar fi pseudonimul unui alt Nicolaus, celebru viețuitor al aceluiași secol, despre care am vorbit, cu atât mai mult cu cât și el era prin obârșie sibian și preocupat, spun surse, de cercetările alchimice: Olahus. După alte păreri însă, Melchior a fost un personaj istoric diferit, alchimist și astrolog la curtea lui Ladislau al II-lea, regele al Ungariei căzut în bătălia de la Mohàcs. După înfrângere, se știe, Ungaria a fost împărțită între Imperiul Habsburgic și Imperiul Otoman. Pe când Olahus pleca spre Bruxelles, Melchior Sibianul s-ar fi refugiat la Viena, sub protecția împăratului Ferdinand I. Din motive neclare, Melchior ar fi fost condamnat și executat prin decapitare, din ordin împărătesc, câtva timp mai târziu.

Lăsând la o parte misterul care învăluie munca alchimică în general, lucrarea care l-a făcut pe acest Melchior celebru este, chiar din punct de vedere cultural, o scriere cu

www.cimec.ro

adevărat îndrăzneață și surprinzătoare. Ideea cărții lui Melchior, *Addam et processum sub forma misae*, este originală: o juxtapunere a structurii formale a unei slujbe catolice și a procesului de cercetare alchimică. E drept că urmărind textul, demersul intelectual găsește argumente. Asemeni credinciosului care caută, prin rugăciune, calea spre Dumnezeu, alchimistul trudește, prin experiment, la transformarea materiei și spiritului, simbolizate în Piatra Filosofală. Cartea lui Melchior descrie Opera alchimistului în termenii slujbei catolice: *kyrie, gloria, credo...* Lucrarea se încheie, asemenea slujbei religioase, prin cuvintele: *Ite, Missa est*; „duceți-vă, slujba s-a încheiat".

Ce vâlvă, ce șoc a putut să creeze o astfel de lucrare în secolul al XVI-lea ! Riscul unei condamnări bisericești, în contextul Sibiului lutheran, pare moderat. Anatema Bisericii Catolice nu pare să-l înspăimânte pe autor. Să fi fost chiar o doză de maliție în preparația filosofică și alchimică a lui Melchior ?

— E formidabilă povestea ta ! Ca un *Deus ex machina,* a căzut perfect. Un alchimist ! E exact ce lipsea până acum în Sibiul acesta, atât de central-european, atât de evocator de timpuri de demult, între vampiri și rosicrucieni, pentru ca imaginea sa fie completă. Alchimistul Melchior, nu un alchimist oarecare, ci unul de mare renume, a întregit perfect contextul, comenta pe jumătate zâmbind, pe jumătate meditativ, Gaultier.

Apoi a mai adăugat:

— *Processum sub forma misae* al sibianului premerge cu patru secole pe fondatorul psihologiei analitice, Carl Jung, dar îmi amintește curios de o carte a acestuia. Jung e unul din psihanaliștii mei preferați, așa că „*Psihologie și alchimie*",

www.cimec.ro

cartea lui, o am în bibliotecă și o răsfoiesc când și când. Or, în ea, Jung dezvoltă o teorie asemănătoare, legând *lapis philosophorum* de Christ. Surprinzător, nu ?

— Ai recitit de mult cartea lui Jung, Gaultier ?

— Fragmentar, o recitesc adesea...

— Ei bine, acum, după vizita nocturnă a Sibiului, după plimbarea noastră comună, după povestea alchimistului Melchior, dacă vei vrea să o mai recitești o dată, vei avea o și mai mare surpriză: Jung se referă în cartea lui la Melchior ! Îl numește, îl citează, aducând astfel, onest și respectuos, un omagiu lucrării care a stat, printre altele, la baza teoriei lui.

În noaptea care înainta, pașii noștri pe străzile Sibiului secolului XXI răsunau trezind ecouri. Au trecut clipe de reflecție, de visare, clipe pe care eu le-am resimțit „de grație". Călătoria grupului nostru pornise acum trei zile înspre o țară pierdută undeva în inimă de Carpați, între legende și realități economice contemporane, mai mult din curiozitatea de a întâlni alteritatea, decât în speranța unei întâlniri complexe, marcante. Și iată că la Sibiu, oraș despre care nici nu auziseră, colegii mei descoperă, uneori chiar surprinzător, legătura, ancorarea de sânge a Transilvaniei la cultura europeană.

— E chiar excepțională povestea asta, mi-a spus după o vreme Gauthier. Mi-ai trezit curiozitatea; am să caut documentație în legătură cu Melchior din Sibiu. Mi se pare pasionantă ideea cărții, mai ales privită în context. Iar dacă Melchior e prieten cu Jung, e prieten și cu mine !

Era ora la care nu mai aveam de ales; ne mai rămânea o zi, ultima, și aceasta se anunța importantă. Trebuia deci să

www.cimec.ro

ne întoarcem la hotel, să ne odihnim, deși farmecul orașului cu felinare ne reținea, ca pe niște copii ne-cuminți, pe străzile nopții. De dimineață vom vizita Brukenthalul, muzeul de referință în Ardeal, și fiecare dintre noi era nerăbdător să trăiască această întâlnire.

Am adormit târziu, gândind la calda fraternitate, la multitudinea sentimentelor care leagă oamenii atunci când, călătorind împreună, descoperă — pe multiple planuri — alte lumi. Complexă alchimie...

28

A sunat ceasul. De teamă să nu întârziu la program după o noapte scurtă, am pus ceasul meu de călătorie să mă trezească la 8. Întâlnirea a fost hotărâtă pentru această ultima zi, duminecă, la ora 10, în fața Muzeului Brukenthal, așa că am avut destul timp că să îmi iau micul dejun în tihnă. Ciudat însă, eram singurul din grup în sala restaurantului. De teamă să nu fi încurcat orarul, am verificat în micul ghid „al normandului călător în Transilvania” pe care l-am concoctat cu sârg, și care s-a dovedit, prin informațiile țintite, obiective cred, cât și prin detaliile aproape minutate ale întregii călătorii, un tovarăș de drum util celor care făceau aceasta călătorie pentru prima dată. Nu, ora hotărâtă era într-adevăr 10.

Am avut încă o dată norocul unei zile de mijloc de septembrie, așa cum orice călător și-o poate dori: cu aer clar

www.cimec.ro

până departe, la orizont, o zi caldă fără exces, cu parfumuri nedefinite care fac să te simți bine fără să știi de ce. Piața Mare era scăldată de soare, exact așa cum am văzut-o, zile la rând în vremea din urmă, dimineața, deschizând în biroul meu de la spital computerul și aruncând o privire, miraculos, prin webcamul primăriei, în *Grosser Ring*-ul sibian. Pășind pe pavajul strălucitor de curat, printre porumbei, îmi spuneam că în lumea mare, oamenii pot să privească acel loc în acel moment, să mă zărească aici, și că ar avea motive să mă invidieze; urma să pășesc iar în seculara instituție a Muzeului Brukenthal.

În fața porții de intrare, câțiva colegi. Alții, tot mai mulți, veneau cu pas hotărât din toate colțurile pieței. De la primele cuvinte schimbate am înțeles că mai toți s-au sculat cu noaptea în cap și au pornit-o, unii cu un ghid turistic în mână, alții fără țel, la întâmplare, spre o ultimă întâlnire cu Sibiul. Unul a mers în Orașul de Jos, altul a vrut să asiste la o slujbă ortodoxă, al treilea a dorit doar să bea o cafea la soare, pe o terasa de pe corso.

La ora 10, pășind pe sub portalul decorat cu blazonul fondatorului, am intrat în holul muzeului. Un ghid deosebit de profesionist, vorbind o franceză stilată, ne-a prezentat venerabila instituție. Urmându-l, sală după sală, am trăit cu îndoită bucurie plăcerea de a revedea bogăția atât de rară a acestui muzeu și mulțumirea de a-i simți pe colegi uimiți, fermecați, încântați. Pictura flamandă e un capitol „greu” al muzeului: Bruegel, Rubens, Hals, Van Eyck, Van Reymerswaele. Pictura italiană, prin Veronese, Tizian, Caravaggio, Carracci, strălucește. Pictura austriacă, evident, remarcabil reprezentată. Și, surpriză pentru mine, o secție

www.cimec.ro

nouă de pictură românească a secolului XX. Să fi existat deja această expoziție ? Să o fi uitat sau e cu adevărat o lăudabilă inițiativă recentă ? Ce importanță are ?! Ceea ce contează cu adevărat e că, după ce am terminat peregrinarea prin pictura europeană a veacurilor trecute, cu ochii plini de personaje, culori și sentimente, am călcat pragul acestei expoziții.

Cât privește pictura românească modernă, eu puteam fi subiectiv. Colegii mei nu. Uimirea lor, încântarea cu care au descoperit artiști remarcabili care le erau până atunci cu totul necunoscuți, Aman, Grigorescu, Andreescu, Luchian, Tonitza, Țuculescu, Baba, a fost o nouă bucurie pentru mine. Am reușit, fără să fi scontat pe acest efect, să deschid o fereastra neașteptată spre un orizont necunoscut, bogat, proaspăt, prețios. Ce plăcere mai mare poate avea o călăuză ?

Am ieșit după ore de vizită într-una din curțile interioare ale muzeului. Peluze și trandafiri. Soare iar. Ne-am adunat pe rând cu toții și, împărtășindu-ne emoțiile, priveam la zidurile groase care închid spații umbroase, adaptate azi cu meșteșug nevoilor unui muzeu. Eforturile instituției sunt remarcabile, iar modelarea unei clădiri baroc-transilvănene din secolul XVIII pentru a deveni o pinacotecă modernă a fost folosită, pe drept, ca argument cultural și comercial suplimentar, accentuând, dacă nu unicitatea, cu siguranță raritatea acestui gen de muzeu. Cunoscând însă pasiunea de colecționar a lui Brukenthal, ne puteam pune cu anume pertinență întrebarea dacă aceasta adaptare nu a început chiar cu planul de construcție al palatului. Căci în 1778 colecțiile baronului erau constituite și remarcabile, iar clădirea era deja menită să devină și domiciliu și loc de conservare a obiectelor istorice și de artă.

www.cimec.ro

— Remarcabil personaj, Brukenthal ! Din câte spunea ghidul, pasionat de artă, dar și mecena. Grea patimă, căci, chiar și în epocă, o colecție ca aceasta trebuie să fi înghițit o întreagă avere ! Averea bătrânului baron, tatăl, în bună parte, probabil...

— Te înșeli, Denis. Samuel a fost ceea ce s-ar numi azi un *self made man.* Chiar dacă tatăl său a fost judecător peste câteva sute de locuitori ai unui sat din apropiere, înnobilat pentru merite, moștenirea materială a fiului a fost modesta sumă de 867 florini renani și atât. M-am amuzat să găsesc corespondența acestei valori în bani ai zilelor noastre. Am fost dezamăgit, mărturisesc, să aflu că Samuel von Brukenthal a primit ca moștină 762 de euro actuali. Plus 96 de cenți. E sigur că nu i-au ajuns acești bani pentru a colecționa artă.

De fapt, înțelepțește, tânărul von Brukenthal și-a cheltuit moștenirea în studii care, la ora aceea, i s-au părut cea mai rentabilă dintre investiții. Absolvind gimnaziul, a ajuns angajat în Cancelaria sibiană. După doi ani și ceva de economii, își continuă studiile la Halle, apoi la Iena. Aici, pe lângă școală, a avut și șansa să lege relații care se pare că au servit viitoarei lui cariere politice și administrative. Loja masonică din Magdeburg la care a aderat nu e, se presupune, străină remarcabilei ascensiuni ulterioare.

— Deci un francmason sibian pe la mijlocul secolului XVIII !

— De ce te miri, Patrick? Primele loje francmasone existau deja de mai bine de un secol ! Mijlocul veacului

www.cimec.ro

XVIII e momentul când s-a creeat prima Mare Loja a Franței. Tot pe atunci se înființează la Sibiu *Loja Sfântul Andrei cu Trei Frunze de Nufăr*, cea mai veche lojă masonică, se spune, din Europa Orientală. Dacă privești cu atenție, vei recunoaște în unele embleme de pe vechi case sibiene simbolurile masoneriei.

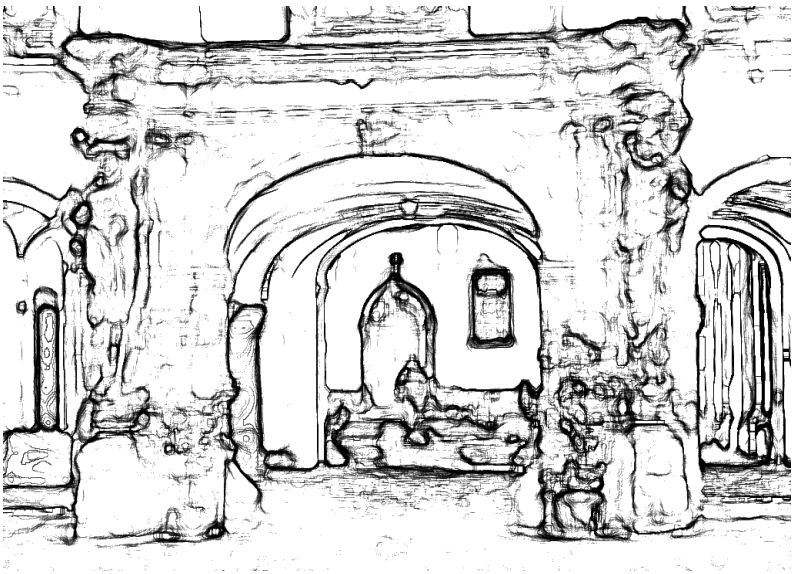

— ... Trei frunze de nufăr ?...

— Da, pentru Sibiu. Poate ai remarcat emblema istorică a orașului: două săbii încrucișate moștenite de la cavalerii teutoni, sub o coroană împărătească. Și, peste arme, cele trei frunze în formă de inimă, frunzele de nufăr stilizate de heraldică.

— De unde se trag ? Există lacuri cu nuferi la Sibiu ? Care le e simbolul ?

www.cimec.ro

— Nu se prea știe. Între ipoteze, una ar fi ca frunzele de nufăr figurau pe emblema familiei miticului Hermann, care a dat și numele orașului și stema. Doar că nu suntem prea siguri cine a fost acel Hermann.

— Vă îndepărtați de subiect, ne readuce Denis la eroul zilei. Ce s-a întâmplat cu tânărul Brukenthal în continuare ?

— După aceste peregrinări europene, curente pentru o anume categorie deași din Ardealul vremii, Samuel se întoarce la Sibiu. Are 24 de ani și e vremea să se căsătorească. Aleasa inimii e și o „partidă" interesantă; Sophie Katharina von Klockner este chiar fiica primarului orașului. Dota este în consecință: 30.000 de florini !

— Brukenthal ia fata și magistratura deci, se grăbește să conchidă Patrick.

— E mai mult decât un rezumat; ar fi o falsificare vădită a istoriei tentativa ta de a trage prea grăbit această concluzie, dragă Patrick. Glumesc, evident, dar adevărul e că self made man-ul Samuel Brukenthal este un meritocrat. Ceea ce a dobândit, îi revine de drept, e rezultatul inteligenței, caracterului, pasiunii și muncii sale. Dovada e că, deși averea îi crescuse considerabil, timp de aproape un deceniu nu a ajuns decât vicenotar la Sibiu. Contextul politic face însă ca o șansă unică să i se prezinte. Sașii ardeleni doreau constituirea unui secretariat al națiunii lor, aidoma celor maghiare și secuiești, existente deja în Transilvania. Brukenthal a devenit în fața autorităților de la Viena *porta voce* a acestui deziderat. Deviza lui, *Fidem genusque servabo*, „voi servi credința și neamul", adoptată încă de pe vremea studenției, avea să se materializeze astfel exemplar începând din acest moment, în

www.cimec.ro

beneficiul concetățenilor săi.

— A obținut deci înființarea secretariatului ?

— Mai mult ! A obținut chiar misiunea de a conduce acest secretariat. Adevărul e că la Viena, Brukenthal a beneficiat de anume uși care i s-au deschis. Dintre care ultima a fost cea a împărătesei Maria Terezia însăși.

— Ușa biroului sau ușa dormitorului împărătesc ?...

— Cine poate ști ?... Unele surse vorbesc într-adevăr despre o anume apropiere, dincolo de convenții, de care ar fi beneficiat Brukenthal. E drept că și-a îndeplinit misiunea politică sârguincios și că ridicarea la demnitatea de baron a fost obiectiv meritată, dar o parte dintre capodoperele colecției sale de pictură au fost, se știe, daruri împărătești, la propriu ca și la figurat.

— Ce importanță are ?... a comentat cu înțelepciune Denis. Ieri, ca și azi, și foarte probabil și mâine, relațiile omenești nu se vor margini la unice raporturi oficiale. Cronica consemnează detalii sau nu, unele evenimente ni se par inexplicabile până când, din străfund de arhive, transpar mărturii care ne fac să înțelegem anume mecanisme intime care au acționat pârghiile marii istorii. „Cherchez la femme” se traduce în toate limbile Pământului !

— Istoria notează însă oficial o strălucită carieră pentru baron: ajunge președinte al Cancelariei Curții, cancelar provincial, apoi, la apogeu, guvernator al Marelui Principat al Transilvaniei. Niciun congener al său, sas din Transilvania, nu a urcat atât de sus pe scara onorurilor și puterii. Investit cu această demnitate, Brukenthal revine la Sibiu unde decide în 1785 construcția, după model vienez, a palatului său. Baronul a ocupat funcția de guvernator timp de 10 ani. După decesul împărăteștii sale protectoare, sub Joseph

www.cimec.ro

al II, Brukenthal cade în dizgrație. Anume ipoteze sunt permise; nimic nu este dovedibil însă. Fapt e că între timp, administrator înțelept pentru Transilvania, și-a gospodărit cu chibzuială și propria-i avere. A cumpărat domenii agricole în Avrig și Făgăraș, a investit considerabil în modernizarea lor, așa încât atunci când a pierdut veniturile aferente funcției de guvernator, nu a avut prea mari dificultăți să compenseze secarea sursei. La moartea lui, averea îi era estimată la un milion de florini, sumă care nu includea valoarea colecțiilor sale.

— Pinacoteca aceasta s-a născut deci cu primele daruri ale împărătesei ?

— Ca toți marii colecționari ai istoriei, Brukenthal avea virusul, pasiunea strângerii în sânge. A început să colecționeze cărți încă de pe vremea studenției. Mai apoi, la Viena, a început colecția de artă, care era considerată de Almanahul Vienez de la 1773 a doua ca importanță din imperiu, depășită doar de cea a împărătesei ! Brukenthal ajunsese să-și constituie o adevărată rețea de negustori de artă în întreaga Europă, care îi propuneau opere spre vânzare. Către sfârșitul vieții, pinacoteca baronului număra 1.300 de pânze și 800 de gravuri, iar biblioteca strălucea prin cele 15.972 de volume. Ca toți marii bibliofili ai vremii, Brukenthal comanda legarea cărților în piele decorată după stilul operei și marcată cu emblema lui. De acesta bibliotecă s-a ocupat, la sfârșitul veacului XVIII, Samuel Hahnemann, viitorul fondator al homeopatiei, vă amintiți.

— E chiar păcat, intervine Gauthier, că rămânem atât de puțin în Transilvania... Mi-ar fi plăcut mult să am răgazul să văd și biblioteca baronului. Să-i privesc cărțile, să-i adulmec mirosul de hârtie veche, să mă așez doar într-un colț

www.cimec.ro

și să mă las furat de vise.

— Calea s-a deschis, prietene; de acum înainte știi că la Sibiu, un muzeu remarcabil, unic în unele privințe, te așteaptă. În plus, colecția lui Brukenthal a fost lărgită prin ani: biblioteca Mănăstirii Dominicane, fondată în secolul al XIV-lea, cărțile colecției parohiei evanghelice din Sibiu, biblioteca Academiei de Drept, apoi donații ale particularilor sibieni au făcut ca acest patrimoniu bibliofil să crească până la aproape 300.000 de volume, dintre care 442 de incunabule.

— Amintește-mi, te rog, ce sunt incunabulele, mă roagă Patrick.

Denis, pe care cu ocazia acestei călătorii l-am descoperit nu doar un om cu o solidă cultură, ci și un eclectic și extrem de documentat în detalii, ducând lanțul de întrebări până la ultimele informații, i-a răspuns cum nu se putea mai bine:

— Gutenberg și-a tipărit prima carte, *Biblia la 42 de rânduri*, în 1456. De atunci și alții, mulțime, s-au pus pe tipărit, la Meinz, Nüremberg, Sorbona, Lyon, Strasbourg sau Basel. Primele cărți, pe vremea când tehnica era doar în fașă, aveau caracteristicile lor de tipărituri încă experimentale. Bibliofilii le-au numit „incunabule”, de la latinul *incunabula*, leagăn. Ca o limită arbitrar admisă, anul 1500 marchează apariția ultimelor incunabule, de unde raritatea lor.

— Se vorbește mult de pinacoteca și biblioteca lui Brukenthal, dar înțeleg că și colecția numismatică este remarcabilă. De când au devenit toate aceste colecții un muzeu ?

— E încă o trăsătură a acestui subtil amator de cultură care a fost baronul von Brukenthal: colecțiile lui, departe de a fi fost ascunse cu gelozie și posesivitate privirilor străine, au

www.cimec.ro

devenit, din ultimul deceniu de existență a colecționarului, din 1790, accesibile publicului.

— La momentul revoluției franceze ! E o coincidență ?

— Greu de spus, Patrick. Într-un fel, sigur nu. Filosofia Luminilor a călăuzit întreaga viață a acestui om de cultură. Ea a fost și unul dintre motoarele Revoluției în Franța. Dar, cum spuneam, Brukenthal era structural un colecționar care avea gustul de a împărți cu alții fructul propriei agoniseli. Sibienii afirmă cu mândrie că Muzeul Brukenthal s-a deschis cu trei ani înaintea Luvrului. Nu e cu totul adevărat, căci actul de naștere al instituției a fost semnat în 1817, dar e drept că inestimabila colecție, organizată ca o expoziție în 13 săli ale palatului, era deja deschisă unui anume public.

Baronul von Brukenthal și-a organizat prin testament succesiunea, dar mai ales viitorul colecțiilor, dincolo de existența proprie. El a dispus transformarea palatului, după moartea sa, într-un muzeu public. Atunci când descendența baronului s-a stins, în 1872, urmând prevederile testamentare, muzeul a devenit posesiunea Gimnaziului Evanghelic din Sibiu. Instituția a funcționat după dorința lui Brukenthal timp de 130 de ani. În 1948 autoritățile comuniste au dispus naționalizarea muzeului. A urmat atunci o perioadă grea, căci investițiile erau mediocre, iar spolierea abuzivă a colecțiilor s-a făcut teribil de simțită. După revoluția din 1989, Muzeul Brukenthal și-a recăpătat treptat și autonomia și piesele care îi aparțineau de drept.

— Ca și dreptul de a călători... veni o replică încărcată de regret.

E adevărat că am fost puțin frustrați să vedem, în locul

www.cimec.ro

anumitor pânze importante, doar fotocopii. Originalele erau în voiaj... la Paris ! Dar asta se întâmplă mereu, peste tot, în toate marile muzee ale lumii.

Peste câteva luni am aflat cu sinceră bucurie că Sylvie și Denis, ca și Patrick de altfel, au făcut un drum anume la Paris, pentru a completa imaginea pe care o aveau deja despre colecția Muzeului Brukenthal cu operele expuse temporar la Muzeul Jacquemart-André. Anunțat ca un eveniment cultural remarcabil, muzeul împrumuta pentru prima oară în istoria sa 50 dintre operele cele mai remarcabile ale colecției, pentru o expoziție deschisa timp de patru luni, muzeului de la Paris.

Nancy și Jean-Paul, mari amatori de artă și călători avizați prin toate marile muzee ale lumii s-au apropiat de grupul nostru. Au urmărit dialogul, mi s-au părut foarte interesați de istoria baronului și a muzeului sibian.

— Totul este remarcabil. Dar știi, mi-au spus ei, surpriza cea mai mare pentru noi nu au fost atât marii flamanzi, pe care i-am mai întâlnit, cât descoperirea picturii românești !

Mărturisesc că nu mă așteptasem la o astfel de remarcă. Cu atât mai mult cu cât toți cei prezenți au confirmat surpriza și bucuria cu care au descoperit pânzele din Galeria de Pictură Românească. De ce nu mă așteptam ? Pentru că, încă o dată, sunt conștient de subiectivitatea mea. Am trăit cu Grigorescu, Pallady și Baba în manuale școlare, în albume, în serii de timbre, în muzee. Le cunoșteam clasa, dar nu aveam pretenția că îi pot judeca fără să implic și o doză de patriotism local.

Drept concluzie, la cererea colectivă am negociat cu supraveghetorul de la intrarea în Galeria Românească,

www.cimec.ro

explicându-i cu biletele în mână că am trecut deja prin expoziție, încă „o tură” prin arta românească. Și întrebările au curs:

— Cum pronunți *Ciucurencu* ? Cine e Nicolae Grigorescu ? Când a trăit Mattis Teutsch ?...

Au fost încântați să afle că Grigorescu s-a format și la Barbizon, unde l-a avut drept camarad și pe Andreescu, alt artist apreciat de colegii mei, dar și pe Corot, Daubigny sau Millet. Millet care avea o fiică ce nu-i fu indiferentă lui Grigorescu... Și să nu uităm un alt fapt: Grigorescu călătorește în 1870 în Normandia, unde pictează *en plein air* și vine în contact cu arta cea nouă a lui Renoir și Monet. S-au mai bucurat colegii mei să știe că Pallady a lucrat la Paris cu Matisse și Georges Rouault, că Ciucurencu a studiat la celebra Academie Julian de la Paris și că Tonitza face parte dintre artiștii care aveau atelier în Montparnasse, noi și noi legături descoperite cu Franța.

Aceasta a doua plimbare, pe îndelete, prin pictura românească a secolului XX a avut menirea, fără a fi fost prevazută, să încheie în încântare de culori și ritmuri vizita noastră la Muzeul Brukenthal. Și chiar vizita la Sibiu. Și vai, de asemenea, călătoria noastră transilvană !

Nu mai aveam timp de zăbavă. Eram așteptați la masă și imediat apoi autocarul ne va conduce spre aeroportul din Sibiu, poarta de intrare, poarta de ieșire acum din Transilvania.

În fața hotelului, în lumina superbă a după amiezii, ne-am adunat cu toții, spontan, pe trepte. Cineva a avut excelenta idee să facem o poză de grup. Adunați în acest

www.cimec.ro

clișeu, părem, acum când privesc fotografia, și fericiți, și încântați, și osteniți, și visători. Întocmai cum ne simțeam atunci, după clipele petrecute în Transilvania milenară, necunoscută înainte și devenită puțin a fiecăruia dintre noi.

Autocarul, încărcat cu bagajele noastre, era gata de plecare. Am pornit deci spre aeroport, așa cum șade bine drumețului mulțumit, cu zâmbete și oftaturi.

29

Aeroportul din Sibiu, o spuneam undeva la începutul acestor rânduri, îmi e și el veche cunoștință. Prima imagine pe care o păstrez e cea din anii '50 când, la câțiva pași de

www.cimec.ro

pista pe care accesul era liber, stăteau aliniate mici avioane kaki. Mi s-a spus atunci că sunt „avioane militare”. Dar erau avioane din pânză ! Să fi fost cu adevărat așa sau doar memoria și imaginația mea îmi joacă feste ?

Aeroportul e agreabil. Modern și luminos, doar puțin cam cald, căci aerul nu pare să fie condiționat decât de soarele care pătrunde prin geamurile largi, ca într-o seră. Magazinele deschise sunt puține în acest aeroport de provincie, duminica după amiază. Colegii mei, frustrați să descopere că nici un magazin nu era deschis la Sibiu sâmbătă, când unii își plănuiseră să facă mici cumpărături „de suvenir”, au plecat hotărâți să-și cheltuie ultimii lei în unicul butic deschis. Au ieșit victorioși cu trofeele obișnuite: o sticlă de „țuică de prune”, câteva ouă încondeiate și alte mici piese de artizanat.

Pătruns de oboseală, Henri a adormit pe o bancă, în sala de așteptare. Jules transpira abundent și, culoare locală, își făcea vânt cu un „Curierul românesc” găsit pe fotoliu.

Doar „fetele” păreau mai vioaie. Câteva, așezate împreună într-un colț al sălii, amestecau cărți. Fără a avea ceva mai bun de făcut în așteptarea orei de îmbarcare, mai mulți dintre noi ne-am apropiat să privim. Anne-Cécile o învăța pe Diane jocul de *tarot.*

— Tarot-ul *divinatoriu* ? s-a interesat mereu curiosul Patrick.

Era o glumă, dar Denis, la curent cu toate, s-a lansat în explicații:

— Nu. Acesta e „tarot-ul francez”; cel „divinatoriu” e marseillez și vine din...

A fost o izbucnire în râs generală. Până și Gauthier, omul cu o cultură enciclopedică, râdea în hohote:

www.cimec.ro

— Gata, Denis, școala s-a terminat ! Acum suntem în vacanță ! Jucăm cărți fără să ne întrebăm cine le-a inventat. După o doză de cultură cum ni s-a servit, avem și noi dreptul să ne descrețim circumvoluțiile. De altfel, gata, suntem invitați la îmbarcare. Jean, cum spuneai că se numea transilvăneanul care a inventat airbusul...?

A fost ultima glumă a lui Gauthier, înainte de decolare. Au urmat câteva poze de sus, de peste Carpații ce se albăstreau la orizont, și încet, încet, fiecare dintre noi și-a reluat în gând viața de zi cu zi, suspendată parcă vreme de o călătorie în Transilvania.

Așa s-ar putea încheia povestea pe care voiam să o scriu, după cum am trăit-o. Așa s-ar încheia, dacă nu aș avea gustul epilogului...

Din adolescență m-au fermecat însă aceste sufixe ale unei povestiri. Cred că plăcerea îmi vine de la un serial de televiziune, să fie „Sfântul” ? „Baronul” ? ”The Avengers” ? Nu mai țin minte decât delectarea la care aveam dreptul, după tensiunea unui episod, când totul s-a rezolvat cu bine, de a vedea un „epilog”, în care eroii reveneau la o viață tihnită. Până la episodul următor, evident. Și când, ca un tras cu ochiul, o mică grimasă, un gest, o mimică a eroului, mă făcea să plec la culcare cu zâmbetul pe buze.

Astfel stând lucrurile, iată epilogul:

30

La aeroportul Roissy-Charles de Gaulle, strângeri

www.cimec.ro

călduroase de mână, promisiuni de revedere, planuri de a ne invita unii pe alții la câte o cină. Atunci a avut Herbert ideea:

— Ar trebui să ne întâlnim cu toții peste vreo lună, să vedem pozele pe care le-am făcut și să tragem concluzii. Ce părere aveți ?...

După câteva săptămâni deci, într-un mic castel de pe malul Senei, devenit restaurant, la câțiva kilometri de Rouen, am închiriat pentru o seară o sală. Au venit aproape toți drumeții transilvăneni (și-au dobândit de acum, spuneau ei, dreptul chiar la denumirea „scurtă" de *transilvăneni*) cu computere, stickuri de memorie și poze clasice, pe hârtie, să depanăm amintirile zi cu zi, oră cu oră, observație cu observație.

Aveam acasă o sticlă cu horincă din Maramureș. „Garantată", cum mi se spusese. „Nu te faci de rușine cu ea la franțuji", m-a asigurat prietenul care mi-a dăruit-o.

La restaurant ne aștepta un mic bufet.

Eu, ajuns înaintea celorlalți, am cerut șefului de sală pahare mici, pentru băutura tare, în aperitiv. Personalul s-a cam mirat, dar profesionalismul nu le-a permis să comenteze ciudățenia. Așa că, la sosirea normanzilor „*transilvăneni*", i-am primit în ușa sălii cu — surpriză ! — țuica din Ardeal. Îmi asum întreaga răspundere afirmând sus și tare că niciunul nu a clipit măcar, înainte de a trage pe gât păhărelul cu licoarea amintirilor !

Ce am vorbit acolo, pe mal de Sena, până târziu în noapte ? Ei bine, dacă vreți să știți, nu aveți decât să redeschideți acesta carte la pagina 1 și să citiți tot ce urmează,

www.cimec.ro

imaginându-vă încă și mai multe...

Viața ne-a prins în vâltoarea obligațiilor noastre. Ne telefonăm din când în când și ne vedem rar. Câțiva dintre cei care m-au însoțit în *Țara de dincolo de păduri*, câștigați, fermecați, au revenit în Ardeal și s-au întors de acolo cu aceleași excelente sentimente.

Cu toții ne pregătim acum cu bucurie pentru noua călătorie care se va materializa în curând. Boemia ne așteaptă.

Transilvania rămâne însă, din atâtea motive, o amintire aparte.

o O o

www.cimec.ro

www.cimec.ro

www.cimec.ro

... Ciudat a fost, în cele ce au urmat, nu atât entuziasmul colegilor de a se înscrie pentru călătorie, cât ceea ce am trăit eu în lunile de pregătire, care s-au scurs pline de miez.

Informațiile adunate în paginile cărții sunt răspunsul căutărilor mele prin surse diverse, de la amintiri personale până la cărți de referință sau Internet. Nu am nicidecum pretenția de rigoare științifică, în măsura în care formația mea academică nu este de fel în legătură cu subiectul acestor rânduri, iar izvoarele mele de informare sunt variate și nu întotdeauna verificabile. Nu voi înscrie deci la capătul rândurilor mele, așa cum e uzanța, o lungă listă de referințe bibliografice. Vă invit să contați pe onestitatea demersului meu, și în rest să vă lăsați furați de plăcerea de a crede că totul e adevărat.

ISBN 978-973-7930-22-4

www.cimec.ro